

51680

T.C.
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Avrupa Topluluğu (Ekonomi - Maliye)
Anabilim Dalı

2000 'Lİ YILLARA DOĞRU AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRK TARIMI

(Fiyatlar Açısından
Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan: Selma AYTÜRE

Yöneten: Prof. Dr. Ahmet GÖKDERE

Ankara 1996

YL

A.Ü.SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

Jüri toplantı tutanağına göre "2000'li Yıllara Doğru Avrupa Birliği ve Türk Tarafı" başlıklı tezi savunulmaya layık bulunan Avrupa Topluluğu (Eko.-Mal.) Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Selma Aytüre, 17.6.1996. günü saat 14.00 te Prof. Dr. Ahmet Gökdemre başkanlığında toplanan tez jürisi tarafından savunmasına alındı; savunma sonucunda,

Tezin;

- 80/100 ile başarılı sayılmasına,
- düzeltilmek üzere iadesine,
- reddine,

Oybirliği/Oyçokluğu ile karar verildi.

Jüri Başkanı
Prof. Dr. Ahmet Gökdemre

(Üye)

Üye
Prof. Dr. Gülcan Eraktay

(Üye)

Üye
Prof. Dr. Nahit Töre

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
BÖLÜM 1	
TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİNDE TARIM	
I. Verimlilik	9
II. Üretim ve İstihdam	10
III. Tarımsal Ürünlerin Tüketimi ve Kendi Kendine Yeterlilik	11
IV. Tarımsal Ürünlerin Ticareti	13
BÖLÜM 2	
TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİNDE TARIM POLİTİKALARI VE TARIMSAL KORUMACILIK	
I. Niçin Tarımsal Korumacılık?	16
II. Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tarımsal Politikaların Amaçları	17
III. Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tarımsal Korumacılık Mekanizması	19
A. Tarımsal Fiyat Politikası	20
B. Türkiye’de Tarımsal Destekleme ve Fiyat Politikaları	23
1. Fiyat Destekleme Politikaları	24
2. Türkiye’de Tarımsal Ticaret Politikaları	28
3. Türkiye’de Üretim Kontrol Önlemleri	29
4. Türkiye’de Doğrudan Ödemeler	29
5. Türkiye’de Girdi Sübvansiyonları	30
6. Türkiye’de Genel Hizmetler Sübvansiyonu	32
C. Avrupa Birliği ‘nde Ortak Tarım Politikası	32
1. OTP ‘nin İlkeleri ve Finansman Mekanizması	34
2. OTP’nin Fiyat Politikası (Fiyat Destekleme Mekanizması)	36

a. Ulaşılmaya Çalışılan İç Piyasa Fiyatları	37
b. Topluluk İçinde Ürünlerin Desteklenmesi Amacıyla Belirlenen Fiyatlar	37
c. Dış Ticarete Uygulanan Fiyatlar	38
d. OTP Çerçevesinde Uygulanan Diğer Pazar ve Fiyat Sistemleri	39
e. OTP 'nin Fiyat Destekleme Mekanizması	40
3. Topluluğun Üçüncü Ülkelerle Ticaret Politikası	42
a. Gümrük Vergileri, Fark Giderici Vergiler ve Prelevmanlar	42
b. İthalatın Gözetimi	43
c. Miktar kısıtlamaları	44
d. Gönüllü Kısıtlama Anlaşmaları	45
e. Tarife Kontenjanları ve Tavan Uygulaması	45
f. İthalat Lisansı	46
g. İthalatta Standartlar ve Teknik Engeller	46
4. Rekabet Politikası	47
D. Desteklemenin Hesaplanması	47
E. Türkiye ve Avrupa Birliği 'nde Uygulanan Fiyat Politikalarının Karşılaştırılması	51

BÖLÜM 3

AVRUPA BİRLİĞİ TARIMSAL FİYAT POLİTİKASI UYGULAMASININ TARİHSEL PERSPEKTİF İÇERİSİNDE ANALİZİ, OTP REFORMU VE DÜNYADAKİ GELİŞMELER

I. OTP Sisteminin Kurulması (1957-1970)

A. İlkelerin Belirlenmesi	54
B. İlkelerin Uygulanması	56

II. OTP Reformu (1971 den günümüze kadar)

A. Mansholt Planı	57
B. Fiyat Politikası Temel Uygulamalarına İlişkin Olarak Artan Eleştiriler	58
C. Ortak Tarım Politikasının Gelişen Reform Aşamaları	59
D. Son Reformlar	62

E. Tek Pazar	62
III. GATT Tarım Anlaşması ve Etkileri	65
A. Avrupa Birliğinin Yükümlülükleri	69
B. Türkiyenin Yükümlülükleri	70
BÖLÜM 4	
TÜRKİYE 'DE VE AVRUPA BİRLİĞİ 'NDE UYGULANAN TARIMSAL FİYAT POLİTİKALARININ 2000 'Lİ YILLARDA BEKLENEN GELİŞMELERİ	
I. Ortaklık Çerçevesinde Gelişen İlişkiler	72
II. Gümrük Birliğinin Türk Tarımına Etkisi	74
III. Politikalarda Beklenen Gelişmeler	77
IV. AB ve Türkiyede 2000 li yıllarda gerçekleşmesi beklenen fiyatlar	82
SONUÇ	89
EKLER	
EK1: Roma Antlaşması	93
EK2: Ankara Antlaşması,	97
EK3: Katma Protokol,	98
EK4: Gümrük Birliği Anlaşmasının tarımla ilgili kısımları	100
EK5: Regresyon Analizleri	103
KAYNAKÇA	114

GİRİŞ

Avrupa Birliği'ne tam üye olmak için başvurmuş ve Gümrük Birliği ile bu yolda önemli bir adım atmış olan ülkemizin tarım politikalarını AB ile uyumlaştırması zorunluk arzemektedir. Ancak yapısal farklılıklar nedeniyle uyum sürecinde önemli sorunlar çıkabilecektir. En sorunlu alanlardan birinin de fiyat ve destekleme mekanizmaları olacağı anlaşılmaktadır. Konunun seçiminde bu noktadan hareket edilmiştir. Mevcut durumun devam edeceği varsayılarak tam üyelik kapsam dışında bırakılmıştır.

2000 'li yıllarda Avrupa Birliği ve Türk tarımının fiyatlar açısından karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele alındığı bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır;

Birinci bölümde Avrupa Birliği ve Türk tarımı; verimlilik, üretim ve istihdam, tüketim ve ticareti bakımından arzettikleri özellikleriyle incelenmiştir. Türkiye ile ilgili bazı veriler dış kaynaklardan temin edilmiştir.

İkinci bölümde Türkiye ve Avrupa Birliği 'nde uygulanan tarım politikaları daha çok fiyat politikaları açısından incelenmiş, korumacılığın dayandığı mantık ve koruma mekanizmaları da dikkate alınarak fiyat politikalarının karşılaştırması yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası 'nın ilkeleri, gelişimi, reformu ve dünyadaki son gelişmeler karşısındaki durumu incelenmiştir. bölümde ayrıca GATT Uruguay Round Nihai Anlaşmasının tarımla ilgili kararları ele alınarak bu kararlar karşısında AB ve Türkiye 'nin yükümlülükleri anlatılmıştır.

Dördüncü bölüm fiyat analizlerinin yer aldığı bölümdür. Bu bölümde önce Türkiye -AB ilişkilerinin Ortaklık çerçevesinde gelişimi anlatılmış, daha sonra Gümrük Birliği 'nin Türk tarımı üzerindeki olası etkileri irdelenerek, bu gelişmeler ışığında tarım politikalarında olabilecek değişiklikler belirlenmeye çalışılmış ve tartışılmıştır.

OTP reformu ve dünya konjonktürü çerçevesinde AB 'de fiyatların gelişimi hakkında fikir yürütmek nisbeten kolaydır. Buna karşılık Türkiye 'de fiyatlar önceden belirlenmediği gibi uzun vadeli bir tarım politikasından da söz etmek zordur. Ayrıca yıllık enflasyon oranının sabit olmayışı da ayrı bir handikaptır. Bu nedenle Türk tarım ürünleri fiyatlarını belirlemek için geçmiş yılların fiyatları toptan eşya fiyatları endeksi kullanılarak regresyon analizi yapılmış ve 2000 yılı fiyatları belirlenmeye çalışılmıştır. Bir başka senaryo olarak da AB 'ye entegre olma sürecine girmiş olan Türkiye 'nin 2000 'li yıllarda yıllık enflasyon oranını AB 'deki seviyelere düşürmesi, bunun için de enflasyonun yılda % 10 düşmesi gerektiğinden hareketle ikinci alternatif fiyatlar belirlenmiş, ve her iki senaryo ile ulaşılan fiyatlar, Toplulukta gerçekleşmesi beklenen fiyatlarla karşılaştırılmıştır.

BÖLÜM 1

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİNDE TARIM

Tarım Türkiye için önemli bir sektördür. Arazi ve su kaynaklarının değeri ile agro-ekolojik şartların çeşitliliği Türkiye 'yi tarımsal anlamda önemli ülkelerden biri yapmaktadır. Hızlı nüfus artışına rağmen Türkiye , yakın zamana kadar gıdada kendi kendine yeterli ve tarımsal ürünlerde önemli bir ihracatçı konumunu korumuştur. Ülkede ürünler çok çeşitlidir ve bunlar sadece hububat , şeker, et vb. kuzey ürünlerini değil, narenciye, zeytin, pamuk, tütün vb. Akdeniz ürünlerini de kapsar.

Türkiye'nin toplam yüzölçümü 779.452 kilometrekaredir. Bu rakam Fransa ve Benelux ülkelerinin toplam yüzölçümünden daha büyüktür. Bu alanın büyük bir oranı tarıma elverişli olmamakla beraber, ekilebilir arazi miktarı hemen hemen İspanya ve İtalya 'nın toplam ekilebilir arazi miktarına eşittir. Türkiye 'de 1993 yılı ekilebilir arazi miktarı 24.5 milyon hektardır ve bu rakam Avrupa Birliğinin arazi kullanımının % 13 'üne eşittir(Avusturya, Finlandiya ve İsveç hariç). Tarımsal yapısı itibariyle Türk tarımı genellikle Yunanistan ve İtalya 'ya benzemektedir.

Tarım sektörünün GSYİH içindeki payı 1990 yılında % 17.5 iken, bu oran 1994 yılında % 15 seviyesine düşmüştür. Buna karşılık tarımın sivil istihdamdaki payı ise % 44.2 (DPT,Temel Ek.Gös.1995) ile ağırlığını sürdürmektedir. Tarımın ekonomideki önemi azalırken, nüfusun önemli bir kısmı geçimini tarımla sağlamaya devam etmektedir.

Türk tarımını karakterize eden başlıca yapısal ve sosyo-ekonomik farklılıklar; çok yavaş bir azalma eğilimi gösteren çok yüksek tarımsal işgücü, küçük işletmelerin büyük çoğunlukta olması, ortalama işletme büyüklüklerinde düşme eğilimi, arazilerin aşırı parçalı olması, koyun ve keçi popülasyonunun fazla olmasının neden olduğu aşırı

otlatma sonucu yaygın toprak erozyonu ve verimli topraklarda suyu sınırlayıcı faktör yapan iklim koşullarıdır.

Tablo 1.1. İşletmelerin Arazi Büyüklüğüne Göre Dağılımı, 1989 Hektar(Ha.)

Ülkeler	İşletme Büyüklüğü, % Oranı					Ortalama Büyüklük	
	01-05	05-10	10-20	20-50	50 +	1987	1989
<i>Belçika</i>	27.5	17.4	22.9	25.5	6.7	17.3	18.3
<i>Danimarka</i>	1.6	15.1	25.0	38.9	19.4	32.5	34.6
<i>Fransa</i>	20.3	12.3	17.6	31.2	18.6	30.7	30.8
<i>Almanya</i>	29.0	17.2	21.3	25.3	7.2	17.6	18.6
<i>Yunanistan</i>	70.0	19.0	7.9	2.6	0.5	5.3	5.4
<i>İrlanda</i>	10.5	14.3	28.8	34.8	11.6	22.9	26.4
<i>İtalya</i>	67.4	16.4	9.0	5.0	2.2	7.7	8.6
<i>Lüksemburg</i>	19.1	9.7	11.6	29.4	30.2	33.2	35.3
<i>Portekiz</i>	74.4	13.5	6.6	3.3	2.2	8.3	9.6
<i>İspanya</i>	54.7	17.8	12.1	9.1	6.3	16.0	17.9
<i>İngiltere</i>	11.3	12.9	15.8	25.7	34.3	68.9	69.8
<i>Hollanda</i>	24.8	19.1	22.6	28.1	5.4	17.2	17.9
<i>AB</i>	49.3	16.1	13.2	13.9	7.5	16.5	17.8
<i>Türkiye (91)</i>	62.1	20.2	11.6	5.3	0.8	7.7	6.0

Kaynaklar: 1) The Agricultural Situation in the Community, 1994 Report, T/124.

2) DİE Tarım Sayımı, 1991.

Tablo 1.1 'de görüldüğü üzere, son tarım istatistikleri göstermiştir ki ülkemizde tarım işletmelerinin %61.2 'si 5 hektardan ve %90 'ı da 20 hektardan daha küçüktür. Bundan başka Ülkemizde çiftçi sayısı 1950 'nin ortalarından beri bir milyonun üzerinde artmış ve bu da tarım arazilerinin parçalanmasına ve ortalama işletme büyüklüğünün 6.4 hektardan 5.3 hektara düşmesine neden olmuştur. Arazi kullanım planlarının bulunmaması, tarım arazilerinin tarım dışı kullanımının artışı ve erozyon gibi nedenlerle

tarım alanları azalmakta, arazi mülkiyetindeki dağılımının bozukluğu sonucunda küçük işletmelerin payı artmaktadır. 1980 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre 3 milyon 434 bin olan tarımsal işletme sayısı, 1991 yılında 4 milyon 92 bine yükselmiştir. Bu işletmelerin % 99 'u 50 hektarın altında bulunmaktadır. 1980 yılında 5 hektarın altında bulunan işletmelerin toplam işletmeler içindeki payı % 61.1 iken, bu oran 1991 yılında %67 'ye yükselmiştir. AB 'de ise bunun aksine olarak tarım işletme sayısı tedrici olarak azalırken ortalama işletme büyüklüğü yükselmiştir.

1991 yılında bu işletmelerin % 96.4 'ünde hem bitkisel üretim ve hem hayvancılık, % 3.6 'sında ise yalnızca hayvancılık faaliyeti yürütülmektedir. 1991 yılı tarım sayımı sonuçlarına göre büyük baş hayvancılık işletmelerinin % 71.9 'u 5 başın altında, küçük baş hayvancılık işletmelerinin ise % 31.6 'sı 20 başın altında bir büyüklüğe sahiptir (DPT, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.50).

Tablo 1.2. Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tarım Alanlarının Ürünler Arasında Dağılımı

<i>Ü r ü n l e r</i>	<i>Türkiye,1993,%</i>	<i>AB,1993,%</i>
<i>Hububat</i>	<i>6.41</i>	<i>27.2</i>
<i>Meyve</i>	<i>5.86</i>	<i>9.3</i>
<i>Sebze</i>	<i>2.38</i>	<i>1.3</i>
<i>Baklagiller</i>	<i>5.8</i>	<i>1.5</i>
<i>Endüstri Bitkileri</i>	<i>4.0</i>	<i>1.4</i>
<i>Yağlı Tohumlar</i>	<i>2.1</i>	<i>3.7</i>
<i>Zeytinlikler</i>	<i>3.17</i>	<i>3.3</i>
<i>Bağlar</i>	<i>2.0</i>	<i>3.2</i>
<i>Yumru Bitkiler</i>	<i>0.8</i>	<i>1.1</i>
<i>Yem Bitkileri</i>	<i>0.85</i>	<i>3.6</i>

Kaynaklar :1) Commission of The EC,The Agricultural Situation in the Community 1994

Report, T/109

2) DİE, Türkiye Ekonomisi İstatistik ve yorumlar, 1995.

Türkiye'de tarımsal üretim bitkisel ağırlıklıdır. 1994 yılı verilerine göre tarımsal üretimin % 66.7 'si bitkisel ürünler, % 25.2 'si hayvancılık, % 2.7 'si ormancılık ve % 5.3 'ü su ürünleri üretiminden oluşmaktadır (DPT, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.49). Toplulukta bu rakamlar , 1993 yılı için % 48 bitkisel üretim, % 51 hayvansal üretim şeklindedir (Eurostat 1995). Bu göreceli değerler son 20 yılda hiç değişmemiştir.

Toplam üretim değerinin dörtte üçü tarla bitkilerinden gelmektedir: tahıl üretiminin katkısı % 27 ; sınai bitkilerin (tütün, şeker pancarı, pamuk) % 28; meyve, kabuklu meyveler, sebzeler, baklagiller ve yağlı tohumların % 45 'dir. Hayvancılık üretiminde en önemli üç madde inek sütü, koyun ve sığır etidir; bu üçünün toplamı, hayvancılık sektörü toplam üretim değerinin yarısından fazlasını karşılamaktadır. Türkiye, buğday ve şeker pancarı üreten OECD ülkeleri arasında dördüncü (toplam hububatta beşinci) ve sebze, fasulye, baklagiller ve pamuk üretiminde ikinci sıradadır (OECD, 1994, s. 35).

Türkiye 'de endüstri bitkilerinde olduğu gibi hububat ekim alanları da son otuz yılda hemen hiç değişmemiş, meyve ve sebze alanlarında ise bu süre içerisinde bazı artışlar meydana gelmiştir. Baklagillerde de günden güne artan bir şekilde fazla alanda ekim yapılmaktadır. Avrupa Birliği 'nde ise hububatın tarımsal ürünler içerisindeki payı Türkiye 'nin yarısı kadardır. Diğer tarımsal ürünlerde ise oran hemen hemen aynıdır (Tablo 1.2).

Hububat Türkiye'de bitkisel üretimin en önde gelen ürünüdür ve ülkemiz Akdeniz Bölgesinde hububat üreticisi olarak Fransa ile hemen hemen aynı seviyede ve dünyada 7. büyük buğday üreticisi durumundadır. Ülkemiz fındık, kuru meyve, mercimek ve patlıcan üretiminde dünyada liderdir. Akdeniz tipi ürünler toplam hasılda önemli bir paya sahiptir ve bu ürünler yaş meyve ve sebze, tütün, pamuk, zeytinyağı, zeytin, koyun ve keçi etlerini kapsamaktadır.

Avrupa Birliği hayvancılığı entansif hayvancılık niteliğindedir ve ihtisaslaşmıştır. Bu durum özellikle Kuzey Ülkelerinde daha açık bir şekilde

görülmektedir. Türkiyede ise hayvan yetiştiriciliği daha ziyade doğal çayırlara bağlıdır ve hayvansal üretim bitkisel üretimin yan ürünü olarak düşünölmektedir.

Tablo 1.3 'de de göröldüğü gibi, Toplulukta et üretiminin önemli bir bölümünü domuz eti üretimi teşkil etmektedir, sığır eti üretiminin toplam et üretimindeki payı ise Türkiye 'ye göre yarı yarıyadır. Koyun ve keçi eti üretiminin toplam et üretimi içindeki payı ise Türkiye 'de AB 'ye göre sekiz kat daha fazladır.

Tablo 1.3 Türkiye ve AB'de Et Üretim Oranları

Üretim içerisindeki payı

<i>Ürünler</i>	<i>Türkiye %</i>	<i>AB %</i>
<i>Dana ve sığır eti</i>	36.5	22.8
<i>Domuz eti</i>	-	44.9
<i>Koyun ve Keçi Eti</i>	29.0	3.4
<i>Tiftik Keçisi</i>	0.3	-
<i>Tavuk</i>	34.0	20.6

Kaynaklar: 1) Com.of the EC, The Agricultural Situation in the Community, 1994 Report, (T/250, T/258, T/261, T/267)

2) Yayınlanmamış Tarım Bakanlığı verileri, 1995

Hayvancılık, yapılan bazı olumlu çalışmalara rağmen arzulanan seviyeye ulaşamamıştır. Türkiye 'deki sığır sayısı Almanya, Fransa ve İngiltere hariç diğer üye ölkelerden daha fazladır. Koyun ve özellikle keçi sayısı ise üye ölkelerin tümünden fazladır. Domuz sayısının Türkiye 'de çok önemsiz kalmasına karşın bu rakam AB 'de diğer hayvan sayıları arasında ikinci sıradadır. Ülkemiz hayvan sayısı bakımından dünyada belli başlı ölkeler arasında yer almasına rağmen birim başına üretim oldukça düşük seviyelerde seyretmektedir .

Devlet Türkiye 'de tarımsal faaliyetin her aşamasında önemli bir rol oynamaktadır; üretim, finansman, fiyat ve piyasa desteği, pazarlama, ticaret vb. bitkisel

ürünlerin çoğu devlet veya üretici kooperatifleri veya organizasyonlarınca yıllık olarak saptanan garanti edilmiş fiyatlardan yararlanmaktadır. Destekleme kapsamına alınan ürünlerin listesi yıldan yıla değişmektedir (Bkz. 2. Bölüm).

Genel bir kural olarak, devletin sezon başında fiyatını tespit ettiği ürünlerde müdahale kuruluşları, üreticiler tarafından getirilen miktar ne olursa olsun tespit edilen fiyattan satın almak zorundadır. Ülkemizde geleneksel olarak desteklemeye daha az konu olan hayvansal ürünlerden et ve süt ürünlerinin bir kısmı müdahale kuruluşlarınca her yıl satın alınagelmektedir.

Ülkemizde tarımsal üretimi artırmak ve nadas alanlarını azaltmak için önemli gayretler sarfedilmiş ve olumlu sonuçlar alınmıştır. Ancak geride daha yapılacak pek çok şey vardır. Metrekare başına kullanılan gübre miktarı hala çok düşüktür ve ekilen arazinin % 40 'ında gübre kullanılmamaktadır. 1985 yılında AB'de suni gübre tüketimi 169,6 kg. iken Türkiye'de 40,7 kg. dır. Gübre kullanımının arttığı ölçüde verimin arttığı söylenemez ise de, belli bir miktara ulaşıncaya maksimum verim elde edildiği bir gerçektir.

Üretimin sadece % 50 'si sertifikalı tohumdan üretilmektedir. Anti-parazit tedbirleri yaygın değildir. Arazi toplulaştırması ile ilgili hemen hemen hiçbir şey yapılmamıştır. İşletmelerde mekanizasyonu gerçekleştirmek ve geliştirmek gereklidir. Ayrıca erozyonu önlemek, otlak alanlarını ve ağaçlandırmayı geliştirmek için pek çok gayret sarfedilmesi gereklidir.

Türk tarımı büyük bir potansiyele sahiptir, fakat bu potansiyelden yararlanabilmek için önemli miktarda sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Kamu ve özel sektör yatırımlarının bu alanda yoğunlaştırılması tarımsal üretim artışına önemli katkılar sağlayacaktır. Güneydoğu Anadolu Projesi buna güzel bir örnektir. Bu entegre kalkınma projesi diğer yararlarının yanısıra 1.7 milyon hektar toprağın sulanmasını sağlayarak özellikle pamuk, domates, pirinç, mısır, meyve ve sebze üretimini arttıracaktır.

I. VERİMLİLİK

Türk ve Avrupa Birliği(AB) tarımları arasındaki en büyük fark bunların verimliliğine ilişkindir. Tablo 1.4 Türk ve AB verimlilik göstergelerini açıklamaktadır;

Tablo 1.4. Verimlilik Göstergeleri, 1993

Göstergeler	Türkiye			Avrupa Birliği		
	Üretim (1000t.)	Alan/Hayvan (1000ha/baş)	Verim (kg/ha)	Üretim (1000t)	Alan/Hayvan (1000ha/baş)	Verim (kg/ha)
Hububat	31749	14079	2255	166045	32275	5150
Buğday	21016	9716	2163	74176	12339	6010
Arpa	7500	3464	2165	42835	10149	4220
Patates	4650	192	24231	45534	1366	33300
Ayçiçeği	815	596	1367	3540	3173	1080
Sığır&Dana	296	2085	142	7746	22279	311.3
Koyun&Keçi	62	4800	13	1162	81120	13.9
Süt	8904	6032	1476	111952	21388	5132

Kaynaklar:1) FAO Production Yearbook 1994(Çeşitli tablolardan yararlanılarak düzenlenmiştir).

2) Com. of the EC, The Agricultural Situation in the EC, 1994 Report(“).

3) Tarım Bakanlığı Verileri,1995

1993 yılında bir Türk çiftçisi yılda bir hektardan ortalama 1732 kg. tahıl elde ederken bu çiftçinin Avrupa Birliği'ndeki meslektaşının elde ettiği ürün miktarı ise ortalama 5150 kg. dır. Sığırlarda ortalama karkas ağırlığı Avrupa Birliği'nde Türkiye'dekinden ortalama ikibuçuk misli daha fazladır. Avrupa Birliği 'nde bir sağmal ineğin yıllık ortalama süt verimi Türkiye 'deki sağmal inekten ortalama dört defa daha fazladır.

II. ÜRETİM VE İSTİHDAM

Son on yılda ekonomide yapılan radikal değişikliklere rağmen, Türk ekonomisi hala tarımsal karakterlidir. Devamlı şekilde azalma göstermekle birlikte 1994 yılında tarımın GSYİH içerisindeki payı % 15'dir. Bu oran tarımın GSYİH içerisindeki payı % 2.5 olan Avrupa Birliği'nin ortalama seviyesinden çok yüksektir. Bu pay ekonomisi tarıma bağımlı üye ülkelerin hepsinde, Yunanistan dışında Türkiye'nin altındadır.

Tablo 1.5. Türkiye ve Avrupa Birliği Ekonomilerinde Tarımsal Üretim ve İstihdam, 1993

<i>Ülkeler</i>	<i>GSYİH/Kişi</i> <i>ECU</i>	<i>Tarımın GSYİH'deki</i> <i>Payı %, (1992)</i>	<i>İstihdamda</i> <i>Tarımın Payı %</i>
<i>Belçika</i>	<i>17946</i>	<i>1.8</i>	<i>2.5 (92)</i>
<i>Danimarka</i>	<i>17815</i>	<i>3.0</i>	<i>5.4</i>
<i>Fransa</i>	<i>17434</i>	<i>2.9</i>	<i>5.1</i>
<i>Almanya</i>	<i>17147</i>	<i>1.2</i>	<i>3.0</i>
<i>Yunanistan</i>	<i>9999</i>	<i>14.2</i>	<i>21.3</i>
<i>İrlanda</i>	<i>12833</i>	<i>8.9</i>	<i>12.7</i>
<i>İtalya</i>	<i>16228</i>	<i>3.6</i>	<i>7.5</i>
<i>Lüksemburg</i>	<i>25422</i>	<i>1.8</i>	<i>3.0</i>
<i>Hollanda</i>	<i>16308</i>	<i>3.6</i>	<i>4.6 (92)</i>
<i>Portekiz</i>	<i>10934</i>	<i>3.2</i>	<i>11.7</i>
<i>İspanya</i>	<i>12330</i>	<i>3.0</i>	<i>10.1</i>
<i>İngiltere</i>	<i>15690</i>	<i>1.4</i>	<i>2.2</i>
<i>AB (12)</i>	<i>15832</i>	<i>2.5</i>	<i>5.6</i>
<i>Türkiye</i>	<i>3727 (92)</i>	<i>14.1</i>	<i>44.2(94)</i>

Kaynaklar:1) Com. of the EC,Agricultural Situation Report in the EC,1994

2) DPT,Temel Ekonomik Göstergeler,1995

Türkiye'de kırsal alanda çalışan aktif nüfusun istihdam içerisindeki payı 1970 yılında % 70.3 iken 1994 yılında % 44.2 'ye (11.7 milyon kişi) düşmesine rağmen hala çok yüksektir. Oransal olarak bu rakamların yüksek olmasının sebebi kısmen tarım dışı sektörlerdeki istihdamda düşük büyüme oranı (1970 ve 1990 yılları arasında ortalama yılda % 3.4) ve kısmen kırsal alandaki fazla nüfus artışıdır(Yıllık % 2.6). Türkiye 'de kırsal alandaki bu işgücünün bir kısmı işsizdir (1994'te % 5) ve bu da düşük tarımsal verimliliğe ve tarımsal gelirlerin azalmasına yol açmaktadır. Avrupa Birliği 'nde ise tarımsal alanda çalışan aktif nüfus 1992 yılında takriben 7.8 milyon civarındadır ve bu da toplam aktif nüfusun % 6 'sına tekabül etmektedir.

III. TARIMSAL ÜRÜNLERİN TÜKETİMİ VE KENDİ KENDİNE YETERLİLİK

Türkiyenin Ürettiği Başlıca Ürünlerde Kendine Yeterlilik Oranları Tablo 1.6.'da gösterilmiştir;

Ürün	Yeterlilik oranı	1980-82	1990-92 (%)
Buğday		145	114
Arpa		106	112
Mısır		100	95
Pirinç		m.d.	46
Ayçiçeği Tohumu		95	83
Soya Fasulyesi		m.d.	19
Şeker Pancarı / Şeker		122	100
Tütün		m.d.	130
Pamuk		m.d.	109
Süt (a)		99	95
Siğır ve Dana		104	86
Koyun Eti		125	110
Tavuk Eti ve Yumurta		102	100

Notlar: (a) : yalnızca inek sütü

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı verilerine göre hesaplanmıştır.

Topluluk bugün uyguladığı politikalar ve tarıma yaptığı destekler sonucu pek çok üründe kendi kendine yeterli hale gelmiş, hatta üzerine çıkmıştır. Tablo 1.7. incelendiğinde bu durum çok net bir şekilde görülmektedir.

Tablo 1.7. Avrupa Birliğinin Bazı Tarımsal Ürünlerde Kendine Yeterliliği (%)

<i>Ü r ü n</i>	<i>1985-86</i>	<i>1992-93</i>
<i>Hububat</i>	<i>110</i>	<i>120 (8)</i>
<i>Buğday</i>	<i>124</i>	<i>133 (8)</i>
<i>Arpa</i>	<i>119</i>	<i>123 (4)</i>
<i>Mısır</i>	<i>77</i>	<i>94 (4)</i>
<i>Pirinç</i>	<i>75</i>	<i>75 (4)</i>
<i>Patates</i>	<i>101</i>	<i>100 (4)</i>
<i>Şeker</i>	<i>123</i>	<i>128 (4)</i>
<i>Yaş Sebze</i>	<i>107</i>	<i>106 (2)</i>
<i>Taze Meyve</i>	<i>87</i>	<i>85 (2)</i>
<i>Konsantre Süt</i>	<i>-</i>	<i>153 (4)</i>
<i>Peynir</i>	<i>106 (1)</i>	<i>107 (4)</i>
<i>Yumurta</i>	<i>102</i>	<i>101 (5)</i>
<i>Et (toplam)</i>	<i>102 (1)</i>	<i>102 (4)</i>
<i>Dana & Sığır</i>	<i>107 (1)</i>	<i>108 (4)</i>
<i>Koyun & Keçi</i>	<i>80 (1)</i>	<i>81 (4)</i>
<i>Tavuk Eti</i>	<i>105 (1)</i>	<i>105 (4)</i>
<i>Yağlı Tohumlar</i>	<i>63</i>	<i>70 (3)</i>

Kaynak : Eurostat

(1) : 1987

(2) : 1988 veya 1987/88

(3) : 1989 veya 1988/89

(4) : 1990 veya 1989/90

(5) : 1991 veya 1990/91

Türkiye 'de gelirin içindeki payı olarak gıda tüketim harcamaları, yüksek gelir gruplarında % 33, düşük gelir gruplarında ise % 60 olarak görülmektedir. Ortalama olarak Türkiye 'de bir aile 1989 yılında gelirinin % 35 'ini gıda için harcamaktaydı. Bu rakam İrlanda 'da % 34.8, Yunanistan 'da % 36.7, Portekiz 'de % 32.4, Almanya 'da % 15.4 (en düşük rakam) AB ortalaması % 19.8 olarak belirlenmektedir (The Agricultural Situation in the Community, 1994 Report, T/163). Türkiye 'de kişi başına tahıl, meyve ve sebze tüketimi AB 'nden daha fazladır. Et, süt ve süt ürünlerinde ise AB, Türkiye 'ye üstündür. Türkiyede gıda tüketim harcamalarının toplam gelir içerisindeki payının yüksek olması net gelir düzeyinin düşük olmasının doğrudan bir sonucudur.

IV. TARIMSAL ÜRÜNLERİN TİCARETİ

Türkiye-AB ticaretinde, ülkemizde tarım politikasının 15 yıl öncesine kadar ihracat gelirlerini maksimize etmekten çok kendine yeterliliği hedef alması sonucu, Türkiye her zaman küçük ölçeklerde net tarım ihracatçısı olmakla yetinmiştir. 24 Ocak 1980 kararları ile uygulamaya konulan serbestleştirme programı bu düşünce tarzını büyük ölçüde yıkmış ve Türk çiftçisini sadece geleneksel tarım ürünleri değil, diğer tarım ürünlerini de ihraç etmeye ve Avrupa ve dünya pazarlarında rekabet etmeye yönlendirmiştir. Bu program çerçevesinde sadece AB 'den değil diğer ülkelerden de ithal edilen tarım ürünleri üzerindeki gümrük vergisi tedricen kaldırılmaktadır. Bunun sonucu olarak, günümüzde Türkiye toplam ithalatının % 44.2 'sini AB 'den sağlamakta ve toplam ihracatının % 45.7 'sini bu ülkelere yapmaktadır. Topluluktan yapılan ithalatta tarım ürünleri payı % 11.2, Topluluğa yapılan ihracat içindeki tarım ürünleri payı % 8.7 'dir. Genel olarak Türkiye AB 'den bitkisel ve diğer yağlar, tahıl ve canlı hayvan ithal etmekte, buna karşılık AB 'ye yaş meyve ve sebze, fındık, işlenmiş tarım ürünleri ve tütün ihraç etmektedir.

Türkiye 'nin en önemli tarım ihraç malları arasında tütün, pamuk, kurutulmuş meyveler (fındık, çekirdeksiz üzüm, incir, kayısı), baklagiller (nohut ve mercimek), canlı koyun ve keçi, yaş meyveler (elma ve turunçgiller) ve taze domates sayılabilir. İşlenmiş tarım malları ihracatı arasında domates salçası, fındık mamulleri, konserve meyveler ve bazen koyun eti ve şeker de bulunur.

Tablo 1.8. Türkiye'nin AT (15) Ülkeleri ile olan Ticareti 1994 (mil. \$)

	<i>İthalat</i>	<i>İhracat</i>	<i>Tar.Ü.İth.</i>	<i>Tar.Ü.İhr</i>
<i>Almanya</i>	3645.6	3934.3	80.2	635.6
<i>Avusturya</i>	210.7	248.9	5.4	67.7
<i>Belç.-Lux.</i>	531.7	371.0	6.3	94.5
<i>Danimarka</i>	96.3	91.6	9.0	24.6
<i>Finlandiya</i>	142.5	31.2	2.1	8.6
<i>Fransa</i>	1458.2	851.1	41.8	173.7
<i>Hollanda</i>	740.0	621.0	32.9	201.8
<i>İngiltere</i>	1169.7	888.8	20.3	176.5
<i>İrlanda</i>	101.0	32.7	1.9	7.6
<i>İspanya</i>	380.1	231.9	19.6	60.7
<i>İsveç</i>	283.2	86.0	2.9	25.5
<i>İtalya</i>	2008.5	1033.6	26.1	180.1
<i>Portekiz</i>	42.3	43.9	3.0	6.2
<i>Yunanistan</i>	105.0	168.8	2.1	47.8

Kaynak :DİE 1995 İstatistikleri

AB 'den sonra Türkiye 'nin en büyük ikinci pazarı ihracat içindeki payı sürekli artan Ortadoğu 'dur. Yapılan araştırmalarda Türk tarım ürünlerinin ihracatında bu iki pazardan birinin payı arttığında diğerindeki düşmektedir. Et, süt ürünleri, yumurta ihracatı söz konusu olduğunda, Ortadoğu payı yükselirken Avrupa Birliği payı azalmakta, buna karşılık, su ürünleri, meyve ve sebze, yağlı tohumlar söz konusu olduğunda bunun tersi gerçekleşmektedir. Bu ürünler için iki pazardan birindeki pay artışı diğerindeki azalmayı telafi etmektedir. 90 'lı yılların başından beri Türkiye 'nin şeker, yumru bitkiler, hayvansal ve bitkisel yağ ihracatı her iki pazarda da artarken, tahıl, çay, tütün, ihracatı negatif bir eğilim göstermektedir. Günümüzde Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine yapılan ihracat da önemli miktarlara ulaşmıştır.

Tarım ve ormancılık ithalatı yerli sanayilerin ham madde ihtiyacını karşılamaya yönelmiştir: sığır hamderileri, merinos yünü, işlenmemiş kauçuk ve 1991 den beri Virginia tütünü. Türkiye pirinç talebinin yarısını, ve iç üretiminin yetersiz olduğu yıllarda diğer tahıl ürünlerini de ithal etmektedir. İşlenmiş tarım ürünleri ithalatı 1980 'lerin sonuna doğru hızlanmıştır. İmalatçıların artan talebini karşılamak için ve liberasyonun da etkisiyle, işlenmemiş pamuk ve Virginia tütün ithalatı da artmıştır. İnceleme dönemi süresince, rafine olmayan nebati yağlar ithalatı işlenmiş tarım ürünleri ithalatı içinde en büyük paya sahiptir. Sigara ve sığır eti ithalatı 1985 'den sonra başlamış, rafine şeker, iç üretime bağlı olarak gerektiğinde ithal edilmiştir. Mısır, arpa, süt tozu ithalatı da dahil olmak üzere, tarım malları ithalatının büyük bir bölümü OECD ülkelerinden yapılmaktadır. Son yıllarda üretimdeki düşüşe paralel olarak tarımsal ürün ithalatı büyük artışlar göstermiş, ihracat ithalatı karşılayamaz hale gelmiştir.

BÖLÜM 2

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİNDE TARIM POLİTİKALARI VE TARIMSAL KORUMACILIK

I. NİÇİN TARIMSAL KORUMACILIK?

Çeşitli ülkelerin uygulamalarına bakıldığında, ister az gelişmiş olsunlar, tarım hemen hemen tüm ülkelerde en fazla korunan sektörler arasında yer almaktadır. Bu yoğun koruma ve müdahaleler daha çok tarımın özelliklerinden kaynaklanır. Tarımın doğa koşullarıyla bağımlılığı, buna bağlı belirsizlik ve risk unsurlarını taşıması, tarım ürünlerinin arz ve talep esnekliğinin düşüklüğü, tarımda üretim periyodunun diğer sektörlerle göre uzun olması ve ürünlerin korunup, saklanmalarının, bunlarla ilgili pazarlama olanaklarının zor olması nedenleriyle tarım kesimi çok çeşitli mekanizmalarla desteklenmektedir. Tarıma destek konusu, gelişmiş ülkelerin hepsinde vardır ve bu uygulamaların tümünden kaldırılması da mümkün görülmemektedir .

Tarımın geliştirilmesi sanayileşme açısından da büyük önem taşır. Birçok gelişmiş ülke tarımda verimliliğin artırılması ve bu kesimde yaratılan fonların tarım dışına aktarılması ile sanayileşmiştir. Tarım, sanayileşmenin başlangıç aşamasında ülkeye döviz girdisi sağlayan ana kaynak durumundadır. Ancak sanayii geliştirmek için yoğun çabalar sarfeden günümüz az gelişmiş ülkelerinden pek çoğunda, tarımsal gelişmeye yeterli önem verilmediği de bir gerçektir.

Sanayileşmede ileri düzeylere ulaşmış ülkeler, özellikle tarım kesiminde çalışan nüfusun baskılarıyla bu sektöre yoğun şekilde koruyucu önlemler uygulamaktadırlar. Bu ise kalkınmaları büyük ölçüde tarımsal ürün ihracına bağlı bulunan az gelişmiş ülkeleri çok olumsuz yönde etkilemektedir (H.Seyidoğlu, 1991, s.447).

Hükümetlerin tarıma yaptıkları müdahaleler, ürün fiyatlarının desteklenmesinden girdi sübvansiyonlarına, satınalma ve stoklama uygulamalarından

ithalat ve ihracata kadar çok çeşitli alanları kapsamaktadır. Ekonomik amaçlar yanında sosyal amaçların güdülmesi de bu müdahalelere çok karmaşık bir nitelik kazandırır. İster doğrudan doğruya tarım ürünlerinin dış ticaretini ilgilendirsin, isterse bu ürünlerin iç üretim ve satış koşullarını düzenlemek için yapılmış olsun, tarım kesimiyle ilgili hükümet müdahaleleri, bu malların uluslararası piyasalarını da etkilemektedir (H.Seyidoğlu, 1991, s. 448).

Gelişmiş ülkeler tarafından yoğun bir şekilde uygulanan tarım sektörünü destekleme politikası, ulusal tarım politikalarından çok, uluslararası bir politika aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin çiftçileri, uluslararası piyasada, daha verimli tarım işletmelerinde üretimde bulunan, daha yoğun bir şekilde desteklenen ve daha iyi pazarlama olanaklarına sahip olan gelişmiş ülke çiftçileri ile rekabete girmek zorunda kalmaktadırlar (C.Ertuğrul, 1993,s.119)

II. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİNDE TARIMSAL POLİTİKALARIN AMAÇLARI

Tarım politikası bir ülke tarımının ülke gereksinmelerini karşılması ve tarımsal açıdan gelişmesi için kamu kuruluşlarınca alınan karar ve önlemlerin tümüdür. Bu bakımdan bir ülke tarımının yönlendirilmesi devlet organları eliyle olur (G.Eraktan, 1988, s.84).

Türk tarım politikası, tarım sektörünün diğer sektörlerden farklı özellikleri göz önünde bulundurularak oluşturulmuş destekleyici-müdahaleci bir tarım politikasıdır. Cumhuriyet döneminde devletin tarım sektörüne yönelik politikaları, tarım sektöründen vergi toplamaktan çok, tarımsal üretimi artırmak amacıyla devletin tarım sektörünü desteklemesi şeklinde olmuş ve mülkiyet rejiminde köklü değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet döneminin başlarında, özellikle 1929 bunalımı ile ortaya çıkan gıda malları ihtiyacını karşılamak ve piyasayı düzenlemek için, Buğday Koruma Kanunu çıkartılmıştır (1932). Bunu Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu 'nun çıkarılması (1935) izlemiştir. Daha sonraki yıllarda tarım sektörü gittikçe artan bir şekilde girdi fiyat politikası ve tarım ürünleri destekleme fiyat politikası ile etkili bir şekilde desteklenmiştir. Bu uygulamalarda ekonomik zorluklar yanında politik

baskılar da önemli rol oynamıştır. 80 'li yıllarda ise liberal politikalar çerçevesinde desteklemenin yoğunluğunun düşürülmesi amaçlanmıştır. Devletin tarım sektörüne müdahalesi kurumsal yapıda birtakım düzenlemeleri gerektirmiş ve yaygın bir tarımsal örgütlenme gerçekleştirilmiştir. Ancak, Türk tarım politikası, daha doğrusu tarıma yönelik hükümet uygulamaları önemli çelişkiler göstermektedir ve henüz Türkiye 'de sistematik ve sürekli bir tarım politikasının olduğu söylenemez.

1960'larda başlayan planlı dönemle birlikte Türk ekonomisinde ve bununla birlikte tarım politikasında yeni bir döneme girilmiştir. Planlı dönemde devletin tarım sektörüne müdahalesi kalkınma planlarının temel ilkesine bağlı olarak destekleyici ve yol gösterici bir müdahale şeklinde olmuştur.

Türk tarım politikasının belli başlı amaçları; tarımsal yapının iyileştirilmesi, yeni teknolojilerin ve üstün genetik materyallerin etkin şekilde kullanılması, toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla tarımsal üretim ve verimliliği artırarak enflasyonist bir etki yaratmaksızın, tarımda belirli bir kalkınma hızını sağlamak, halkın beslenme düzeyini (miktar ve kalite bakımından özellikle proteinli ürünler bakımından) iyileştirmek, tarım ürünleri fiyatlarında istikrarı sağlamak, tarıma dayalı sanayilerin hammadde ihtiyacını yurt içinden karşılamak, tarım ürünleri ihracatını artırmak, Kalkınma Planları 'nın sosyal amaçları çerçevesinde tarım kesiminde çalışanların yaşam düzeyini yükseltmek, sektörler arasındaki ve tarım sektörü içindeki gelir farklılıklarını azaltmak, işsizliği önlemek, tarım sektöründen diğer sektörler için işgücü akımını düzenleyerek, bir taraftan tarım sektöründeki toprak insan dengesini iyileştirirken, diğer taraftan sağlıklı bir şehirleşmeye olanak sağlamak, tarım ürünlerinin pazarlanmasında etkinliği sağlamak, tarım sektöründe gerek özel (özellikle kooperatifleşme yoluyla) ve gerekse kamu kuruluşları yoluyla etkili bir örgütlenmeyi sağlamak, verimli tarım topraklarının sanayi alanlarına dönüşmesini önlemek, tarımsal üretim sürecinin tamamını kapsayan, kaynakları en iyi şekilde geliştirmeye olanak verecek ve plan hedeflerine uygun Tarımsal Üretim Planlaması 'nı gerçekleştirmek, bu amaçla destekleme fiyat politikasını Tarımsal Üretim Planlaması 'nın etkin bir amacı olarak kullanmak, Kamu kuruluşlarını, kırsal ve tarımsal alt yapıyı geliştirecek ve tarımda üretim ve verimliliği artıracak politikalarda, ekili bir şekilde kullanmak, tarımsal girdilerin yeterli düzeyde ve daha ucuza edinimini sağlamak ve tarımsal üretimde

kullanımını ucuz kredi sağlama yoluyla yaygınlaştırmak, tarımda araştırma, yayım ve eğitim hizmetlerini geliştirmek olarak özetlenebilir.

Roma Antlaşması 'nın 39 'uncu maddesinde belirlenen Ortak Tarım Politikası 'nın amaçları da şunlardır; teknik ilerlemenin özendirilmesi, tarımsal üretimin rasyonelleştirilmesi ve üretim faktörlerinin özellikle işgücünün optimal kullanımının gerçekleştirilmesi ile tarımda verimliliği artırmak, tarımsal nüfusun yaşam düzeyini, özellikle tarımda çalışan işgücünün gelirini artırmak yoluyla, belirli bir düzeye ulaştırmak, piyasalarda istikrarı sağlamak, düzenli bir ürün arzını garanti altına almak ve tarım ürünlerinin tüketicilere uygun fiyatlarla ulaştırılmasını sağlamak. Görüldüğü gibi OTP 'nin amaçları ekonomik, sosyal ve siyasi karaktere sahip beş başlık altında toplanmıştır .

Türk ve AB tarım politikalarının amaçları büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Ancak uygulamada farklılıklar vardır.

III. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİNDE TARIMSAL KORUMACILIK MEKANİZMASI

Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde tarım sektörü özellikle korunmakta. ancak Türkiye'nin ekonomik gücünden kaynaklanan yetersizlikler nedeniyle tarıma aktardığı kaynaklar Avrupa Birliği ile karşılaştırıldığında çok düşük kalmaktadır. AB 10 milyon civarındaki çiftçisini içte yüksek fiyatlarla desteklerken dışarıya karşı da değişken vergilerle koruyagelmiş, , uyguladığı bu yoğun korumacı sistem sayesinde birçok üründe net ithalatçı iken önce kendi kendine yeterli hale gelmiş, giderek de oluşan üretim fazlaları ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Türkiye'de de tarım sektörü içte fiyatlar , girdiler ve krediler yoluyla desteklenirken dış ticaret politikasının esasları ithalat- ihracat rejimleri ile belirlenmektedir.

Tarımsal korumacılığın esasını fiyat destekleme mekanizması oluşturmaktadır.

II. Dünya Savaşından sonra Batı Avrupa 'daki tarımsal politikalar daha komplike bir hale gelmişse de bu politikaların esası çiftçilerin yetiştirdikleri üründen elde ettikleri fiyatların desteklenmesi olmuştur (A.M. El - Agraa, 1990, s.195). Fiyat

destekleme mekanizması Türkiye ve AB 'de benzer şekilde işlemesine rağmen, AB müdahale fiyatları Türkiye 'dekinden çok daha yüksek ve tarım politikası hedeflerini gerçekleştirmede daha etkindir .

A. Tarımsal Fiyat Politikası

Ekonomik politikanın gerçekleştirilmesinde devletin aldığı tedbirlerden birisi de fiyat politikasıdır. Fiyat politikası, devletin veya ona bağlı amme teşekküllerinin fiyat teşekkülüne, piyasaların organizasyon ve işleyişine müdahale etmek ve bunları tanzim veya tespit üzere aldıkları tedbirlerin toplamıdır (Şükrü Baban, İktisat İlminin Umumi Prensipleri, 1957, s.162). Tarımsal fiyat politikasının amaçları üç ana başlıkta toplanabilir; hasılanın artırılması, gelir dağılımının arzu edildiği şekilde değiştirilebilmesi ve bütün ekonomik gelişme içinde tarım sektörünün rolünün belirlenmesi (E.Frank,1992,s.91).

Tarımsal ürünlerin arz, talebi ve pazarlaması, sanayi ürünlerine göre farklı bir yapı gösterir. Çünkü bir yıla ait tarımsal ürün fiyatlarını, o yılın maliyetleri değil, toplam tarımsal ürün arzı belirler. Tarımsal mal arzı elastikliği ise kısa dönemde yaklaşık olarak 0 'dır (H.Tunç,1990, s.51)

Fiyat politikaları gıda ve tarımsal fiyatları tayin etmekte ve kuvvetle etkilemektedir. Hükümetler savaş yıllarından beri tarımsal fiyat politikalarını geliştirmek için daha büyük bir çaba sarfetmektedirler. Bütçe baskıları, ödemeler dengesi zorlukları, bazı ülkelerdeki sürekli gıda yetersizliği ve bazılarındaki sürekli fazlalıklar ilgilerini çeken faktörlerden bazılarıdır(FAO,Agricultural Price Policies,1987,s.v). Tarımsal ürünlerin göreceli fiyatlarındaki değişiklikler, genellikle ürün paternini hızlı ve belirgin bir şekilde değiştiren kuvvetli bir enstrümandır (ibid.,s.166).

Devletin fiyatlara ve piyasa mekanizmasına müdahalesinin başlıca nedenleri; fiyatlarda istikrar temini, serbest rekabet şartlarını hazırlamak ve muhafaza etmek, monopollerle mücadele ve aksak rekabetin mahzurlarını giderme, muayyen bir zümreyi

(üretici veya tüketici) koruma, varidat temini ve halkın sağlığını korumaktır (İ.Aksöz, 1973, s.31)

Tarım ürünleri fiyatları bu ürünlerin arz ve talebine tesir eden faktörlerin ve fiyatlar üzerine tesir eden diğer ekonomik olayların etkisi ile gerek kısa gerekse uzun dönemlerde büyük değişmeler (dalgalanmalar) gösterir. Tarım sektöründe üretim miktarı, talepte, kısa dönemde meydana gelen değişikliklere göre ayarlanamadığı veya tarımsal üretimde arzın kontrolü sanayideki kadar kolay olmadığı için tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki dalgalanmalar daha şiddetlidir.

Tarım ürünleri fiyatlarındaki dalgalanmalar dört grupta toplanabilir;

- a) Mevsimlik dalgalanmalar,
- b) Yıldan yıla dalgalanmalar,
- c) Kısa dönem periyodik dalgalanmalar,
- d) Uzun dönem dalgalanmalar .

Tarımsal fiyatların istikrarsızlığının başında arzın talebe uydurulmasındaki güçlük geldiği için devletler önce tarım ürünleri arzını bunlara karşı talebe uyduracak tedbirlere başvururlar. Bunlar kafi gelmediğinde devlet fiyatlara müdahale eder.

1- Tarım ürünlerinin arzının talebe uydurulması için alınan tedbirler;

Bu tedbirler birisi dolaylı diğeri dolaysız olmak üzere iki grupta toplanabilir:

a) Dolaylı tedbirler. Bu gurup tedbirler arasında kooperatifçiliği geliştirme, muhafaza imkanını sağlama, kredi temini, uygun bir nakliye politikası takibi, çiftçinin piyasa hakkında aydınlatılması, pazar ve borsaların organizasyonu, ürünlerin pazara hazırlanması ile ilgili tedbirler yer alır (ibid.,s.39).

b) Dolaysız tedbirler. Dolaylı tedbirler arzın ayarlanmasına yetmediğinde devlet daha dolaysız tedbirlere başvurur. Bu gruba giren tedbirler arasında üretimin gerek çeşit, gerekse miktar bakımından tanzim ve kontrolü yer alır (ibid.,s.42).

2- Fiyat desteklemeleri;

Tarım ürünlerinin üretim ve arzı ile ilgili tedbirlerin amacı dolaylı bir şekilde fiyatlara etki ederek tarım ürünleri fiyatlarında istikrarı sağlamaktır. Bu tedbirler yetersiz kaldığında devlet fiyat sistemine doğrudan doğruya müdahale etmekte veya

bazı tarım ürünlerinin fiyatlarını re'sen tespit etmektedir. Devlet fiyat tespiti ile birlikte tayin edilen fiyatları garanti ettiği için buna fiyat desteklemesi adı verilmektedir.

Fiyat desteklemeleri fiyatlardaki dalgalanmaları azalttığı gibi, fiyatların genel seviyesi üzerine de tesir eder. Her ne kadar fiyat desteklemesi ile sadece bazı ürünlerin fiyatları tespit ve garanti edilmekte ise de bu türlü tedbirlerden, tarım ürünleri fiyatları arasındaki ilişki veya bunların fiyatlarının birbirlerine bağlılığından, diğer tarım ürünleri de yararlanmaktadır.

Uygulamada fiyat desteklemeleri , birisi devletin tespit edilen fiyattan ürünleri satın alması, diğeri de serbest piyasa fiyatı ile garanti edilen fiyat arasındaki farkın tazminat olarak devlet bütçesinden ödenmesi şeklinde olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır (ibid.,s.45).

Uygulama amacı ne olursa olsun, tarımsal fiyat desteğinin anlamı tarım dışı sektörlerden tarım sektörüne kaynak aktarılmasıdır (G.Hallett,1981,s.205). Fiyat destekleme politikası yoluyla tarım sektörüne enjekte edilen mali kaynaklar, kırsal istihdam kapasitesinin artırılmasını ve gizli işsizlerin kırsal alanda tutulmasını sağladığından, aşırı şehirleşme sorunlarının hafifletilmesinde etkili olmaktadır. Ancak kaynakların verimliliğinin yüksek olduğu sanayi sektöründen verimliliğin düşük olduğu tarım sektörüne aktarılması ekonomik anlamda kaynakların kötü yönlendirilmesine neden olmakta, refah kaybı ortaya çıkmaktadır. Destekleme fiyat politikası yoluyla tarım sektörüne kaynak aktarımı marjinal verimlilikteki işletmelerin varlıklarını korumalarına olanak sağladığından ortalama verimlilik düşmektedir. Ayrıca bu politikalarla oluşan stoklar bütçeye ek bir yük getirmektedir.

Fiyat desteklemeleri ile hükümetler bir taraftan düşük gelirli üreticileri korurken, diğer taraftan da tüketicileri yüksek fiyatları ödemeye zorlamaktadırlar. Bu nedenle politikaların nihai hedefi, transferi yüksek ve orta gelirli tüketicilerden düşük gelirli üreticilere yönlendirmek olmalıdır (D.Bigman-S.Reutlinger,1979,s.162).

Gelişmiş Ülkelerde fiyat politikaları fiyatları arttırıcı yönde, az gelişmiş ülkelerde ise azaltıcı yönde etki yapmaktadır (G.Hallett,1981,s.202). Fiyat destekleme

politikasının bu çeşit sakıncaları göz önünde bulundurularak desteklemenin sınırının daraltılması, desteklemelerin tek ve merkezi bir örgüt tarafından ürün pariteleri dikkate alınarak düzenlenmesi gereklidir. Ayrıca Türkiye ölçeğinde tarım ürünleri için etkili bir borsa sistemi oluşturulmalıdır.

Diğer destekleme metodları; tarım ürünleri fiyatlarının dış rekabetten korunması, girdilerin daha ucuz ve kolay bir şekilde çiftçilere ulaştırılması ve üreticilere dolaysız yardım yapılması ile vergi muafiyetleri, kredi imkanları , faiz indirimi, kiralardan kontrolü, arazi toplulaştırması , arazi islahında mali yardım , özel krediler temini, büyük çapta arazi islahı , sulama tesislerinin devlet tarafından yapılması, teknik yardım, araştırma, eğitim, yayım, hastalıklarla mücadele, pazarlama ile ilgili teşekküllerin islahı, sosyal sigortaların çiftçilere ve tarım işçilerine teşmili , ürün sigortasının geliştirilmesi ve uygulanması gibi diğer destekleme tedbirleridir.

B. Türkiye’de Tarımsal Destekleme ve Fiyat Politikaları

Başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de tarımın öncelikle toplum beslenmesi bakımından taşıdığı önem, onu diğer sektörlerden farklı bir konuma getirmiştir. Bu kesimin genel ekonomi içindeki payının önemli düzeylerde seyretmesi nedeniyle, yönlendirilmesi ve geliştirilmesi oldukça önemli bir sorundur. Yönlendirme ve geliştirme, değinilen ekonomik nedenler bakımından olduğu kadar, sektörün nüfus yükü nedeniyle toplumsal ihtiyaçlar açısından da gerekli olmuştur.

Devletin tarıma yönelik müdahaleleri tarımsal üretimin düzenlenmesinden üretim girdilerinin sağlanmasına, yurt içinde fiyatlar yoluyla arz ve talep dengesinin kurulmasından, ihracat ve ithalat politikasına kadar uzanır. Ülkemizde tarım politikaları her zaman esasları aynı kalmak üzere değişik çizgilerle uygulanmaktadır. Bazı yıllar yüksek taban fiyatları ile tarımsal üretimin desteklenmesi yoluna gidilmiş, bazen dış dünyanın rekabetine karşı tarım ürünleri ithalat rejimleri ile korunmuşken, enflasyon hızının düşürülmesi amacıyla yönelik olarak bazen tarım ürünlerinin fiyatları düşük tutulmuş, devletin daha az harcama yapması için destekleme kapsamına giren ürün adedi azaltılmış, ithalatta liberasyona gidilerek tarımsal ürünlerimizin gümrük vergisi ve fonlarla korunması yoluna gidilmiştir.

Ülkemizde son yıllarda uygulanan ekonomik istikrar politikalarının önemli amaçlarından biri devlet harcamalarının azaltılması ve devlet eliyle piyasaya para sürülmesinin önlenmesiyle enflasyonun makul düzeye düşürülmesidir. Bu politika gereği hangi alanda olursa olsun destekleme ödemelerine son verilmesi istenmektedir. Bu çerçevede destekleme alımı kapsamındaki ürün sayısı çok azaltılmış ve bazı ürünlerde ekim alanlarının daraltılması uygulamasına gidilmiştir. Ancak gerek tarım kesiminin taşıdığı ekonomik önem, gerekse tarım sektörünün kendi yapısından kaynaklanan özelliğinden dolayı destekleme devam etmektedir.

Türkiye 'de uygulanan belli başlı politikalar ; Fiyat destekleme politikaları, tarımsal ticaret politikaları, üretim kontrol önlemleri, doğrudan ödemeler, girdi sübvansiyonları ve genel hizmetlerdir.

1. Türkiye'de Fiyat Destekleme Politikaları

Fiyat destekleme politikası günümüzde tarımsal üretimi destekleme politikasının en önemli aracıdır. Türkiye 'de daha önceleri tarımsal üretim düşük maliyetle girdi temini yoluyla desteklenirken, günümüzde bu uygulama fiyat desteklemesi şekline dönüşmüştür .

Cumhuriyet döneminin başlarında, özellikle 1929 bunalımı ile ortaya çıkan gıda malları ihtiyacını karşılamak ve piyasayı düzenlemek için 1932 yılında Buğday Koruma Kanunu çıkartılarak ilk kez buğday desteklenmeye başlanmış, 1938-44 döneminde diğer tahıllar ve bazı sanayi ürünleri (tütün ve pamuk gibi) bunu izlemiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının uygulanmaya konulması ile desteklenen ürün sayısı büyük bir artış göstermiş, bu sayı 1970 yılında otuza çıkmıştır. Hayvansal ürünlerde destekleme sistemi daha sonraki yıllarda başlamış ve daha seyrek uygulanmıştır.

24 Ocak 1980 tarihli ekonomik reform paketi ile bitkisel ürünlerin desteklenmesini kısıtlayıcı bazı kararlar alınmış ve ürün sayısı otuzdan onyediye düşürülmüştür. Sonraki yıllarda, ürün sayısı azaldıkça destekleme alımlarının toplam milli hasıla içindeki payı da azalmıştır. 1990 yılında bu sistem içinde onbir ürün yer almaktaydı: tahıllar (buğday, arpa, çavdar, mısır ve yulaf), şeker pancarı, tütün, tiftik, ipek kozası ve haşhaş tohumu. Fakat 1991 ve 92 yıllarında ürün sayısı tekrar artmıştır (yirmibeş). Sisteme birçok bahçe bitkilerinin yanısıra, baklagiller, soya fasulyesi, yer fıstığı, ayçiçeği tohumu ve pirinç de eklenmiştir. 5 Nisan 1994 tarihinde yürürlüğe konulan “Ekonomik Önlemler Uygulama Planı” çerçevesinde bu kapsam yeniden daraltılarak desteklenen ürün sayısı dörde düşürülmüştür.

Destekleme veya alım fiyatlarının tesbitinde hükümetler genellikle aşağıda sıralanan konulardaki son gelişmeleri veya beklentileri gözönüne alırlar;

- Ürünün üretim maliyeti (ilgili devlet kurumları tarafından hazırlanan ürün maliyet raporlarına bağlı olarak),
- Bir önceki yıl yapılan ödemeler,
- Söz konusu ürünün Türkiye ‘de ve dünyada arz, talep ve stok dengeleri,
- Ürünün dış piyasalardaki fiyatı,
- Rakip ürünler arasındaki fiyat dengeleri,
- Toptan eşya fiyatlarındaki gelişmeler.

Destekleme (taban) fiyatları, yılda bir kere, ürün ekiminden sonra ve her zaman olmamakla beraber, genellikle hasat mevsiminden önce, hükümet kararnamesi ile Resmi Gazete ‘de ilan edilir. Desteklenen ürünü veya ürün gurubunu etkileyecek dış ticaret önlemleri de kararnameler ile açıklanır, geleneksel olarak fiyatların ilanı ve bu kararların açıklanması farklı zamanlarda yapılır. Üretici fiyatlarını -olabilecek piyasa fiyatlarından- daha yüksek bir seviyede tutabilmek için, piyasalara müdahale eden kurumlara (KİT ‘ler ve TSKB ‘ler) devlet bütçesinden veya diğer kaynaklardan büyük miktarlarda fonlar aktarılmaktadır.

12 Ağustos 1993 tarihinde, Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin kapsadığı ürünler için yeni bir destekleme sistemi başlatılmıştır. Eylül 1993'te pamuk alımlarıyla başlayan bu sistemde Yüksek Planlama Kurulu, her ürün için bir taban fiyatı yerine, bir hedef fiyat ve (daha düşük) dünya fiyatına paralel bir müdahale fiyatı ilan etmekte, çiftçiler ürünlerini Tarım Satış Kooperatifi Birliklerine veya ürün borsalarında sattıklarımı belgelerle ispatladıklarında, kendilerine fiyat farkı (prim) ödemesi yapılmaktadır (gerçek satış fiyatı ile hedef fiyat arasındaki fark). Ziraat Bankası kanalı ile yapılan bu ödemeler Hazineden karşılanmaktadır. 1994 yılında tütün için de prim uygulaması başlatılmıştır.

Tablo 10. Kamu İktisadi Teşekkülleri ve Tarım Satış Kooperatifleri tarafından yapılan destekleme alımları

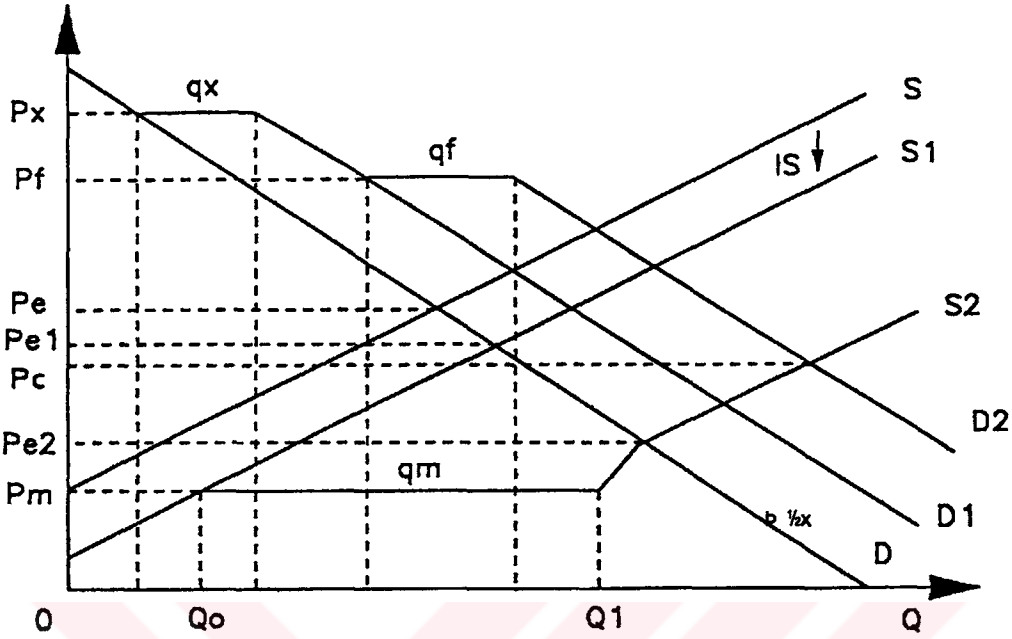
Pazarlanan ürün	Alım yapan resmi kurum	Alımların toplam üretime oranı		Pazarlanan ürünün üretime oranı 1989 (a) %	Pazarlanan üretim içinde alımların tahmini oranları	
		1980-1992 %			En küçük pay (%)	En büyük pay (%)
		En küçük pay (%)	En büyük pay (%)			
Buğday	TMO	6	26	64	9	41
Arpa	TMO	1	32	48	2	66
Mısır	TMO	0	13	56	0	23
Çavdar	TMO	0	4	16	0	26
Yulaf	TMO	1	46	36	3	100
Haşhaş tohumu	TMO	89	100	99	90	100
Ayçiçeği tohumu	2 TSKB	21	67	94	22	71
Soyafasulyesi	2 TSKB	49	61	98	50	62
Çekirdeksiz üzüm	TARİŞ	8	34	77 (b)	10	44
Fındık	Fiskobirlik	7	57	96	7	59
Şeker pancarı	TŞFAŞ	98	100	98	100	100
Tütün	TEKEL	39	85	99	39	86
Pamuk	3 TSKB	23	87	95	24	92

(a) Devlet İstatistik Enstitüsü (1993), s IX- XI.

(b) Üzüm pazarlama oranı.

Kaynaklar: Devlet Planlama Teşkilatı; Devlet İstatistik Enstitüsü, *Tarım Üretim Değeri* (Ankara: DİE, 1993).

Türkiye 'de fiyat sisteminin işleyişi Şekil 2.1 'de verilmiştir.

Şekil 2.1 - Türk Tarım Politikasının İşleyişi

S ve D tarımsal piyasaya devlet müdahalesinin olmadığı bir durumdaki arz ve talep eğrilerini(doğrularını) ifade etmektedir. Türkiye'de hükümet , ürün birim fiyatını azaltıcı etki yapan girdi sübvansiyonları sağlamaktadır. Bunun sonucu olarak iç tarımsal arz eğrisi S'den S1'e ve denge fiyatı Pe'den Pe1'e kayar.

İthalat da tarımsal arzı etkilemektedir. Girdi sübvansiyonlarına ek olarak belli bir miktar ithalat (qm) daha düşük fiyatla (pm) sağlanabilirse, bu durumda şekildeki arz fonksiyonu farklı fiyatlar doğrultusunda (pm ve pe2) S2 üzerinde daha dik bir şekil almaktadır. Buna karşılık, eğer tarımsal bir ürün daha yüksek bir fiyatla (px) ülke dışında alıcı bulursa, belli bir miktar tarımsal ürün (qx) ihraç etmek mümkün olabilir. Bu, talep eğrisi üzerinde bir çizgi olarak gösterilmiştir. Talep eğrisinin azalan eğimi (şimdi bu D1 olmuştur) hala iç talebi ifade etmektedir. Bu çizginin uzunluğu Topluluk ve dünya pazarlarının Türk ihracatını emebilme kapasitesine bağlı olarak belirlenecektir. Bundan başka, Pf fiyatında destekleme alımı sonucu talep modeli Türkiye'de başka değişikliklere de konu olmaktadır. Eğer belli bir miktar ürün (qf) bu şekilde satılabilirse bu durumda D2 olan Türk talep fonksiyonuna yeni bir çizgi eklenebilir.

Devletin ürününün bol ve fiyatlarının düşük olduğu dönemde ürün olarak stoklaması ve ürünün kıt olduğu dönemlerde daha yüksek fiyatla piyasaya sürmesi fiyat ve pazar politikasının bir diğer yönüdür. Devlet destekleme alımları yanında bu ürünlerle ilgili yükleme, taşıma, depolama, saklama ve işleme gibi çeşitli harcamaları da üstlenmektedir. Bu durum, fiyat yanında desteklemenin maliyetini artıran diğer unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır (C.Ertuğrul, 1993, s. 105-107).

Destekleme alım fiyatlarının seyri konusunda üzerinde durulması gereken bir diğer husus da reel fiyat artışlarıdır. Fiyatlar üzerinde yapılan çalışmalar göstermiştir ki; destekleme alımları reel fiyatlarındaki artışlar tartışılabilir düzeydedir (S.Güler, 1991, s. 50-52).

2. Türkiye’de Tarımsal Ticaret Politikaları

1980 yılına kadar tarımsal ticaret politikalarında önemli bir değişiklik olmamıştır. Ancak 1980 yılında ithalat ve ihracat üzerindeki miktar kısıtlamaları tedricen kaldırılarak ad-valorem ve TKF(Toplu Konut Fonu) gibi özel tarifeli vergiler getirilmiştir. İthal mallardan alınan vergiler kamu gelirleri içinde önemli bir yer tutmaktadır.

Ek vergiler şeklinde uygulanan dış ticaret kısıtlamalarının sebep olduğu koruma oranları, hayvancılık ürünleri ithalatında bitkisel ürünler ithalatına göre daha yüksektir. Bununla birlikte tohum, damızlık hayvan, sığır spermi gibi girdiler TKF ‘den muaf tutulmuştur. 1993 ithalat rejimi, ithalatta uygulanan ad-valorem vergilerden dördünü kaldırarak bunları gümrük vergisi kapsamına almış, TKF kesintilerini kaldırmamıştır. Bazı ürünlerin ihracatı değişik zamanlarda ve değişik oranlarda vergilendirilmiş, alınan vergiler Destekleme İstikrar Fonu ‘nda (DFİF) toplanmıştır. 1984-92 arası diğer tarım malları ihracatına verilen sübvansiyonlar bu fondan karşılanmıştır.

Bazı tahıllar ile tütün ve pamuk gibi sanayi girdileri ihracatının vergilendirilmesinden amaç ek gelir kaynakları sağlamaktan çok, iç üretimi dengelemek olmuştur. Örneğin buğday ihracatı, dış fiyatlarının iç fiyatlardan yüksek olduğu 1980-85 döneminde vergilendirilmiştir.

3. Türkiye’de Üretim Kontrol Önlemleri

Türkiye ‘de uygulanan fiyat ve gelir destekleme sistemleri içinde üretim kontrolü çok seyrek kullanılan bir politika aracıdır. 1993 yılında fındık, tütün ve çay için ekim alanları sınırlanmış, ancak uygulamada yerel baskı guruplarının çabaları sonucu önlemler etkisiz kalmıştır. 1994 ürün yılında başlamak üzere bu ürünler için daha sıkı önlemler alınarak üretimin sınırlandırılması ve tazminat ödenmesi yoluna gidilmiştir.

Şeker pancarı üretiminde de TŞFAŞ, üreticilerle pancar ekim sözleşmelerini hazırlarken alacağı şeker pancarı miktarını ihtiyaca göre tespit ettiği için bu sistem bir anlamda, üretim kontrol mekanizması olarak da etkili olmaktadır.

4. Türkiye’de Doğrudan Ödemeler

Türkiye’de genel sistem içindeki yeri önemsiz de olsa bazı ürünler için ve bazı özel durumlarda çiftçilere doğrudan ödeme yapılmaktadır. 1993 yılında pamukta fiyat farkı ödeme sisteminin başlatılmasından önce doğrudan yapılan ödemeler tarım destekleme sistemi içinde önemsiz bir yer tutmaktaydı. Bu grupta yapılan en önemli ödeme doğal afetler primidir.

Doğrudan yapılan ödemeleri şu başlıklar altında özetleyebiliriz; Fiyat farkı ödemesi, doğal afet yardımı, ürün değiştirme ödemeleri, süt teşvik primi ve et teşvik primi.

5. Türkiye’de Girdi Sübvansiyonları

Emek girdisinin dışında Türkiye ‘de diğer tarımsal girdiler de gittikçe yoğun bir şekilde kullanılmakta, buna bağlı olarak üretim artışı ve ürün deseninde değişimler gözlenmektedir. Bu girdiler esas olarak tohumluk, gübre, sulama suyu, tarımsal mücadele ilaçları, alet-makinalar ve hayvan gücüdür. Bu alanlarda daha yoğun bir tüketim, daha yoğun bir tarımsal faaliyeti, o da daha ileri düzeyde bir gelişmeyi simgeler (G. Eraktan, 1988, s.58).

Girdi kullanımı destek primleri, çoğunlukla, gübre, kaliteli tohum ve tarımsal mücadele ilaçlarına verilmekte ve genellikle Ziraat Bankası tarafından dağıtılmaktadır. Kararnameler gereği, girdi ve teşvikler konusunda, çeşitli fonlardan Ziraat Bankası tarafından yapılan destekleme ödemeleri toplam olarak 1994 yılında 7.1 trilyona ulaşmıştır (OAİB, 1995, s.37).

Yatırımlarda hibe yardımlar: Yatırım teşvikleri kapsamına giren başlıca faaliyet alanları: tohum üretimi, sera yapımı, damızlık hayvan yetiştiriciliği ve su ürünleri üretimidir.

Tarım yatırımlarında uygulanan teşvikler; gümrük vergilerinden indirim, tercihli krediler, bazı gelir vergisi indirimleri ve Kaynak Kullanımı Destekleme Fonundan (KKDF) yapılan ödemelerden oluşmaktadır.

Faiz kolaylıkları: Türkiye ‘de gübre tüketiminin ve yerli imalatının faiz kolaylıkları ile desteklenmesi uygulaması 1961 ‘lerde başlar. Gübre sağlanmasında devletin rolü, üretim, dağıtım ve gübre kredisi vermekten bu işlerin yürütülmesi için gerekli finansmana kadar uzanmaktadır (G. Eraktan - S. Eraktan, 1985, s.9).

1 Temmuz 1986 ‘da kimyasal gübre ithalat ve ihracatındaki bütün kısıtlamalar kaldırıldı. Gübre ticaretinin serbestleşmesi, çiftçilere verilen sübvansiyon sisteminin de değişmesini gerektirdi. Hala yürürlükte olan bu sistemde hükümet, genellikle yılda iki kere, üreticilere satılan gübre karşılığı, dağıtıcılara kilo başına destekleme ödemesi yapmaktadır.

Tohum destekleme primi: 19 Aralık 1985 tarihli ve 18953 sayılı Resmi Gazete 'de yayınlanan kararlar, verimi, kalitesi ve genetik potansiyeli üstün tohumluk üretiminin teşvik edilmesi öngörülmüş ve tohumluk üreticisi kuruluşlara destek ödemesi, dağıtıcı kuruluşlara görev zararı uygulaması getirilmiştir (ZMO, Türkiye Tarımı ' 1993, s.26)

Tarımsal mücadele ilaçları desteği: Zirai mücadele ve hayvan sağlığı amacıyla kullanılan ilaçlar da 3 Mayıs 1987 gün ve 19449 sayılı Resmi Gazete ' de yayınlanan kararlar sübvansiyon kapsamına alınmış ve üreticilere kullanılan ilaç karşılığı fatura bedelleri üzerinden ödeme yapılmıştır (ZMO, Türkiye Tarımı ,1993, s.26). Yeni destekleme sistemiyle Ziraat Bankası çiftçilerin satın aldıkları ilaçların değerinin % 20 'sini geri ödemektedir.

Sulama yardımları: Çiftçiler, kamu veya özel sulama şebekelerinden gelen su için bir ücret ödemezler, sulanan alanlarda üretim yapan çiftçiler işletme bakım masrafları karşılığı belli bir katkıda bulunurlar. Bu ödemeler maliyetleri karşılayacak oranda değildir. Ayrıca gerçek tahsilat oranları da düşüktür. Sulama maliyetini azaltıcı diğer bir yol da pompalarda kullanılan elektrik tarifelerinin düşük tutulmasıdır.

Yem desteği: 1984 yılında gündeme gelen karma yem sübvansiyonu önceleri bedelin % 25 'i oranında uygulanmış, sonra 40 TL/kg. ölçüsüne dönüşmüş, daha sonra ise uygulama zorlukları gerekçe gösterilerek kaldırılmıştır.

Damızlık hayvan varlığının geliştirilmesi: Suni tohumlama programları, Türkiye 'deki hayvan ırkının safkan sperm kullanarak geliştirilmesi amacıyla 1949 yılında başlamıştır. Uzak köylere ve yerleşim yerlerine Devlet, damızlık boğaları ücretsiz olarak tahsis eder. Benzer bir program koyun cinsinin islahı için de uygulanmaktadır.

1987 yılından beri Tarım Bakanlığı tarafından yürütülen bir program çerçevesinde Avrupa Ülkeleri ve A.B.D. 'den damızlık süt hayvanı ithal edilerek dağıtılmakta, destekleme kapsamı içindeki hayvan yetiştiricilerine Ziraat Bankası tarafından tavizli kredi tahsis edilmekte veya prim ödemeleri yapılmakta idi. Bu program 1993 yılında son buldu.

6.Türkiye’de Genel Hizmetler Sübvansiyonu

Türkiye ‘de, tarımın üretim yapısını geliştirmek için sektör bazında çeşitli hizmetler sağlanmakta ve projeler uygulanmaktadır. Bu desteklerin başlıcaları: araştırma, eğitim ve yayım, inceleme, hayvansal ve bitkisel hastalıkların kontrolü ve toprak geliştirme (küçük ölçekli sulama projeleri için yapılan sermaye yatırımları dahil) olarak sıralanabilir. Bazı teknik yardım ve tarımsal yayım projeleri Dünya Bankasından ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonundan temin edilen kaynaklarla finanse edilmektedir .

Tarımsal araştırmalar üretimde verimliliği artırmak , yerel iklim ve toprak koşullarına uyan, hastalıklara dayanıklı kùltür bitkisi çeşitleri yetiştirmek, hastalık ve zararlılarla mùcadele, ıslah edilmiş tohumluk denemeleri, hayvan hastalıkları konusunda araştırmalar, hayvan ürünleri kontrol ve teknolojisini araştırmaları, toprak ve su muhafaza, sulama, drenaj, çorak arazi ıslahı, toprak verimliliği, bitki besleme, pazarlama ve değerlendirme, ekim nöbeti, işletmecilik, üretim tekniği gibi birçok konuları kapsar (G.Eraktan - S. Eraktan, 1985, s.10)

C. Avrupa Birliği ‘nde Ortak Tarım Politikası

Avrupa Topluluğu ‘nu kuran Roma Antlaşması ‘nın tarım ile ilgili hükümleri 38-47 ‘nci maddelerde yer almaktadır(Ek:1). Antlaşmanın 38 ‘inci maddesinde tarım ürünleri “topraktan yetiştirilen ürünler, hayvancılık ürünleri ve su ürünleri ile bunların birinci dereceden işlenmiş ürünleri olarak tanımlanmakta, ayrıca tarım ürünlerinde Ortak Pazar ‘ın oluşturulabilmesi için bir Ortak Tarım Politikası ‘nın oluşturulması öngörülmektedir. Ortak Tarım Politikası, fiyat garanti sisteminin nüvesini oluşturmaktadır (D.Leonard,1988,s.96).

Pek çok düşünüre göre Topluluk Ortak Tarım Politikası, Topluluğun tek gerçek ortak politikasıdır. Çünkü Antlaşma metninin daha en başında ilkeler başlığını taşıyan kısmında sadece iki ortak politikanın oluşturulmasından söz edilmektedir; Ortak Tarım Politikası (madde 3/d) ve Ortak Ulaştırma Politikası (madde 3/e). Toplulukta entegrasyon sürecini hızlandırması ve büyük ölçüde geliştirilerek yasal düzenlemeler

sağlanması bakımından da tarım politikası tek gerçek ortak politika durumundadır (S.İnceci, 1992, s.57). Ortak Tarım Politikasının belki de en büyük başarısı şudur; eğer OTP olmasaydı belki Topluluk da olmayacaktı (J.S.Marsh-P.J.Swanney,1980,s.74).

Sektörel düzeyde veya daha alt düzeylerde kaynak dağılımını etkileyen aktif sanayi politikası şeklinde güçlendirilmiş müdahalecilik, bir kural olmaktan ziyade bir istisnadır. En kötü şöhretli olarak bilinen istisna ise, çok seçkin kurallar dizisine sahip ve entegrasyonun ilk yıllarından beri yüksek maliyetli bir politika olan tarımdır (L.Tsoukalis,1991,s.296).

Topluluğu çok kısa sürede büyük bir ekonomik güç haline getiren ve 1958 Stresa Konferansı ile kurulan OTP Avrupa Topluluklarının en önemli ve en kapsamlı politikası olup, Topluluk bütçesinin yaklaşık % 50 'si bu amaçla kullanılmaktadır (A.S.R.1994). Roma Antlaşması 'nda yer alan amaçlar ve Stresa Konferansı 'nda alınan kararlar uyarınca, OTP ile tarım sektöründe diğer sektörlerden farklı olarak, serbest rekabet kurallarından uzak ve Topluluk organları tarafından yönlendirilen merkezi - müdahaleci bir fiyat ve pazar rejiminin uygulanmasına geçilmiştir. OTP prensip olarak bir yüksek fiyat politikasıdır (J.S.Marsh-P.J.Swanney,1980,s.64).

Gelişmiş ülkelerle AT politikalarının dünya piyasaları üzerinde büyük bir etkisi vardır. Bu politikaların ortadan kalkması halinde dünya fiyat değişkenliği %8.5'a kadar düşerken, ortalama dünya fiyatları %3'e kadar düşecektir. Bunun anlamı; buğday piyasası söz konusu olduğunda, Topluluk OTP' sinin net etkisi dünya fiyatları üzerinde baskı kurmak ve değişkenliğini artırmak şeklinde olmaktadır (H.Sarris,1989,s.187).

OTP çerçevesinde uygulanmakta olan ortak piyasa düzenleri kapsamında herbir ürün ve/veya ürün gurubu için, OTP ilkelerine bağlı olarak farklı fiyat ve pazar rejimleri geliştirilmiştir.Toplulukta üretilen ürünlerin büyük bir bölümü Ortak Piyasa Düzenleri kapsamındadır. **Ortak Piyasa Düzenleri**, Ortak Tarım Politikası 'nın ana politikalarından birisidir ve başlıca beş politika içermektedir; Fiyat politikası, Topluluk içi serbest dolaşım, Üçüncü Ülkelerle ticaret politikası, finansman politikası, rekabet politikası.

OTP çerçevesinde uygulanmakta olan ortak piyasa düzenleri Toplulukta yetiştirilen tarımsal ürünlerin yaklaşık % 95 'ini kapsamaktadır. Destekleme fiyat sistemi üretimin yaklaşık % 72 'sini, dış koruma sistemi % 25 'ini, ilave üretim yardımları % 2.5 'ini, alan veya üretim miktarına göre yapılan doğrudan yardımlar % 1 'ini kapsamaktadır, ancak son OTP reformundan sonra hububat ve yağlı tohumlar gibi bazı ürün guruplarında fiyat destekleme sisteminden vazgeçilerek doğrudan yapılan desteklere dönmüştür.

Politikaların oluşumu ve yürütülmesinde Topluluk Organlarına yardım eden 2000'e yakın Komite, Alt Komite ve Çalışma Grupları vardır.COPA(üretici organizasyonları birliği) ve UNICE(sanayi odası) gibi çeşitli grupların rolleri de ihmal edilemez (D.Swann, 1988, s.46).

Dağıtım zincirinin değişik safhalarında fiyat kontrollerinin ekonomik etkilerini tespit etmenin zorluklarına rağmen, üretim fiyatlarına dayanan ortak düzenlemelere konu olan alanlarda Üye Devletlerin hiçbir şekilde üretim seviyesindeki fiyatlarla ilgili mevzuat çıkarma yetkisinin olmadığı görülmekte ve böyle bir mevzuatın Topluluk kuralları ile bağdaşamaz olduğu kabul edilmektedir (S. A. Usher, 1988, s. 127).

1. OTP 'nin İlkeleri ve Finansman Politikası

OTP üç temel ilke üzerine oturtulmuştur. Bunlar tek pazar, Topluluk tercihi ve mali dayanışma ilkeleridir. **Tek pazar** ilkesi, tarım mallarının üye ülkelerde serbest dolaşımını amaçlamaktadır. Üye ülkeler arasında tarım mallarının serbest dolaşımını engelleyen bütün kısıtlamaların kaldırılarak Topluluğun tarım mallarında tek bir piyasa şeklini alması, tek pazar ilkesi çerçevesinde öngörülmüştür. Tek pazarın oluşturulması, ortak fiyat ve rekabet kurallarını, merkezi bir yönetimi, ortak bitki ve hayvan sağlığı kurallarını, üye ülkelerde dengeli bir döviz kurunu ve dış rekabete karşı sınırlarda uniform bir korumayı gerektirmektedir.

Topluluk Tercihi ilkesi, tek pazarın oluşturulabilmesi için gerekli bir ilkedir. Bu ilkenin amacı, Topluluk içi piyasalarda ve Topluluk sınırlarında üye ülkeler tarafından üretilen ürünlere öncelikli bir rejim uygulanmasıdır. Bu ise, Topluluk tarım

ürünlerinin ithalata karşı gümrük vergisi ve diğer ticari engellerle korunmasını, ihracatta da tarım ürünlerinin sübvansiyon yoluyla desteklenmesini gerektirmektedir. Topluluk bu sistemin uygulanması için iç piyasada ve sınırlarda çeşitli fiyat ve piyasa sistemleri geliştirmiştir. OTP'nin ilkelerinden biri olan Topluluk tercihi, değişken ithalat prelevmanları ve ihracat restitüsyonları sistemi içinde çalışmaktadır(L.Tsoukalis,1991,s.259).

Mali dayanışma ilkesi ise, tek pazar ve Topluluk tercihi ilkeleri çerçevesinde uygulanacak ortak politikanın ortak bir bütçeden ve bütün üye ülkelerin katılımı ile karşılanmasını amaçlamaktadır. Buna uygun olarak OTP 'nin finansmanını sağlayacak ve ortak prensiplerle hareket edecek ortak bir mali organ olarak Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (The European Agricultural Guidance and Guarantee Found - EAGGF veya Fransızca kısaltılışı ile FEOGA) kurulmuştur.

FEOGA müdahale, ihracat geri ödemesi ve MCA(*) 'yı finanse etmek üzere oluşturulmuş bir fondur. Başlangıçta dış alemden yapılan ithalat prelevmanları yoluyla toplanan gelirlerinin FEOGA 'yı finanse etmeye yeteceği düşünülmüştü. Ancak zamanla tarımsal hasıladaki artış neticesi ithalat düştü, böylece de prelevman gelirleri azaldı. Bunun neticesi olarak destekleme sisteminin maliyeti beklenenden fazla arttı. Böylece Toplulukta milli devletlerin kendi bütçelerinden katkıda bulunmaları gerekli hale geldi (A.M. El - Agraa, 1990, s. 203).

(*) Tek pazarda bir türlü fiyat dengesi sağlanamadığından Topluluk telafi edici ödemeler (Monetary Compensatory Amounts - MCA) adı altındaki sistemi uygulamaya koymuştur. Söz konusu yöntemle bir üye devletin parası revalue olduğunda bu ülkenin ihracatçısının mağdur duruma düşmesini önlemek için aradaki fark kadar kendisine telafi edici ödeme yapılmakta, bu ülkeye yapılan ihracattan da (ithalatçıdan) aradaki fark kadar telafi edici ödeme tahsil edilmektedir. Ters durumda da bir üye devletin parası devalue olduğunda bu ülkeye yapılan ihracatlara telafi edici ödemede bulunulmakta (ithalatçıya) bu ülkenin ihracatçılarından da telafi edici ödeme tahsil edilmektedir. Telafi edici ödemeler Topluluk bütçesinden karşılanmakta, tahsilatları da yine Topluluk bütçesine akmaktadır. bu sistem kur değerlerindeki değişmelerin neden olduğu fiyat farklılıklarının olumsuz etkilerini önlemiştir ama ulusal fiyat farklılıkları

Toplulukta 1993 yılı tarımsal harcamalarının toplamı 38.3 milyar ECU olup, prelevman gelirleri bu miktardan düşüldüğünde OTP 'nin net maliyetinin 36.2 milyar ECU olduğu görülmektedir. Bu miktar 65.2 milyar ECU 'luk Topluluk bütçesinin % 70 'ini oluşturmaktadır. Tarımsal harcamaların 34.7 milyar ECU 'su FEOGA 'nın Garanti bölümünden, 3.4 milyar ECU 'su Yönverme bölümünden karşılanmaktadır. Ortak Tarım Politikası 'nın kişi başına maliyeti 104.6 ECU 'dur. Bu miktarın OTP reformu sonucu 1994 yılında 101.3 ECU 'ya düşmesine rağmen 1995 bütçesinde 108.2 ECU olacağı hesaplanmıştır (A.S.R.,94, T/86).

Garanti Bölümünün amacı, çiftçi gelirlerinin iyileştirilmesini sağlamak için Topluluğun belli başlı tarımsal ürün fiyatlarının gerektiğçe desteklenmesidir. Bu mekanizma Topluluk üretiminin %94'ünü kapsamaktadır, geri kalanlar serbest piyasa işlemlerine tabidir (D.Leonard,1988,s.95). FEOGA Garanti Bölümü harcamalarının ürün bazında dağılımına bakıldığında 1993 yılında % 18.9 'la en büyük payı hububat almaktadır. Bunu % 15 'le süt ürünleri, % 11.5 'la dana - sığır eti, % 8.8 'le bitkisel ve hayvansal yağlar, % 7.1 'le zeytinyağı ve % 6.3 'le şeker izlemektedir (A.S.R., 94, T88-89).

2. OTP'nin Fiyat Politikası (Fiyat Destekleme Mekanizması)

OTP çerçevesinde uygulanmakta olan Ortak Piyasa Düzenleri, özellikleri ürünlere göre değişen fiyatları içermektedir. Bu fiyatlar üç grupta incelenebilir;

- Ulaşılmaya çalışılan iç piyasa fiyatları,
- Topluluk içinde ürünlerin desteklenmesi amacıyla belirlenen fiyatlar,
- Dış ticarete uygulanan fiyatlar.

---

devam etmektedir. Sistem parası güçlü ülkelerin tarımını daha da güçlendirmektedir. Çünkü ithal tarım girdileri MCA sistemine dahil olmadığında parası değer kazanan ülke için ithalat ucuza, parası devalue olan ülke için de pahalıya gelmektedir.

a. Ulaşılmaya Çalışılan İç Piyasa Fiyatları

Gerçekleşmesi beklenen fiyatlar kapsamında yer alan fiyatlar; hedef fiyat, yönelim fiyatı, amaç fiyat ve temel fiyattır. Bu fiyatların hepsi benzer fonksiyonları görmektedir. İsimlerinin farklı oluşu uygulandıkları ürün gurupları nedeniyledir. Bunlar garanti fiyatları yerine geçmeyip, Topluluk içindeki destekleme ve dışa karşı korunma açısından bir temel oluştururlar.

Hedef Fiyat (Target Price, Gösterge Fiyatı) : Üreticinin haklı bir gelir sağlaması için elde etmesi istenen fiyat olup, belli başlı hububat türleri, şeker, süt, zeytinyağı, kolza ve ayçiçeği tulumu için belirlenir.

Yönelim Fiyatı (Guide Price) : Hedef Fiyat ile aynı işleve sahiptir. Sığır, dana eti ve şaraba uygulanır.

Amaç Fiyat (Norm Fiyat) : Hedef ve Yönelim Fiyatı ile aynı işleve sahip olup, tütün için belirlenen bir fiyattır.

Temel Fiyat (Basic Price) : Domuz eti için yönelim fiyatının işlevini görürken, meyve ve sebzelerde Topluluk üretici fiyatlarının ortalamasına tekabül eder. Ortalama fiyatın temel fiyatın altına düşmesi halinde üretim fazlası geri çekme veya satın alma fiyatı ile satın alınır.

b. Topluluk İçinde Ürünlerin Desteklenmesi Amacıyla Belirlenen Fiyatlar:

İç piyasada uygulanan ve destekleme fiyatı olarak fonksiyon gören fiyat sistemleri aşağıda açıklanmaktadır.

Müdahale Fiyatı (Intervention Price): Minimum garanti fiyatı özelliğine sahiptir. Hedef, yönelim, amaç veya temel fiyatın ürünlere göre değişmek üzere belli bir yüzdesi olarak hesaplanan daha düşük bir fiyat seviyesidir. Destekleme kuruluşları, miktar ve kalitesi sözleşme ile önceden belirlenen ve kendisine getirilen ürünü, önceden ilan edilen müdahale fiyatlarından almak zorundadır.

Geri Çekme Fiyatı (Withdrawal Price): Üreticilerin bir araya gelerek oluşturdukları kuruluşlarca piyasadaki ürün fazlasını satın aldıkları fiyat düzeyidir. Bazı meyve - sebzeler için geçerlidir.

Satın Alma Fiyatı (Buying - In Price): Bu fiyat devlet kuruluşunca verilir ve devletin piyasada arz fazlası olması durumunda piyasadan ürünü satın almak için belirlediği bir fiyat düzeyidir. Meyve ve sebzelere uygulanır.

Minimum Fiyat (Minimum Price): Ürünü ilk elden satın alıp işleyecek kimselere yardım yapılması halinde, bu kişilerin yatıştırıcıya belli bir asgari fiyatın altında ödeme yapmamasını öngörür. Şeker pancarı, patates, bezelye ve fasulye için uygulanmaktadır.

c. Dış Ticarete Uygulanan Fiyatlar

Dış ticarete uygulanan fiyatlar; ithalatta uygulanan koruma mekanizmaları ve ihracatta uygulanan destekler olarak iki grupta ele alınabilir.

İthalatta uygulanan koruma mekanizmaları;

Eşik fiyatı (Treshold Price): Üçüncü ülkelerden alınan ürünlerin Topluluğa giriş fiyatıdır. Topluluk ürünlerin eşik fiyatın altında bir fiyatla Topluluk piyasalarına girişine izin vermemektedir. Hububat, şeker, tereyağı, yağsız süttozu, bazı peynirler ve zeytinyağı için uygulanmaktadır.

Set Fiyatı (Sluice - gate Price): Eşik fiyatıyla aynı özelliktedir. Domuz eti, tavuk eti ve yumurta için uygulanmaktadır.

Referans Fiyatı (Reference Price): Toplulukta birkaç yıllık bir süre içinde üretimdeki ortalama fiyatı gösterir. Topluluğa ürün satışı yapılması halinde, bu ülkeden fark giderici vergi alınmaktadır. Meyve - sebze ve şarap için uygulanır. Üçüncü Ülke üreticileri için, Topluluğa yeni katılan ülkelere gelen arzın da baskısıyla yükselen referans fiyatların karşılanması daha da zorlaşmıştır (G.N.Yannopoulos,1988,s.69).

Topluluk Uruguay Round taahhütleri çerçevesinde bu fiyatları yürürlükten kaldırarak yerine **asgari giriş fiyatı** getirmiştir. Bu fiyat sabit olup üçer aylık dönemler halinde yeniden belirlenmektedir.

d. OTP Çerçevesinde Uygulanan Diğer Pazar ve Fiyat Sistemleri

Üretici Yardımları (Production Aid): Bir fiyat belirleme yöntemi olmayıp, üreticiye ürün miktarı veya ekim alanı üzerinden belli bir yardım yapılarak desteklenmesi yoluna gidilir. Durum buğdayı, zeytinyağı, keten, kenevir, pamuk, tohumluklar, şerbetçiotu, ipekböceğinde uygulanır.

Fark Ödemeleri (Deficiency Payments): Hedef fiyat ile piyasada oluşan farkı kapatmak için üreticilere yapılan ödemelerdir. Yağlı tohumlar, bezelye, fasulye ve kuru yemde uygulanır.

Tüketici Yardımları (Consumer Subsidies): Belirli ürünlerin tüketimini teşvik etmek (zeytinyağı gibi) veya bazı gelir guruplarının artan fiyatlar karşısında tüketim yapmaması nedeniyle onlara yardımda bulunmak ve üretim fazlalarını eritmek amacıyla farklı şekillerde olabilmektedir.

İşleyici Yardımları (Subsidies to Manufacturers): Topluluk tarım ürünleri fiyatlarının dünya tarım ürünleri fiyatlarının üzerinde oluşması tarım ürünleri işleyicilerine hammaddenin pahalı yansımalarına neden olmaktadır. Bu durumu ortadan kaldırmak için belirli ürünlerde imalatçılara hammaddeleri dünya fiyatları düzeyinde elde etmelerini sağlayacak değerde sübvansiyon verilmektedir.

Niteliğini Değiştirme Primi (Denaturing Premiums): Üretim fazlası ile karşılaşılan piyasalarda söz konusu fazla ürünü başka yollarla kullanmak suretiyle piyasadaki arz baskısını ortadan kaldırmak amacıyla verilmektedir. Piyasadan çekilen ürün denature edilerek, piyasaya dönüşü önlenmektedir. Yaygın bir uygulama değildir, belirli durumlarda buğday, süttozu, şeker ve şaraba uygulanmaktadır.

Üretici Kotaları (Production Quotas): Üretim fazlalıklarının olduğu ürünlerde uygulanmaktadır. Özellikle OTP 'nin reformu çerçevesinde etkin olarak uygulanmaya başlanmıştır.

Ortak Sorumluluk Vergisi (Co-responsibility Levy): Üretim fazlalıklarının finansmanında üretici ile bu maliyeti paylaşmak amacıyla uygulanmaktadır. Üretim garanti eşiği olarak tanımlanan düzeyi aşması durumunda, üreticinin bu fazlalığın neden

olduğu bazı harcamaların bir kısmını üstlenmesi istenmektedir. Bu ise ortak fiyatlarda ve üretici yardımlarında indirim, belirli bir orandaki fazlalığın elden çıkartılmasında harcamalara katkıda bulunma veya satış kontenjanları olarak tanımlanan ve satışı garanti edilen miktarlarda sınırlama şekillerinde olmaktadır (G. Eraktan, ATAUM Ders Notu, s.13)

İhracat Vergileri (Export Taxes): Dünya fiyatlarının Topluluk fiyatları üzerinde oluşması durumunda ihracat sübvansiyonunun tersine, vergi alınması yaoluna gidilmektedir. Topluluk fiyatları genelde dünya fiyatlarının üzerinde seyrettiğinden fazla uygulama alanı yoktur.

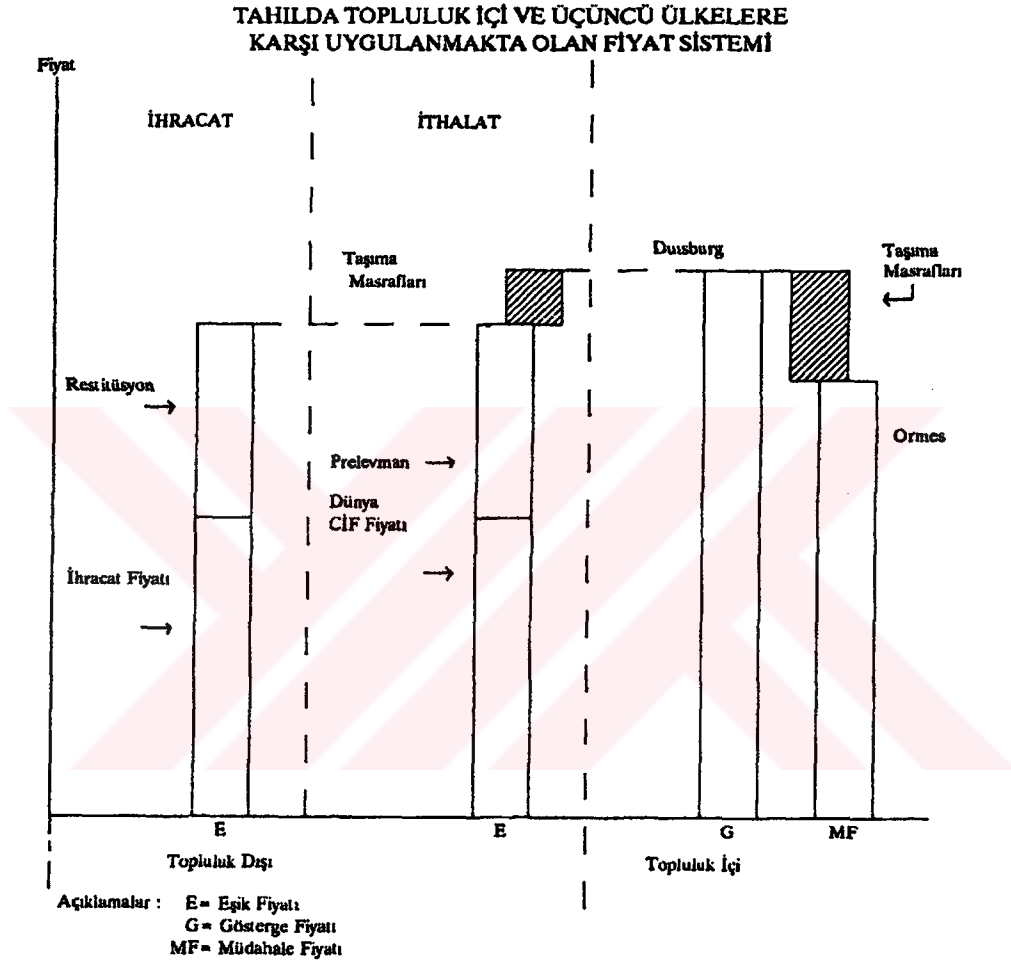
e. OTP 'nin Fiyat Destekleme Mekanizması

1964'te belirlenen ilk önemli fiyatlar tahıllar içindi. Tahıllar için belirlenen fiyat yüksek olduğu için, ürünler arası ilişkiyi korumak amacıyla diğer ürünlerde de fiyatlar yüksek seviyede belirlendi. Çünkü Almanya, Belçika ve Lüksemburg gibi net ithalatçı olan daha düşük verimli ve yüksek maliyetli ülkeler, ancak fiyatlar kendi üreticilerini desteklemeye yetecek düzeyde olunca razı olmuşlardır (J.Harrop,1989,s.65).

Bu nedenle hububatta uygulanan sistem tipik bir OTP mekanizmasıdır. OTP mekanizması her ürüne uygulanmaz, uygulanması durumunda da üründen ürüne değişiklik gösterir. Şekil:2.2'de sadece birkaç ürüne, özellikle de hububata uygulanan fiyat sistemi görülmektedir.

Topluluk içinde uygulanmakta olan fiyat sistemi hedef fiyat ve müdahale fiyatı üzerine kurulmuştur. Hedef fiyat, Topluluğun en fazla üretim açığı bulunan Almanya 'nın Duisburg bölgesi dikkate alınarak tespit edilmektedir. Tüketici bölgedeki üreticilerin eline geçmesi istenen fiyattır. Müdahale fiyatı, Toplulukta en fazla hububat üretilen ve üretim fazlası bulunan Fransa 'nın Ormes bölgesi için tespit edilir. Bu fiyat garanti fiyatı niteliğindedir.

Topluluk piyasasında fiyatlar müdahale fiyatlarının altına düşme eğilimi gösterirse üye devletler tarafından görevlendirilen müdahale kuruluşları devreye girer ve ürünü müdahale fiyatından satın alır, bu şekilde üreticilere asgari bir fiyat garantisi sağlanmış olur.

Şekil:2.2. OTP'nin Fiyat Destek Mekanizması

Tahılda üçüncü ülkelere karşı uygulanmakta olan ticaret rejiminde temel fonksiyon eşik fiyatı üzerinde toplanmıştır. Eşik fiyat, Topluluğun ana ithalat limanı olarak nitelendirilen Hollanda 'nın Rotterdam limanı esas alınarak belirlenmekte ve Hedef fiyattan, Duisburg - Rotterdam arası taşıma ve depolama masraflarının düşürülmesi ile belirlenmektedir. İthalat söz konusu olduğunda dünya CIF fiyatı ile eşik fiyat arasındaki fark ithalatçılardan prelevman şeklinde değişken bir vergi olarak tahsil edilmekte ve ürünün iç piyasaya Eşik fiyatı 'ndan girmesi sağlanmaktadır. Topluluktan

üçüncü ülkelere yapılan ihracatta ise, Eşik fiyat ile dünya fiyatları arasındaki fark kadar ihracatçılara restitüsyon adı altında bir ödeme yapılarak ihracat desteklenmektedir (A.M. El -Agraa, 1990, s. 201). İhracat restitüsyonları, AT ihracatçıları diğer üreticilerin maliyetleri karşısında dünya pazarlarındaki paylarını artırmak amacıyla desteklenmektedir (L.Tsoukalis, 1991, s.260). İhracatın desteklenmesinin bir amacı da fazlalıklardan kurtulmaktır. AT'nin satışları, uluslararası piyasalarda, sadece geniş ihracat destekleri ile rekabet edebilmektedir .

Ancak Topluluk Uruguay Round Anlaşması ile tarife dışı olan bütün bu uygulamaları tarifeye dönüştürerek 6yıda %36 oranında indirmeyi taahhüt etmiş ve uygulamaya 1.7.1995 tarihinde başlamıştır.

AT Üyelerinin ekonomilerinde fiyat desteği yoluyla tarımsal gelirlerin iyileştirilmesi ve dengenin sağlanması hedefi, bazı temel tarımsal ürün fiyatlarının dünya fiyatlarının belirgin bir şekilde üstünde olması sonucunu doğurmuştur (Rosenblatt-Mayer - Bartholdy, ..., 1988, s.11).

3. Topluluğun Üçüncü Ülkelerle Ticaret Politikası

Avrupa Topluluğu tarımını Üçüncü Ülkelere karşı çok sıkı bir şekilde korumaktadır. Topluluğun dış ticaretinde kullandığı başlıca korunma araçları gümrük vergileri, fark giderici vergiler ve prelevmanlar, ithalatın gözetimi, miktar kısıtlamaları (kotalar), gönüllü kısıtlama anlaşmaları, tarife kontenjanları ve tavan uygulaması, ithalat lisansı, ithalatta standartlar ve teknik engellerdir. Şimdi bunları sırasıyla inceleyelim;

a. Gümrük Vergileri, Fark Giderici Vergiler ve Prelevmanlar:

OGT bünyesinde yeralan ürünlerin vergi oranları, genel olarak değer üzerinden alınan ad-valorem vergilere dayanmaktadır.

İthalat prelevmanları, koruyucu ticaret politikası olarak, uluslararası arenada en etkili, bu nedenle de kötü namımlar arasındadır. Prelevmanlar sektörlere yeterince güçlü bir fiyat koruması sağlar. Fiyat garantileri ve prelevmanlar AT ve diğer Avrupa Ülkelerinin Ortak Tarım Politikası' nın en can alıcı noktasıdır. Benzer uygulamalara

ticaret dünyasında hem tarımsal, hem de endüstriyel ürünlerde rastlanmaktadır. Pratikte tarife ve kotalar gibi politikalar çok kompleks olabilir. Prelevmanlar, iç fiyat garantilerini ticaret akımlarının bozgunundan korumak için uygulanır (J.P. Houck, 1986, s.62).

Prelevman mekanizması, hiçbir özel analize ve yürütmek için uzmanlığa gerek duymaz ve devlet hazinesi için gelir arttırıcı eğilimdedir. Bundan dolayı sistemin uygulandığı yere ihracat yapan ülkelerde hiç sevilmez. Tecrit edilmiş fiyat garantileri, ithalatı aşağı çekme eğilimindedir (J.P. Houck, 1986, s. 64). Prelevman sistemini kullanarak iç fiyat garantisi sağlamak etkili ve nispeten kolaydır. Çünkü dünya fiyatlarını piyasadan kopararak iç piyasalara fiyat dengesi getirir. Bununla birlikte bu fiyat dengesi mevsimlik iç arz dalgalanmalarından etkilenebilir. Kısa ürün sezonlarında yukarı doğru fiyat hareketleri ve bereketli yıllarda aşağı doğru dalgalanmalar ile üretici geniş bir ithalatçı ülkeye dönüşebilir, bu da tarım fiyatlarının esnek olduğu ve dünya piyasasına bağlı olduğu durumdan daha fazla salınım yapabilir.

Bunların toplam gelire katkısı %5 civarındadır. AB gittikçe artan miktarlarda tarımsal ürünler net ihracatçısı oldukça prelevmanlar düşme eğilimi göstermiştir (W.Molle,1990,s.74).

Fark giderici vergi uygulaması ise, bazı yaş meyve ve sebzelerde belirlenen ve korunması uygun görülen iç fiyat düzeyini yansıtan referans fiyat ile üçüncü ülke çıkışlı ürünlerin giriş fiyatları arasındaki farkın gümrüklerde tahsil edilmesidir. Böylece ithalata konu olan ürünlerin, referans fiyat altında pazara girişi önlenmektedir.

MOB olarak da ifade edilen ve prelevmanlardan farklı olarak, Toplulukta işlenmiş tarım ürünleri ithalatında uygulanan **değişken vergiler** ise üçer aylık dönemler halinde belirlenmektedir.

b. İthalatın Gözetimi

İthalatın Üye Ülkelerin üreticilerine verdiği zararın önlenmesi ve gerekli koruyucu tedbirlerin tam ve zamanında alınabilmesini sağlamak amacıyla AT, Topluluk ithalatını gerektiğinde takibe alan bir “gözetim mekanizması” oluşturmuştur.

İthalatın gözetimi tedbirlerinin alınmasına yönelik olarak 288/82 sayılı Yönetmelik, üçüncü ülke menşeli bir ürünün ihracatının, Topluluk üreticilerine zarar verme tehdidinin ortaya çıkması durumunda, ilgili ürünün Topluluk gözetimine tabi tutulabilmesine yasal dayanak oluşturmaktadır. 288/82 sayılı Yönetmelik (kapsamı

dışında kalan ürünler v ülkeler haricinde) Topluluk gözetiminin uygulanma şeklini de düzenlemektedir. Bu Yönetmelik kapsamında alınan gözetim tedbirleri, aksi kararlaştırılmadıkça, tedbirin alınmasından sonraki takvim yılının ikinci yarısı başında sona erer.

Gözetim; Topluluk düzeyinde veya ulusal düzeyde yapılabilir. Gözetim tedbirlerinin uygulanması ise, geriye dönük olabileceği gibi, ön gözetim olarak ithalat öncesinde de yapılabilir. Gözetim mekanizması, ithalatçının gerekli bilgileri belirli formları doldurarak yetkili organlara vermesiyle çalışmaktadır. Yetkili birimler, bu formları Yönetmelikte belirtilen süre içinde onaylamakla yükümlüdürler. İthalatı gözetime tabi ürünlerin ithalinde bu formlar talep edilmektedir.

Ticaretin devlet eliyle yürütüldüğü ülkelerden yapılan ithalatta ise, 1765/82 ve 1766/82 (sadece Çin Halk Cumhuriyetine yönelik) sayılı Konsey Yönetmeliklerinde belirtilen şekilde bir gözetim mekanizması uygulanmaktadır. AKÇT ürünlerine yönelik gözetim mekanizmaları ise, 3772/92 ve 3773/92 sayılı Yönetmelikler çerçevesinde oluşturulmaktadır.

c. Miktar Kısıtlamaları (Kotalar)

288/82 sayılı Yönetmelikle getirilen “ithalatın serbestliği” esasına karşın AT, Topluluğa ithal edilen üçüncü bir ülke kaynaklı ürünün ithalatının büyük bir ölçüde artması (veya rakip) mal üreticilerine önemli oranda zarar vermesi durumunda, Komisyon önerisi üzerine Konsey tarafından kısıtlama tedbirlerinin alınmasına olanak veren hükümleri de aynı Yönetmelik içerisinde düzenlemiş bulunmaktadır.

Bunun dışında, Topluluk ön denetimine tabi ürünlerde, ithalat artışının verdiği zararın niteliği acil önlem almayı gerektiriyorsa, Komisyon, kendi inisiyatifini veya bir Üye Ülkenin isteğiyle, ithalat belgelerinin geçerlilik süresini sınırlayarak ürünün Topluluğa ithalatını kısıtlayabilmektedir. Miktar kısıtlamaları tüm Topluluk genelinde olabileceği gibi belirli ülkeler için de uygulanabilir.

Bir Üye Ülke;

a) 288/82 sayılı Yönetmelikte belirtildiği gibi, üçüncü ülke kaynaklı bir ürünün ithalatının önemli ölçüde artarak yerli üreticilere ciddi zarar verme durumunun ortaya çıkması,

b) Üçüncü bir ülke ile aralarında olan ikili anlaşmanın koruma tedbirleri alma hükümleri içermesi hallerinde, ulusal düzeyde ara bir korunma önlemi olarak,

sözkonusu ürünün ithalatına miktar kısıtlamaları getirebilmektedir. Miktar kısıtlaması hakkında nihai karar mekâmizması 288/82 sayılı Yönetmelikte belirtilmiştir (Ancak, ilgili 17 'nci maddenin değiştirilmesi gündemdedir).

Ticaretin devlet tarafından yürütüldüğü ülkelerden yapılacak libere edilmiş ürünlere yönelik ithalatla ilgili kurallar, 1765-66/82 sayılı Konsey Yönetmelikleriyle düzenlenmiştir. 1765/82 sayılı Yönetmelik ekinde , Topluluğa ithali serbest olan ürünler sıralanmakta ve bu ürünlere ilerde getirilebilecek gözetim ve koruyucu önlemlerin nitelik ve şekilleri belirtilmektedir.1765-66/82 sayılı Yönetmelikler, Üye Ülkelerin sadece ciddi zarar tehlikesi karşısında önlem alabileceklerini belirtmektedir.

Toplulukta libere edilmemiş malların, ticaretin devlet eliyle yürütüldüğü ülkelerden ithalatına yönelik kurallar 3420/83 sayılı Konsey Yönetmeliği ile düzenlenmektedir. Yönetmelik ekinde miktar kısıtlamalarına tabi ürünler de belirtilmiştir (En son düzenleme 2456/92 sayılı Konsey Yönetmeliği ile yapılmıştır)

d. Gönüllü Kısıtlama Anlaşmaları:

Dünya ticaretinde yeni korumacılık yöntemlerinden biri olan ve son yıllarda iki taraflı anlaşmalar bazında artış gösteren bir uygulama, gönüllü ihracat kısıtlamaları olup; tekstil, giyim, çelik, tarım ürünleri ticareti, otomobil, elektronik gibi hassas alanlarda uygulanmakta, engeller maddeden maddeye ve ülkeden ülkeye değişmektedir.

AT, ikili anlaşmalar yolu ile bu yönde kısıtlayıcı tedbirler uygulamaktadır. 288/82 sayılı Yönetmeliğin 16 'ncı maddesi kapsamında Komisyon zarara yol açan ülkeyi Topluluk ile gönüllü kısıtlama anlaşması yapmaya davet edebilmektedir.

e. Tarife Kontenjanları ve Tavan Uygulaması:

Tarife kontenjanları ve tavan uygulamaları Topluluğun üçüncü ülke veya ülke grupları ile imzaladıkları anlaşmalar ile mümkün olmaktadır. Ancak, burada değinilmesinde yarar görülen konu, bu tür kısıtlama tedbirlerinin tercihli ticaret anlaşmaları kapsamında uygulanabileceği hususudur. Topluluk hemen hemen imzaladığı tüm tercihli ticaret anlaşmaları kapsamında tarife kontenjanı uygulaması yapmaktadır. Ayrıca GSP(General System of Preference) kapsamında verilen tek taraflı tavizlerin bir kısmı da, tarife kontenjanı ve tavan uygulamasına tabi olmaktadır.

Türkiye 'nin gerek Gümrük Birliği kapsamında Topluluk ile yürüteceği müzakerelerde (hassas ürünler, işlenmiş tarım ürünleri ve tarım ürünleri) gerekse bazı

Doğu Avrupa ülkeleri ile başlatılan serbest ticaret anlaşmaları müzakerelerinde, tarife kontenjanlarını etkin bir korunma tedbiri olarak kullanabileceği düşünülmektedir.

f. İthalat Lisansı:

İthal lisansları, miktar kısıtlamaları ve gözetim tedbirlerinin kontrol edilmesi amacıyla uygulanmaktadır. 288/82 ve 1765/82 sayılı Yönetmelikler uyarınca gözetim tedbirleri ile ilgili olarak ithalat belgesi (otomatik izin) düzenlenir. Bu belge, onu düzenleyen veya kabul eden Üye Devletler bakımından geçerlidir.

Tarım sektöründe OTP dahilindeki ürünler için "ithalat sertifikası sistemi" uygulanmaktadır. Sertifika, teminat karşılığında ithalatçıya verilmektedir.

Üçüncü Ülke ihracatçılarının OTP rejimi altında Topluluk pazarlarına girebilmeleri, ancak seçilmiş arz gruplarının tercih marjlarına göre olabilmektedir. Topluluğun tarımsal ithalat politikası, kullandığı çeşitli ticaret kısıtlama vasıtalarından da etkilenmektedir. Referans fiyatları, ithal lisansları ve korunma tedbirleri, Üçüncü Ülkelerden gelen tarımsal ithalata karşı ticari engel olarak kullanılmaktadır.

g. İthalatta Standartlar ve Teknik Engeller:

Tarife dışı engellerin başlıcalarından olan standart uygulaması, "korunma" amacına yönelik en etkili önlemlerden biridir. Standartların yanı sıra sevk öncesi inceleme, uygunluk testleri, insan, bitki ve hayvan sağlığı kontrolleri ve ihtisas gümrüklerinin oluşturulması bu arada belirtilebilir.

Halihazırda Türkiye 'yi standart uygulamasında teknik önlemleri almaktan men edecek uluslararası nitelikte bir anlaşma mevcut değildir. Bu çerçevede, AT ve EFTA ülkeleri, kimi şikayetlerinde, genel yaklaşımlardan hareket etmektedirler

Diğer taraftan, Tek Pazar 'dan kaynaklanan önlemlerden; özellikle Ortak Tarım Politikasını etkileyen Bitki ve hayvan sağlığı mevzuatı ile Gıda standartları mevzuatının ithalatı kısıtlama amacıyla kullanılması mümkün olmakla birlikte, bu konuda Türkiye 'de gerekli mevzuat düzenlemeleri yapılmış, özel izin alınması gereken maddeler ile konuyla ilgili Bakanlıklar İthalat Yönetmeliğinde belirtilmiştir.

4. Rekabet Politikası

Roma Antlaşmasının rekabet politikasına ilişkin kuralları 85 - 90 'ıncı maddeler (bağlı işletmeler), 91 'inci maddesi (damping) ve 92 - 94 'üncü maddeleri (devlet yardımları) kapsar. Bu kuralların tarımsal üretim ve ticarete uygulanması yalnızca Antlaşmanın 43(2) ve (3) 'üncü maddeleri çerçevesinde ve burada belirlenen usule uygun olarak ve 42 'nci maddede işaret edildiği gibi 39 'uncu maddede ortaya konulan amaçlar dikkate alınarak uygulanır.

Bu çerçevede, tarıma uygulanan en önemli istisna EEC/26/62 sayılı Konsey Yönetmeliği ile getirilmiştir. Bu Yönetmelik, 2(1) 'inci maddesinde belirlenen birçok istisna dışında tarımsal ürünlere uygulanır. Özellikle, 85(1) 'inci madde şu alanlarda uygulanmaz;

- Milli pazar organizasyonunun esas unsurunu teşkil eden antlaşmalar, karar ve uyumlu davranışlar,
- 39 'uncu maddede belirlenen amaçlara ulaşmak için gerekli olan antlaşmalar,
- Tarımsal ürünlerin üretim ve satışı veya depolama veya işlenmeleri için ortak tesislerin kullanımına ilişkin antlaşmalar, kararlar ve uyumlu davranışlar.

Roma Antlaşması 'nda yer alan amaçlar ve Stresa Konferansı 'nda alınan kararlar uyarınca, OTP ile tarım sektöründe diğer dektörlerden farklı olarak, serbest rekabet kurallarından uzak ve Topluluk organları tarafından yönlendirilen merkezi - müdahaleci bir fiyat ve pazar rejimi uygulanmaktadır.

D. Desteklemenin Hesaplanması

Bilindiği gibi İktisadi İşbirliği ve Geliştirme Teşkilatı'na (OECD) üye ülkeler, 1982 yılında yapılan Bakanlar Komitesi'nde tarım sektöründe koruma politikalarının dengeli ve aşamalı bir biçimde azaltılması ve serbest, çok taraflı bir ticaret sistemine entegrasyonun etkilerinin incelenmesi yönünde bir çalışmanın başlatılmasına karar vermişlerdir.

Bunun üzerine OECD Tarım Direktörlüğü tarafından; üye ülkelerde tarıma yapılan fiyat ve benzeri müdahalelerin boyutlarını ölçmek, bunların zaman içerisindeki

gelişimlerini belirleyerek üye ülkeler arasında karşılaştırmalar yapmak amacıyla PSE (Producer Subsidy Equivalent - Üretici Destek Eşdeğeri) ve CSE (Consumer Subsidy Equivalent - Tüketici Destek Eşdeğeri) ölçütleri geliştirilmiştir. Ayrıca, PSE ve CSE değişkenlerinin temel politika değişkenleri olarak kullanıldığı MTM (Ministerial Trade Mandate Model - Bakanlar Komitesinin Ticari Konularda Verdiği Göreve İlişkin Model) çalışmanın ikinci aşamasını oluşturmaktadır. Söz konusu model, OECD bünyesinde tarımsal müdahalelerin ticarete olan etkilerinin irdelenmesinde kullanılmaktadır. OECD "Trade Mandate Study" çalışmasına günümüze kadar Türkiye ve İzlanda dışında bütün ülkeler katılmışlardır.

1991 yılı başında Devlet Planlama Teşkilatı Koordinatörlüğü'nde, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve T.C. Ziraat Bankası yetkililerinden oluşan bir "Çalışma Grubu" tarafından, 1979-1990 dönemi için OECD listesinde yer alan ürünlerde PSE ve CSE ölçümlerine başlanmıştır. Bugüne kadar buğday, seker pancarı, pamuk, inek sütü, sığır eti ve koyun eti ile ilgili ölçümler tamamlanmıştır.

Herhangi bir ürün için PSE, varolan üretim düzeyinde, yapılan müdahale sonucunda tüketicilerden üreticilere transfer olan değeri ölçmektedir. CSE ise, üreticiye yapılan transferin tüketici tarafından ödenen bölümü ile tüketici sübvansiyonları arasındaki farkı göstermektedir.

Destekleme fiyatlarının, dünya fiyatlarını temsil eden bir referans fiyattan yüksek olması durumunda yapılan piyasa transferi çoğunlukla tüketiciye net vergi olarak yorumlanmakta, bu durumda PSE(+), CSE(-) olmaktadır. Destekleme fiyatlarının dünya fiyatlarını temsil eden referans fiyattan düşük olduğu durumlarda ise PSE negatif (-) olmakta ve üreticiye sübvansiyon yerine vergi anlamına gelmektedir.

PSE ve CSE göstergelerine ilişkin üç ayrı büyüklük tanımlanmaktadır. Bunlar;

Toplam PSE ve CSE : Üretici ve tüketiciye herhangi bir ürün için bir yılda yapılan transferlerin toplam değeri.

Birim PSE ve CSE : Üretici ve tüketiciye herhangi bir ürün için birim üretim veya tüketim başına yapılan transfer.

Yüzde PSE ve CSE : Üretici ve tüketiciye, bir yılda herhangi bir ürün için iç fiyatlarla değerlendirilmiş bir birim üretim veya tüketim değeri başına yapılan transferlerdir.

Belirtilen transferler iç piyasadaki üretici destekleme ve tüketici fiyatlarının, üretim ve tüketimi dünya piyasalarından yapılması durumunda üretici ve tüketicilerin karşılaşacakları referans (sınır) fiyatlarından farklılaşması sonucu ortaya çıkan "piyasa transferleri" ile, destekleme fiyatı dışında üreticilere yapılan girdi sübvansiyonları, doğrudan gelir ödemeleri, tazminatlar ve benzeri ödemelerden oluşan diğer transferlerdir. Örnek olarak buğdayda 1980, 1982, 1983, 1984 yıllarında destekleme fiyatlarının referans fiyatın altında olması, üreticinin desteklenmesi yerine vergilendirilmesi sonucunu doğurmuştur.

Bulunan değerler incelendiğinde; kapsama alınan ürünler itibariyle, ülkemiz üreticisine yapılan desteklerin (Üretici Destek Eşdeğeri), 1984 yılından itibaren arttığı ve 1991-93 yılları arasında, 1979-1981 dönemi ortalama değerlerinin iki misline yakın bir düzeye ulaştığı fakat buna rağmen yine de OECD ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. 1994 yılı (geçici) değerlerinin ise, 5 Nisan Kararları sonucu son derece düşük kaldığı görülmektedir.

Ürünler bazında bir fikir vermek amacıyla 1979-81, 1989-91, 1992 ve 1994 yıllarına ait değerler aşağıda yer almaktadır;

1991-1993 döneminde, tarıma yapılan toplam transferlerin GSMH 'nın % 10-11 'i arasında değiştiği tahmin edilmektedir (1994 için % 4). Bu oran OECD içindeki en yüksek değeri ifade etmekte olup OECD ortalaması %2 civarındadır. Türkiye 'den sonra en yüksek orana sahip ülke Finlandiya için bu oran % 4.5 dir. Toplam transferlerin GSMH içindeki görece oranının yüksek olması tarımın Türk ekonomisindeki önemini ve GSMH 'mızın görece düşüklüğünü vurgulamaktadır. Nerdeyse tarımın GSMH içindeki payı düzeyindedir (Tarımın GSMH içindeki payı %15). Tüm OECD ülkelerinde ise, toplam transferlerin GSMH içindeki oranı, tarımın GSMH oranının yarısına yaklaşıktır. 1994 yılında tarımsal destekleme kapsamının üç ürünle sınırlandırılması, uygulanan fiyat politikasında dünya fiyatlarının gözetilmesi ve

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri alımlarının destekleme politikası dışında bırakılması sonucu; tarıma yapılan toplam transferler son derece düşük düzeyde kalmıştır.

Tablo:2.2. Üretici Destek Eşdeğerleri (%)

Ürün	1979-81	1989-91	1992	1993	1994
<i>Buğday</i>	10	42	31	22	18
<i>Arpa</i>	7	38	42	48	19
<i>Ayçiçeği</i>	35	49	50	28	18
<i>Şeker Pancarı</i>	-20	33	48	43	-17
<i>Bitkisel Ürünler</i>	8	40	38	32	13
<i>İnek Sütü</i>	38	47	51	52	29
<i>Sığır Eti</i>	21	27	39	46	25
<i>Tavuk Eti</i>	27	24	22	31	-10
<i>Koyun Eti</i>	5	20	8	18	-25
<i>Yumurta</i>	23	8	38	19	-38
<i>Hayvansal Ürünler</i>	21	29	35	38	6
<i>Tüm Ürünler</i>	17	33	36	35	10
<i>OECD Ortalaması</i>	29	40	42	43	43

Kaynak: OAİB,1995

Tarımda kişi başına toplam transferlere bakıldığında da aynı durum izlenmektedir. 1993 ve 1994 yılları itibariyle OECD ortalaması sırasıyla; 407 ve 394 US \$ iken Türkiye; 202 ve 47 US \$'dir. tam gün tarım işçisi eşdeğeri üzerinden, işgücü başına düşen toplam transfer ise; OECD ortalaması 16 482 ve 16 342 US \$ iken Türkiye için bu değerler 1 686 ve 397 US \$ düzeyindedir.

Tarıma aktarılan kaynaklar, tarım alanlarının büyüklüğüne göre değerlendirildiğinde; 1993 ve 1994 yılları itibariyle, Türkiye 'de bir hektar tarım alanı

için ortalama 305 ve 72 US \$ toplam transfere karşı OECD ortalaması olarak hektar başına 304 ve 298 US \$ düzeyinde transfer söz konusu olmaktadır.

1991 yılında net PSE olarak ölçülen toplam tarımsal yardımlar OECD Ülkelerinde yaklaşık 180 milyar doları bulmuştur. Pazar fiyat destekleri ve defficiency payments, yardımın hakim şekli olmuş ve halen de toplam desteğin 3 çeyreğini oluşturmaktadır(OECD,Agricultural Policy Reform,1994,s.46).

E. Türkiye ve Avrupa Birliği 'nde Uygulanan Fiyat Politikalarının Karşılaştırılması

Avrupa Topluluğu ve Ülkemizde destekleme politikalarını kıyaslamak için nihai sonuca bakmak gereklidir. Topluluk, kurulduğu günlerde çok büyük bir tarım ürünleri ithalatçısı iken bugün büyük bir ihracatçı durumuna gelmiştir. Bu gelişme destekleme esasına dayanan Ortak Tarım Politikası sonucu sağlanmıştır.

Ortak Tarım Politikası çerçevesinde ürünlere makul fiyatlar verilmesi, ürünlerin Topluluk dışında etkin bir biçimde pazarlanması, Topluluk içinde belirli bölgelerin özel gereksinimleri dikkate alınarak uygun kalkınma programları hazırlanması ile Ortak Tarım Politikası önemli yapısal değişikliklere neden olmuş ve Topluluğun ekonomik yönden gelişimine önemli ve kalıcı katkılarda bulunmuştur (E.Ç.Kemahlı Civaner, 1987, s.16).

Toplulukta desteklemeler belirlenen amaçlar doğrultusundadır. Genel olarak da ürün fiyatı bazında destekleme yapılmaktadır ve son yıllarda Ortak Tarım Politikası reformu ile uygulamaya konan tedbirler üretimin düşürülmesi doğrultusundadır.

Türkiye'de ise amaç üretimin artırılmasıdır ve çok yönlü bir destekleme vardır. Destekleme yöntemleri farklı olunca sonuçların da farklı olması kaçınılmazdır.

Türkiye tarım kesiminin desteklenmesine çok ciddi kaynaklar ayırmaktadır. Ancak bu harcamalar öncelikleri çok iyi belirlenmiş bir programla yapılmadığı için,

tarım kesiminde uzun dönemli rahatlama yaratacak etkiler yapmadığı gibi makroekonomik dengeleri bozucu bir etki de yaratabilmektedir. Desteklemede ilk sorun, desteklemenin üreticiye hangi aşamada ve nasıl yapılacağı ve hangi ürünlerin destekleneceğinin çok ciddi kriterlerle belirlenmemiş olmasıdır. İkinci sorun ise, yapılan uygulamaların ülkeye maliyetinin iyi hesaplanamamasıdır (F.Doğruel, 1993, s.3).

Tarımsal destekleme politikalarının amaçlarına uygun kullanılmaması sonucu olarak; üretim yapılarının bozulduğu, bazı ürünlerde üretim açığı meydana gelirken, bazı ürünlerde ise istenmeyen stokların oluştuğu ve dolayısıyla devlete finans yükü getirdiği olgusu gündeme gelmiş ve uluslararası ticaretimizin bu destekleme politikalarından olumsuz yönde etkilendiği gözlenmiştir (OAİB, 1995, s.30).

Yüksek fiyat politikasının yarattığı üretim fazlasını ortadan kaldırmak için dışsatımın büyük çapta sübvansiyonlarla desteklenmesi de Topluluğun bir diğer politikasıdır ki, Türkiye 'nin uygulamalarında bu da yer almaz (G.Eraktan,ATAUM ders notu, 1988, s.18).

Yüksek fiyat politikasının bazı ürünlerde üretim fazlalıkları yaratması ve FEOGA 'nın finansman yükünün ağırlaşması, yapısal reformlara gidilmediği takdirde, zamanla Toplulukta tarımsal durumun daha ciddi endişeler yaratacağını göstermiştir. Bu düşünce ile, 25 Mart 1968 'de tarımsal işletmelerin modernleştirilmesini, tarım kesimini terk etmek isteyenlerin buna özendirilmesini, işletmelerin büyümelerinin teşvik edilmesini ve bu kesimde çalışanların mesleki eğitimlerinin sağlanmasını esas olarak amaçlayan Mansholt Planı kabul edilmiştir. Bu plan ile ayrıca, piyasaların arz, talep ve fiyat durumlarının daha yakından ve etkili bir şekilde izleyebilecek istihbarat (haber alma) şebekelerinin kurulması ve üreticilerin kendi aralarındaki örgütlenmelerine yardımcı olunması benimsenmiştir (T.Güneş, ATAUM ders notu, 1988, s.11).

Topluluk 'ta tarım kesiminde çalışanların gelirlerini yükseltmek için fiyat politikası izlenirken, Türkiye 'de tarım ürünleri fiyat artışları genelde enflasyonun altında tutulmakta, tarım kesimine yardımlar girdi sübvansiyonları yoluyla yapılmaktadır. AT de ise girdi sübvansiyonu verilmesi, rekabet koşullarını zedeleyici

bulunarak uygulanmamakta, ama özellikle kendi kendine yeterliliğin az olduğu ürünlerde üretici yardımları şeklinde gelir transferleri yapılmaktadır. Yine yüksek fiyat politikasının tarıma dayalı sanayii olumsuz etkileyerek dünya piyasalarındaki rekabet şansını azaltmaması için imalatçı yardımları yapılır.

Türkiye’de fiyatların belirlenmesinde çoğunlukla ekonomik rasyonellikten uzak siyasi kararlar etkili olmuş, buna karşılık tarımsal yapıyı, özellikle işletme bazında iyileştirmeye yönelik, iyi organize edilmiş ve kurumsal nitelikteki önlemlerin alınmadığı görülmektedir.

BÖLÜM 3

AVRUPA BİRLİĞİ TARIMSAL FİYAT POLİTİKASI UYGULAMASININ TARİHSEL PERSPEKTİF İÇERİSİNDE ANALİZİ, OTP REFORMU VE DÜNYADAKİ GELİŞMELER

Ortak Tarım Politikasının gelişimi, reform ihtiyacının doğuşu ve şimdiye kadar gerçekleştirilmiş olan reformlar önemli aşamalarına göre ve bir kronolojik sıra içerisinde incelenecektir.

I. OTP SİSTEMİNİN KURULMASI (1957-1970)

A. İlkelerin Belirlenmesi

Ortak Tarım Politikasının amaçları Roma Antlaşmasının 39' uncu maddesinde belirlenmiştir. Ancak, Antlaşma sadece OTP 'nin oluşumunu ortaya koymaktadır. Bu noktada OTP henüz kabul edilmemiş ve Antlaşmada onu uygulayıcı detaylı direktifler yer almamıştır.

Antlaşmanın 43 'üncü maddesinde OTP sistemini geliştirmek için ayrıntılı kurallar belirlenmiştir. Bu hüküm altında, Avrupa Toplulukları Komisyonu tarım alanında varolan politikaları karşılaştırmak ve bunların kaynakları ile ihtiyaçlarını formüle etmek için Temmuz 1958 'de Stresa 'da yapılan toplantıda, Avrupa Parlamentosu ve Ekonomik ve Sosyal Komiteye danıştıktan sonra OTP 'nin uygulanması için iki yıl içerisinde geliştirilen sistem önerilerini Bakanlar Konseyine sundu. Konsey de gerekli yönetmelik, karar ve direktifleri yayınladı. Konferansta alınan kararların Fennel tarafından özetlenen ana noktaları şunlardır;

1) Tarım ekonominin ayrılmaz bir parçası ve sosyal yaşamın vazgeçilmez bir unsurudur.

2) Üçüncü ülkelerle karşılıklı politik ve ekonomik bağları güçlendirmek ve dumping uygulamalarını önlemek amacıyla Topluluk içerisinde ticaretin daha da ileri götürülmesi gereklidir.

3) Ülkelerin yapısal adaptasyon ve pazar politikaları arasında yakın bir bağlantı kurulmalıdır.

4) Muhtemel ticareti dikkate alarak üretim ve pazar yerleri arasında bir denge kurulmalıdır, böylece ihtisaslaşma Topluluk içerisinde ekonomik yapı ve üretimin doğal şartlarına uygun hale gelecektir.

5) Verimliliği artırmak için sarfedilen çabalar, bir taraftan çiftçilerin rekabet edebilir olmasını sağlarken diğer taraftan daimi olarak üretim fazlasından kaçınan bir fiyat politikasının uygulanmasını sağlamaya yönelik olacaktır. Aynı zamanda geri kalmış bölgeler ve işletmelere yapılan yardım politikası gerekli olan uyumu da mümkün hale getirecektir.

6) Antlaşmanın ruhuna aykırı olan yardımların kaldırılması da gerekli görülmektedir.

7) Kolonilerdeki talep ve üretimdeki gelişmeler de OTP 'nin uygulanmasında dikkate alınacaktır.

8) Geliştirilmiş yapı, Avrupa tarımında kullanılan sermaye ve işgücüne, bunların ekonominin diğer sektörleri içinde elde edilebilecekleri ile kıyaslanabilir bir pay sağlamayı gerçekleştirebilmelidir.

9) Avrupa tarımının geleneksel yapısının önemi ve özelliğinin korunması için genel arzu dikkate alındığında, tarımsal teşebbüslerin ekonomik gücünü ve rekabet kapasitesini artırmak için her türlü gayret gösterilmelidir.

10) Tarımsal işgücünün muhafaza edilmesi ve kırsal alanda endüstrileşme ekonomik olarak yaşaması mümkün olmayan işletmelerde problemlerin yerleşmesine sebep olacaktır (Fennel, 1987,s.10-11).

Konferansta alınan bu kararlara ilişkin kullanılan ifadeler dikkate alındığında, geniş bir şekilde yorumlanabilecek genel terimlerin kullanıldığı göze çarpmaktadır. Kesin ifadelerin kullanılmayışı şüphesiz ki bürokratik ve siyasi esneklik sağlamıştır.

Komisyon önerileri, Haziran 1960 'da Konseye sunuldu. Konsey de Aralık 1960 'da Ortak Tarım Politikasını kuran ilkeleri benimsedi: Tek Pazar, Topluluk Tercihi ve Mali Dayanışma (Bowler 1985,s. 50).

OTP 'yi kuran ilk ikincil mevzuat Ağustos 1962 'de yürürlüğe girdi. Ancak tarımsal ürünlerin çoğunluğu için 1968 yılına kadar bu mevzuat hükümleri tam anlamıyla uygulamaya konulamadı. Bunun nedeni, ulusal fiyatlar arasındaki farklılığı ortadan kaldırmak için gerekli olan ve üründen ürüne değişen geçiş dönemine ihtiyaç duyulması idi. Esas itibarıyla, 1960 'lı yıllarda yapılan bu anlaşmalar günümüze kadar hemen hiç değişmedi.

B. İlkelerin Uygulanması

1968 yılına kadar ortak fiyat rejimleri pek çok ürünü kapsayacak şekilde genişletildi. İlk değişken prelevmanlar 30 Temmuz 1962 tarihinde hububat, kümes hayvanları, yumurta ve domuz eti ithalatında uygulandı. Yine bazı kalite standartları (meyve, sebze ve şarap) uygulamaya konuldu. Takip eden yılda, süt ürünleri, dana eti, pirinç ve hayvansal yağlar için piyasa düzenlemesi yapılması konusunda anlaşmaya varıldı. 1966 yılında da bazı meyve ve sebzeler, şeker ve yağlar da bu kapsama dahil edildi. Daha sonraları sırasıyla 1970 yılında şarap, tütün, keten ve kenevir 1972 yılında ise diğer bazı meyve ve sebzeler için kapsam genişletildi. Koyun eti 1980 yılına kadar OTP kapsamı dışında kaldı.

Ortak piyasa düzenlemelerinden sonra ortak fiyatlar oluşturuldu. 1964 yılında yapılan bir anlaşmayı takiben, hububat fiyatları başta olmak üzere bazı meyveler, yumurta ve domuz eti için yapılan düzenlemelerle Temmuz 1967 'de ulusal ürün fiyatlarının uyumlaştırılması konusunda ilk başarı elde edilmiş oldu. Hububat üretimi ilk gelişmelerde anahtar sektör olarak ele alınmıştır. 1968 yılında da süt ürünleri, dana eti, pirinç, yağlı tohumlar ile bazı meyve ve sebzeler için ortak fiyatlar tespit edilmiştir.

Ulusal pazarlama politikalarının uyumlaştırılmış olması ve ortak fiyatların tespit edilmiş bulunmasına rağmen, uygulanan politikaların Topluluktaki tarımsal üretim gerçeklerine yeterince uymadığı gözlenmiştir; Büyük üreticiler küçük üreticilerden daha

çok fayda sağlamakta, işletme kiralari ve toprak fiyatları artmakta ve yüksek fiyatlar istenmeyen aşırı üretimi teşvik etmekte idi (özellikle süt, şeker ve buğday). Örneğin 1969 'da Topluluk ürettiği buğdayın altıda birini insan tüketiminden hayvan tüketimine kaydırarak arz ve talebi dengelemek zorunda kaldı (Bowler 1985,s.52).

II. OTP REFORMU (1971'den Günümüze Kadar)

A. Mansholt Planı

Kendi kendine yeterlilik için düzenlenen politikalar uzun dönemde fazlalık oluşturma eğiliminde olmuştur, çünkü Topluluk bütçesini kuran sistemin kendisi, bütün üye devletleri ithalat prelevmanlarının ödenmesini sınırlandırmak için alabildiğine kendi kendine yeterli olmaya zorlamaktadır. Müdahale alımları aracılığı ile tarımsal fazlalıkların üretiminin desteklenmesinin maliyeti, OTP 'nin yeniden gözden geçirilmesi için başlıca etken olmuştur.

Buna ilave olarak, uygulanan fiyat politikası tarımda çalışanlar için belli bir yaşam standardı sağlayarak OTP 'nin amaçlarından birini gerçekleştirmesine rağmen işletme geliri ve üretim hedeflerini karşılayamadığı, küçük işletmelere uygun bir gelir sağlayabilmek için konulmuş fiyatların genel olarak sanayide fazla üretimi teşvik ettiği görülmüştür (Bowler 1985, s.53).

Avrupa Topluluğunda tarım reformuna ilişkin olarak Aralık 1968'de Komisyon memorandumu ile başlatılan bu çalışmalar Toplulukta '**Mansholt Planı**' olarak bilinmektedir. Toplulukta tarımdan sorumlu Komisyon üyesi olan Sicco Mansholt bu planla Topluluk tarımının yapısı hakkında 10 yıl süreli reformlar önermiştir (Bowler 1985, s.54).

Fiyatlar açısından plan, her bir ürün için arz ve talep durumunu yansıtmak üzere kısa ve orta dönemde fiyat seviyelerini düşüren bir öneri getirmekteydi. Beş milyon hektar arazinin tarım dışı bırakılması ve süt inekleri için bir kesim programı hazırlanması ile üretime sınırlandırma getirilmesi, tarımsal yapı bakımından işletmelerin birleştirilmesi programı altında çiftçi ve çiftlik sayısında hızlı bir indirim

yapılması öngörülmüştür. Çiftçi ailelerinin çocuklarının tarım dışı işlere yönltilmeleri ile yaşlı çiftçilerin erken emeklilik için teşvik edilmeleri ve üretimde kalacak işletmelerin modernizasyonu için mali destek sağlanması gibi hususların yer aldığı Plan ayrıca küçük işletmeler arası işbirliğinin geliştirilmesinin teşvik edilmesini de önermiştir (Bowler 1985,s. 55).

Mansholt Planındaki bu öneriler hem çiftçilerden ve hem de hükümetlerden büyük tepki aldı. Bu politikalara tepki bakımından 80 bin civarında çiftçi Mart 1971 'de Brüksel sokaklarında gösteri yaptı. Bu nedenle Direktiflerin yayımı Nisan 1971 'e kadar ertelendi. Yeni Direktifler işletme yapısı hakkında mevcut ulusal politika tedbirleri arasında uyum sağladı. Fakat her bir ülke kendi programlarını geliştirme sorumluluğunu elinde tuttu. Direktiflerden önce Üye ülkelerin sosyal ve yapısal tedbirleri için yaptıkları ortak harcamalar, milli tedbirler çeşitlilik arz etmekle birlikte, genellikle piyasaya yapılan desteği aşmaktaydı. 72/159/EEC sayılı Direktif işletmelerin modernizasyonu hakkındadır. 72/160/EEC sayılı Direktif yaşlı çiftçilerin tarımdan emekliliğini ve kalan arazinin diğer çiftçilere dağıtılmasını teşvik etmektedir. 72/161/EEC sayılı Direktif ise çiftçilerin eğitimi ve tarım çalışanlarının tarımda istihdamını geliştirmektedir. Ulusal programların maliyetlerinin dörtte biri tarımsal fon tarafından karşılanmaktadır. Yapısal politikaların bölgesel çeşitliliği gözönüne alınarak hükümetler bu Direktiflerin farklı şekilde uygulanmasında serbest bırakılmışlardır.

B. Fiyat Politikası Temel Uygulamalarına İlişkin Olarak Artan Eleştiriler

1970 'li yılların sonlarında Topluluğun çoğu tarımsal üründe kendi kendine yeterli hale gelmesi ve bazı ürünlerde üretim fazlalıklarının oluşmaya başlaması nedeniyle Ortak Tarım Politikasının temel hükümlerine karşı eleştiriler hız kazandı. Temel konu,Topluluk bütçesi sistemini tehdit eden mevcut politika tedbirlerinin artan mali yükü idi. OTP 'nin en önde gelen iki zayıf noktası üzerinde duruldu. Bunlardan birincisi, fiyat destekleme sisteminin sonu görünmeyen bir karakterde olması idi. Çünkü, tarımsal ürün fazlalıkları ile karşılaşılınca müdahale alımlarının maliyetinin yüksekliği ortaya çıktı. Birçok politik ve sosyal nedenlerle bu fiyatlarda indirime gitmek imkansızdı. OTP 'nin ikinci zayıf noktası ise, Topluluk içi ticaret söz konusu olduğunda, Topluluk içindeki ortak veya üniform olan müdahale fiyatlarını

sürdürebilmek için giderek artan karmaşık düzenlemeler yapmak gerekli idi. Kur farklılığından doğan tarımsal ticaretteki avantaj ve dezavantajları ortadan kaldırmak için MCA sistemi kuruldu. Bir önemli sonuç, üreticiler için ortak fiyatları sürdürmekteki başarısızlık iken bir diğeri ise, Topluluk bütçesinde meydana gelen delik idi. Bu nedenle, müdahale alımlarına ilişkin OTP hükümleri ve ortak fiyatların sürdürülmesi soru işaretleri doğurdu ve OTP ile ilgili reform tartışmaları başladı (Bowler 1985,s.59).

OTP 'nin eleştirildiği bir diğeri alan ise Topluluk içerisindeki çiftçi gelir seviyeleri arasındaki bölgesel farklılıkların azaltılmasındaki başarısızlıktı. 1970 'li yılların sonlarında çok sayıda bölgesel karşılıksız yardım programı geliştirildi. Örneğin, 1978 yılında Batı İrlandadaki Drenaj Programı için bir Direktif kabul edildi. Yine Mayıs 1978 'de Topluluğun Akdeniz Bölgesindeki üreticileri için müstakil bir fon oluşturuldu. Bu tedbirler, Güney İtalya ve Korsikada sulama programları için yatırım yardımlarını, Fransa'nın bir kısım Akdeniz Bölgesinde Şaraplık üzüm bağlarının yeniden yapılanmasını ve İtalya ile Güney Fransa'nın kırsal bölgelerinde sosyal alt yapının iyileştirilmesini kapsamaktaydı (Bowler 1985, s.60).

C. Ortak Tarım Politikasının Gelişen Reform Aşamaları

1981 yılında Mandate Raporu ve 'Guidelines for European Agriculture' adlı rapor reform tartışmalarına yeni önemli boyutlar getirdi. Bunlardan biri, destekleme fiyat seviyesinin belli bir dönem sonunda o sektördeki büyük müteşebbislerin fiyat seviyesine getirilmesi, diğeri garanti edilmiş fiyatların hedeflenen temel üretim miktarlarına göre ayarlanması gereği idi. Böylece koşulsuz fiyat politikası değişecekti. Bu kavram geri kalan reform sürecinde ağırlıklı olarak yer aldı (Moyer and Jostling 1990, s.62).

'COM 500' olarak bilinen rapor, tarımdaki politika değişikliklerini ortaya koydu ve kısıtlayıcı fiyat politikasının fiyat indirimleri anlamında olacağını belirtti. OTP reformu giderek genel kavramlardan spesifik mal uygulamalarına doğru genişledi.

Yeni Komiser Frans Andriessen 'Green Paper' olarak bilinen 'Ortak Tarım Politikasının Perspektifleri' adlı yeni bir döküman hazırladı (Commission 1985a). Bu

çalışmanın amacı OTP'nin yüzyüze olduğu problemleri kapsamlı bir şekilde ele almak değil ,fakat devam edegelen reformun üzerine inşa edilebileceği akılcı bir analiz ortaya koymaktır. Bu analizin amacı, politik tercihlerin ihtiyaç duyulduğu temel alanları tanımlamaya çalışmaktır.

Bu dökümanda Komisyon, Topluluğa beş ayrı seçenek sunmuştur. Bunlar;

(i) Üretimde meydana gelen büyümenin ya fiyat ayarlamaları ile veya ürün seviyesinde kurumsal düzenleme ile kontrolü,

(ii) Alternatif üretimlerin teşviki. Başlıca öneriler;

- Fazlalık veren ürünler yerine yağlı tohumlar, protein bitkileri vb. koymak,
- Kabuklu meyveler veya Jojoba gibi meyvelere dönmek,
- Sulama alanlarında tıbbi bitkiler gibi özel bitkiler üretmek,
- Arıcılık, tarla balıkçılığı, küçük meyveler gibi ufak çaplı yetiştiricilik,
- Mevcut ürünlerin yeni ticari çeşitlerinin üretilmesi,

(iii) Fazlalık veren tarımsal ürünler için alternatif değerlendirmelerin tespiti.

(iv) İhracatın yarattığı bütçe maliyetlerinin azaltılması,

(v) İthalat rejiminde değişiklikler yapılması.

Bu raporda Komisyon tercih ettiği seçeneğin fiyat kontrolü olduğunu ifade etmiş, ancak gerek duyulan sınırın ölçüsü hakkında bir fikir vermemiştir. Komisyon ayrıca üretimde yapılacak indirim ile tarım dışı bırakılacak arazi miktarı hakkında da herhangi bir işaret vermemektedir.

OTP'nin Perspektifleri (Com.85a)'nde yer alan ikinci önemli konu tarımın toplum içerisindeki yeridir. Komisyon burada üç konuyu tartışmaya açmıştır: tarım ve çevre; bölgesel kalkınma; doğrudan gelir yardımları. Burada dikkatin daha çok fiyat ve pazar politikası düzenlemelerine verildiğini görüyoruz. Fakat şimdi, Topluluğun pekçok tarımsal üründe kendine yeterli hale gelmesinden dolayı çevresel değerlendirmelere de çok önem verilmektedir. Komisyon çevre konusunda zararlı uygulamaların üstesinden gelmek için bazı çevresel seçenekler ortaya koymuştur;

(i) Böcek öldürücüleri ve kimyasal gübrelerin kullanımının sınırlandırılması,

(ii) Yoğun hayvan yetiştiriciliğinde sıkı kontrol,

(iii) Arazi kullanımını etkileyen büyük projelerin tümünde çevresel etki değerlendirilmesinin yapılması,

(iv) Bazı alanlarda doğayı koruma amacı ile uyumlu çiftçilik uygulamalarının başlatılması ve sürdürülmesi,

(v) Çevresel amaçlarla arazilerin kamu tarafından satın alınması veya kiralanması.

Burada sayılan amaçların gerçekleştirilebilmesi için karşılaşılan zorluk finansmandır. Topluluğun kaynakları zaten dardır ve çevresel amaçlarla mevcut yapısal fonlardan ödenek aktarılması çok zordur.

Bölgesel kalkınma için Komisyon, **tarımda yapısal değişikliklere** ihtiyaç olduğuna işaret etmiştir. Ancak tarımdaki ekonomik büyüme düzeyi oldukça düşüktür ve bu da değişimi önlemektedir. Tarımın toplumdaki yeriyle ilgili bu raporda tartışılan sonuncu konu, sıkı fiyat politikası uygulaması dışında ortaya çıkan **doğrudan gelir yardımlarıdır**. Komisyon yardımın dört çeşidini şöyle sıralamaktadır;

(i) Erken emeklilik için ön emeklilik maaşı projesi,

(ii) Çiftçilere üretim paternlerini yeniden düzenleme veya işi bırakmaya karar verme yoluyla yeni fiyat ve pazar politikasına uyum sağlamalarına yardımcı olmak için dereceli geçiş yardımı,

(iii) En fakir durumda olan tüm çiftçilere ilave sosyal refah yardımı,

(iv) Üretimi azaltmak için nadas programı (Fennel 1987,s. 70).

Aralık 1985'te 'OTP'nin Perspektifleri' nin izleme raporu olan 'Avrupa Tarımının Geleceği' adlı rapor yayınlandı (Commission, 1985b). Bu denemenin ortaya koyduğu başlıca sonuç, 'yumuşak seçenek' olarak adlandırılan, üreticilerin fiyat indirimine tercih ettiği 'eş sorumluluk vergisi' oldu.

1 Ocak 1986'da Topluluğun üçüncü genişlemesi gerçekleşti ve İspanya ile Portekiz tam üye olarak Topluluğa girdiler. Bu yıl toplanan Tarım Konseyi kısa bir tartışmadan sonra pekçok mal için fiyat dondurulması ve diğer bazı kısıtlayıcı tedbirleri içeren yeni fiyat paketini nitelikli çoğunlukla kabul etti. Temmuz 1987'de Komisyon, üreticileri üretim eşiklerinin aşılması durumunda otomatik fiyat indirimleri uygulayarak üretim fazlaları için cezalandırma olarak özetlenebilecek 'tarımsal dengeleyiciler'

sistemini kabul etti. Dengeleyici sistemi içeren paket 1988/89 döneminde Tarım Konseyi tarafından Yönetmelik haline getirilerek yürürlüğe konuldu.

D. Son Reformlar

Ortak Tarım Politikası devam eden bir süreçtir (Sheehy 1992,s.1). Çünkü tarımda ekonomik çevre, Topluluk ekonomisinin diğer sektörlerinde olduğu gibi devamlı olarak değişmektedir. Sektör içerisindeki başlıca değişkenler tarımsal ürünlerin arz ve talebi ile tarımsal ürünlerin gelişmiş ülkelerdeki önemli karakteristiği olan arzın talebe nazaran daha hızlı gelişme eğilimi ve bunun neticesinde fiyatlar ve gelirler üzerinde yapılan aşağı doğru baskıdır. Tarım bakımından bu baskı söz konusu olunca hükümetler işin içine karışmaktadır, çünkü dünyadaki tüm ülkeler az veya çok tarımsal pazara müdahale etmek yolunu seçmişlerdir .Bu müdahaleler pazar güçlerinin etkisini azaltmak şeklinde kendini göstermekte, bu güçleri hiçbir zaman baskı altında tutmayı amaçlamamaktadır. Hükümetlerin bu etkenlik içerisindeki iş hacmi, vergi mükelleflerinin sağlamayı arzu ettikleri bütçe miktarı ile sınırlanmıştır. O halde, Topluluk söz konusu olunca, ortak tarım politikası, hükümet müdahalelerinin bir açıklaması ve OTP reformu da değişen ekonomik çevreye Topluluğun bir tepkisidir (Sheehy 1992, s.1).

Komisyon 1 Şubat 1991 tarihli raporunda Ortak Tarım Politikasının mevcut durumuna değindi ve esaslı değişiklik ihtiyaçlarını belirledi ve şunları ifade etti:

- (i) Fiyat garantileri gittikçe artan üretime yol açmaktadır.
- (ii) Bu fazla ürünlerin değerlendirilmesi zaten aşırı seviyede olan müdahale stokları veya arzı çok fazla olan dünya pazarları yolu ile mümkündür.
- (iii) Mevcut mekanizma ile teşvik edilen yoğun ve fazla üretim çevreyi aşırı risk altına sokmaktadır.
- (iv) Hızlı bir şekilde artan ve esasen küçük çiftçiler için düşünülmüş bulunan bütçe harcamaları genel olarak çiftçi gelirlerinin artırılması problemine bir çözüm getirmemektedir.

Bu analizler ışığı altında Komisyon gelecek politikaları için dokuz prensip geliştirdi:

- Tarlada kalacak çiftçi sayısı belli bir miktarı geçmemelidir.
- Çevre korunmalı ve tarımsal işletmeler de bunda bir rol üstlenmelidir.
- Gıda dışı ürünler teşvik edilmeli ,gıdalar teşvik edilmemelidir.
- Kırsal kalkınma topyekun olarak birinci hedef olmalıdır.
- Üretim kontrol altında tutularak pazar dengesi sağlanmalıdır.
- Uluslararası bağımlılık dikkate alınmalıdır.
- Tek pazar, Topluluk tercihi ve mali dayanışma korunmalıdır.
- Destekleme sadece pazar mekanizması yolu ile değil, gelirleri garanti altına almak için büyüklük, bölge ve gelirle ilişkili olarak düzenlenmelidir.
- Tarımsal ürünlerin arzı da benzer şekilde kontrol altında tutulmalıdır.

Paketin en radikal bölümü, hububat fiyatlarında %42'lik bir indirimle istikrarlı bir dünya pazarında beklenen dünya pazar fiyatlarının seviyesine gelinmesini sağlamaktır. Buna ilaveten süt fiyatları %10 ve dana eti fiyatları %15 indirilecektir. Koyun için verilecek prim 1990 senesiyle sınırlı olmak üzere geri kalmış yörelerde 750 ve diğer yerlerde de 350 koyunu geçmeyecek sürülere verilecektir. Paketin ikinci radikal unsuru çoğu çiftçilere kapsamlı tazminat ödenmesidir. 92 tondan az üretim yapan hububat üreticileri ile yağlı tohum ve protein ürünleri şartsız olarak tam tazminat alacaklardır. Bu miktarlardan fazla üretim yapan çiftçiler ise tarlalarının %15'ini nadasa ayırmayı kabul ettikleri takdirde bu tazminata hak kazanacaklardır. Süt ve dana eti fiyatlarındaki indirim ucuz hububat yemi ile telafi edilecek ancak bu yolla yoğun üretim yapan üreticilerin fazla tazminat almalarını önlemek için hayvan başına verilecek prim miktarı hayvan sayısı ile sınırlandırılmıştır. Pakette yer alan ek tedbirler ; tarımsal çevre eylem programı, genişletilmiş ağaçlandırma programı ve erken emeklilik programıdır (Com. Supplement (5/91) 1991).

E. Tek Pazar (1992)

Bu arada Avrupa Tek Pazarının 1992'de tamamlanmasını amaçlayan Avrupa Tek Senedi yürürlüğe girdi.Güney üye devletleri artan rekabeti karşılayabilmek için yapısal fonların ikiye katlanması için ısrar ediyorlardı. Topluluk bütçesinin daha da artırılması gerekiyordu. Fakat başta Almanya, Hollanda ve İngiltere olmak üzere kuzey

ülkeleri bütçeye daha fazla katkıda bulunmaya ancak tarımsal pazar desteğinin bu artışı absorbe etmemesi koşuluyla razı olmaktadır.

Avrupa'daki hız kaybı, iç pazarın 1992'ye kadar tamamlanması hedefi için Topluluğu harekete geçirdi. Amaç, Üye Ülkeler arasında malların, hizmetlerin ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımını sağlamak için tüm fiziki, teknik ve mali engelleri ortadan kaldırmaktır. Tek pazarın yaratılmasının arkasındaki mantık; Avrupa uzmanlaşması ve verimliliğin geliştirilmesi , rekabetin artması ve böylece ticaretin artarak ekonomik refahın büyümesidir(R.W.Jones-A.O.Kruger,1991,s.205). Geniş bir "tek pazar"ın yaratılması Avrupa Entegrasyonu sürecinde merkezi bir rol oynar(R.W.Jones-A.O.Kruger,1991,s.197).

Tek Senetin 13.maddesinde 31 Aralık 1992 tarihi İç Pazarın gerçekleşeceği tarih olarak kesinleştirilmiştir. Ayrıca Konseyde karar alma mekanizması kolaylaştırılarak, vasıflı çoğunluk uygulaması genişletilmiş ve ulusal çıkar kavgaları böylece asgariye indirilmeye çalışılmıştır (U.Özülker,ATAUM Ders Notu,1989,s.4).

Tek Pazar'ın getirdiği en önemli uygulamalardan biri MCA sisteminin uygulamadan kaldırılması olmuştur. MCA sistemi ithal girdi kullanan zayıf ekonomiler için tarım sektörüne büyük darbe vurmakta, Topluluk boyutunda da Topluluk bütçesine önemli mali yük getirmekte idi. Bu soruna çözüm bulmak amacıyla Komisyon Yeşil kur ile Piyasa kurları arasındaki farkın 1992 yılının sonuna kadar dört aşamada tedricen kaldırılmasını öngörmüştür.

Avrupa iç pazarının liberalizasyonu, üretimde daha fazla uzmanlaşma yoluyla önemli ekonomik kazanımlar sağlamıştır. Madalyonun diğer yüzü de, üçüncü ülkelere karşı daha çok korumaya yol açabilecek yeni gelir dağılımı ve düzenlemenin çok sıkıntılı olabileceğidir (R.W.Jones-A.O.Kruger,1989,s.219).Nitekim Avrupa tek pazarı üçüncü ülkelere karşı bir kale oluşturmuştur.

Tek Pazar'la birlikte bitki ve hayvan sağlığı ile ilgili olarak üye ülkelerde çok sıkı bir şekilde uygulanan standartların da en üst düzeyde ortak politikalar haline dönüştürülmüş ve bu çerçevede, bir üye ülkenin yaptığı kontrolün diğerlerince kabulü

ile sağlık sertifikalarının hareket ve varış noktalarında kontrolü yeterli sayılmıştır.Topluluk gümrüklerinde özellikle tarımsal ürünler ve sağlık kontrolleri için yapılan uygulamalar ülkeden ülkeye büyük farklılık göstermekteydi.

III. GATT TARIM ANLAŞMASI VE ETKİLERİ

Eylül 1986'da Uruguay, Punta del Este'de toplanan GATT ülkeleri tarımda ticaretin liberizasyonunu önde gelen amaçları arasında saydılar. Uruguay turu aynı zamanda hizmetler, tekstil, antidamping ve yabancı yatırımlar gibi alanlarda serbest ticareti sağlayacak şekilde genişletildi.

Sanayileşmiş ülkelerdeki tarım destekleri muazzam boyutlara ulaşmış ve tarım ürünleri ticaretini gittikçe artan şekilde kısıtlamış ve bozmuştur. Sanayileşmiş pazar ekonomileri aynı zamanda, kendi tarım sektörlerini korumak için tarımsal ihracatlarını desteklemektedirler. Ancak GATT şimdiye kadar tarımsal ticaretin liberalizasyonunu sağlamada fazla başarılı olamamış, Avrupa topluluğu ile ABD arasında periyodik tartışmalar çıkmasına rağmen genel olarak GATT'ın OTP üzerindeki etkisi çok az olmuştur.

Yedi yıl süren görüşmelerden sonra , dünyada şimdiye kadarki en kapsamlı ve uzun hedefli ticaret liberalizasyonu anlaşması üzerinde nihayet uzlaşmaya varılabildi. Uruguay Round görüşmeleri tarımı da kapsayan 15 değişik sektörde ticaret akımlarında belirgin artışlara yol açmıştır. Dünya pazarlarının açılması ve toplu tarife indirimlerinin yüzyılın sonunda dünya ekonomisine yüzlerce trilyon \$'lık hareket getireceği beklenmektedir.

Tarım bu tarihi anlaşmanın kilit noktasını teşkil etmiştir. Uruguay Round Nihai Senedi bütün ürünleri kapsayan ve dünya tarım piyasalarına önemli derecede liberalizasyon getirmesi beklenen ilk global ticaret anlaşmasıdır. GATT Üye Ülkeleri sadece çiftçi lobi grupları ve tarımsal ithalat tarifelerinin kesilmesi ile değil, fakat iç destek seviyelerinin üzerine kısıtlamalar koymamak ve ihracat destekleri konularında uzlaşan bütün hükümetlerin sert muhalefeti ile de mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

Tarım konusundaki GATT anlaşması Üye Ükelere üç ayrı alanda disiplin yüklemektedir; Pazar girişi, iç destek ve ihracat destekleri. Anlaşmanın içerdiği ayrı bir protokol de tarımsal ticaretle ilgili diğer bir alandadır; Sanitasyon ve fitosanitasyon tedbirleri(Örneğin :bitki ve hayvan sağlığı nedenleriyle ticaret kısıtlamaları kuralları).

Tarımdaki ana anlaşmanın özü aşağıdaki şekildedir;

İç Destek: Desteğin toplam kümülatif ölçümü(AMS) 1986-1988 verileri temel alınarak 6 yılda %20 indirim.

Pazara Giriş: Bütün ithalat kısıtlamaları tarifeye dönüştürülecek ve 6 yılda %36 oranında indirilecek. Bu süredeki iç tüketimin %3'ü olan minimum giriş ihtiyacı, anlaşma sonunda %5'e yükselecek, mevcut giriş sürdürülecek.

Ihracat Destekleri: Desteklenmiş ihracat hacmi 6 yılda %21 indirilecek, ihracat desteklerindeki bütçe harcaması tedricen %36 indirilecek.

1. Pazara Giriş:

Bütün ithalat kısıtlamaları tarifeye dönüştürülecek ve 6 yılda 1986-88 yılları ortalamasının %36'sı oranında indirilecek.Gelişmekte olan ülkeler için bu indirim 10 yıllık sürede %24 oranında olacaktır.

İthalat Garantileri : Herhangibir ülke bir ithalat dalgası ile piyasaların zarar görmesini önlemek için bir ürünün ithalatına sınırlayıcı tedbirler alabilir. İthalat hacminin kritik seviyeyi aşması ve ithalat fiyatlarının kritik seviyenin altına düşmesi durumunda ithalatta ek vergi uygulayabilir.

Minimum Giriş: Bütün sektörlerde bir dereceye kadar da olsa pazar imkanı sağlamak için GATT anlaşması her ülkenin minimum giriş şartlarını belirlemesini istemektedir.Bu düzenlemelerle iç tüketimin %3'ü olan minimum giriş ihtiyacı, anlaşma sonunda %5'e yükselerek ithalat fırsatı yaratılmış olacaktır.

Mevcut Giriş: Piyasa girişinin sürekli olarak ithalat kotası veya gönüllü kısıtlama ile garanti edildiği durumlarda, ithalat en azından 1986-88 ortalaması seviyesinde tutularak mevcut giriş sürdürülecektir.

2. İç Destek:

Tarım sektöründeki iç destekler 6 yılda %20 oranında indirilecektir. Bu oran geliştirmekte olan ülkeler için %13.3'tür. Bu hesaplama bütün ürünleri global olarak alan TDE(Toplu Destek Eşdeğeri) metoduna dayandırılmıştır. TDE, 1986-88 yıllarında üretim hacmi ile çarpılmış resmi iç fiyat ve dünya referans fiyatı arasındaki ortalama farkı göstermektedir.

Muafiyet: GATT anlaşması, yapılan doğrudan ödemelerin iç destek indirimine tabi olmayacağı durumları şu şekilde açıklamaktadır;

- Ödemelerin belirli bir arazi ve hasılayı temel alması,
- Baz alınan üretim seviyesinin %85'i veya daha azına ödeme yapılması,
- Hayvancılıkla ilgili ödemelerin hayvan başına tespit edilmiş olması.

Bu kriterler, OTP reformu ile kabul edilen doğrudan ödemelerin iç desteği indirme yükümlülüğüne tabi olmaması gerektiğini belirtmek üzere düzenlenmiştir. Somut ifadeyle bu yardımlar her yıl üretim kısıtlama programı çerçevesinde verilmesi şartıyla TDE hesabı dışında tutulacaktır.

Bunun dışındaki bazı destekler de indirim hükümlerinden muaf tutulmuştur. Ancak bu politikalar hükümet programında mutlaka yer almalı ve fiyat desteği sağlayıcı etkisi olmamalıdır. Bunlar; araştırma, zararlı ve hastalık kontrolü, eğitim hizmetleri, yayım ve tavsiye hizmetleri, kontrol hizmetleri, pazarlama ve promosyon hizmetleri, altyapı hizmetleri, gıda güvenliği amaçlı halk işletmeleri, yurtiçi gıda yardımı programları, Hükümetin hububat sigorta ve net gelir emniyeti projeleri, afet ödemeleri, çiftçi emeklilik programları nadas gibi üretimi kısıtlayıcı programlar, yapısal düzenleme için yapılan yatırım yardımları, çevre programları ve bölgesel yardım programları.

Gelişmekte olan ülkeler için ilave muafiyetler konulmuştur; Kırsal kalkınma yatırımları, tarımsal gelir destekleri ve başka bir üretime geçişi teşvik etmek için yapılan yardımlar.

“De Minimis” Şartı: Mevcut toplam TDE'nin tarımsal üretimin toplam değerinin %5'ini aşmadığı ülkelerde iç desteği azaltma hükmü uygulanmaz. Gelişmekte olan ülkelerde bu oran %10'dur. Türkiye bu şarttan yararlanmaktadır.

3. İhracat Destekleri:

GATT Üyeleri desteklenmiş ihracat alanında şu ikili hükümde anlaşmışlardır;

- a) İhracat desteklerindeki bütçe harcaması 6 yılda %36 indirilmeli,
- b) Desteklenmiş ihracat hacmi 6 yılda %21 azaltılmalı.

Her iki hüküm de 1986-90 referans periyodunu baz almaktadır. Gelişmekte olan ülkeler için aynı sürede indirilmesi gerekli harcama %24, ihracat hacmi %14'tür.

Gerçek gıda yardımı şeklindeki ihracat %21 indirim yükümlülüğünden muafır. Bu muafiyetten yararlanmak için yardımın tamamen FAO hedefleri doğrultusunda yapılması, bağış şeklinde olması ve "1986 Gıda Yardımı Anlaşması" çerçevesinde yapıldığının belgelenmesi zorunludur.

Uruguay Round nihai metninin ihracat desteği olarak tanımladığı tedbirler şunlardır;

- Endüstri, tarımsal ürün üreticileri, üretici birlikleri veya pazarlama bordlarına ihracat performansına bağlı olarak yapılan doğrudan devlet destekleri,
  - Stokların iç pazar fiyatlarından daha düşük bir fiyatla ihracı,
  - Ürünün kendisi veya elde edildiği ürünlerden alınan bir prelevman ile finanse edilen bir ürünün ihracı için yapılan ödemeler,
  - İhraç ürünlerinin pazarlama maliyetini düşürmek için yapılan destekler(*)
  - Navlun harcaması ve iç taşıma maliyetleri(**),
  - İhracedilen ürünlerdeki muhtevaya bağlı olarak tarımsal ürünlerdeki destekler.
- (*),(**):bu şıklar gelişmekte olan ülkelere uygulanmaz.

Desteklenmiş İhracatta Hacimce İndirim Takvimi:

Görüşmelerin son safhasında Toplulukça kazanılan çok önemli bir imtiyaz, ihracat hacminde %21 kesintinin kademelendirilmesinde esnekliğe izin veren bir anlaşma oldu. Anlaşmaya göre mevcut ihracat seviyelerinin (1991-1992' de desteklenmiş ithalatın ortalaması olarak tanımlanan), baz alınan sürede (1986- 1990) ihracat ortalamasını aşması durumunda önceki, ihracat indirimleri için başlangıç nokası olarak kullanılabilir. Bununla birlikte anlaşmanın 6 yılında 1986-1990 seviyelerine göre %21 indirimi öngören nihai sonuç aynı olmalıdır.

Barış Hükümü:

Nihai anlaşmada tarım konusundaki anahtar, özellikle AT ve ABD sözkonusu olduğunda, daha önce sözü edilen “Barış Hükümü” nün tesisidir. Bu, tarımsal politika tedbirlerinin, Uruguay Round anlaşması hükümlerini doğrudan ihlal etmemesi şartıyla, GATT panelleri veya diğer herhangi bir yolla soruşturmaya tabi olmayacağını belirtir. GATT nihai metnindeki detaylı bir bölüm ne tip tedbirlerin bu uygulamadan kesinlikle muaf olacağını belirtir ve “barış hükümü”nde ifade edilmeyen herhangi bir durumda tavır almadan önce üyeler lehine “yeterli kısıtlamayı” savunur (nihai metnin 13. maddesi).

A. Avrupa Birliği'nin Yükümlülükleri

Ortak Dış Ticaret Politikası çerçevesinde, Topluluğun dünya ticaretine yoğun bir şekilde katılımı hedeflenmiştir. Uluslararası ticarete, serbest değişimin erdemlerine inanılmış ve bu bağlamda GATT kuralları desteklenmiştir. Öte yandan, Roma Anlaşmasına imza koyan tüm ülkeler, açık bir biçimde dünya ticaretinin düzenli bir gelişme göstermesine ve uluslararası serbest değişimi engelleyen tüm kısıtlamaların ve gümrük duvarlarının kaldırılmasına katkıda bulunacaklarını taahhüt etmişlerdir (110.madde). Başka bir deyişle, Avrupa Ülkelerinin ortak bir pazar oluşturma girişimleri, kendi kendine yeterli bir Avrupa oluşturup dünya ekonomisinden tecrit olma yaklaşımının bir ürünü değildir. Gümrük Birliği'nin yarattığı elverişli koşullarda üye ülkelerin birbirleri ile olan ticaretlerinin gelişmesi olayı, Topluluğun dünya ticaretine aktif bir biçimde katılmasını ve bugün dünyanın en önemli dış ticaret gücü olmasını engellememiştir (A. Şahinöz, 1993, s.35).

Uruguay turu Avrupa Topluluğunun EFTA ve Doğu Avrupa ülkelerini de içine alarak genişlemesinden önce OTP reformunu yapmak için son bir şansı. EFTA'da tarımsal korumacılık Topluluktakinden daha fazladır ve bu iki blok arasındaki yakın ilişkiler devam etmekte olan OTP'ye desteği güçlendirme eğiliminde olacaktır.

Uruguay turu Topluluğa, pazara giriş için bir fırsat ve fayda ve tavizlerin değişimi için bir platform sağladı. Avrupa Topluluğu'nun ortak tarım politikası Uruguay turunun kaderi üzerinde oldukça önemli bir rol oynadı.

Avrupa Topluluğu GATT çerçevesinde gelişmiş ülkeler için öngörülen indirimlere tabi olacaktır. Bunun dışında elde ettikleri önemli tavizler vardır. Bunların başında iç desteklerle ilgili olarak elde ettikleri muafiyet ile desteklenmiş ihracatta hacimce indirim takvimi çerçevesinde elde ettikleri imtiyaz ve barış hükmü çerçevesinde elde ettikleri muafiyet gelmektedir.

İç Destek: OTP reformunun etkisi ile hububat fiyatlarında esaslı bir indirime gidilmesi nedeniyle Toplulukta TDE, gelecek 6 yıl süresince hedef seviyenin oldukça altında kalacaktır.

AB muafiyet kriterlerinden yararlanarak iç desteği indirme yükümlülüğünden kurtulmuştur.

İhracat Destekleri: Desteklenmiş ihracatta hacimce indirim takvimi çerçevesinde Topluluğun elde ettiği imtiyaz, anlaşmanın birinci yılında bazı malların ihracat hacmine esaslı indirim yapmaktan kurtulacağı anlamındadır . Bu AT' ye 1990' larda oluşan esaslı müdahale stoklarından kurtulmak için nispeten daha büyük fırsat sağlamaktadır. Bununla birlikte anlaşmanın tek yanlı bir etkisi de, Topluluğun başlıca pazar rakibi olan ABD' nin desteklenmiş ihracatın daha yüksek olan toplam seviyesinden kazançlı çıkacağıdır.

Barış Hükmü:“Barış Hükmü” politik ifadeyle Toplulukta, OTP' ye bir defalık etkili bir şekilde meşruiyet verici bir mekanizma olarak görülmüştür. AT'nin başlıca zaferi, ABD'nin “Pease Clause” un süresinin, Round'un 6 yıllık süresinden sonra 3 yıl daha uzatmayı son dakikada kabul etmiş olmasıdır. Bunun anlamı OTP'nin 2003 yılına kadar uluslararası münakaşalardan muaf olmasıdır. Dahası bu durumun devamı, anlaşmanın 5. yılında(1999) başlayacak olan tarım anlaşmasının toplu olarak yeniden gözden geçirilmesi olacaktır.

B. Türkiye 'nin Yükümlülükleri

Pazara giriş: Tarım tarife teklifimiz, Anlaşma kapsamındaki tarım ürünleri esas alınarak, mal bazında en az % 10, genelde ortalama % 24 indirim teşkil edecek

şekilde düzenlenmiştir. Daha önce GATT 'a konsolide olmayan bazı hassas mallarda yalnız GYÜ 'lere tanınan bir imkanla "tavan oranları" konsolide edilmiştir. Böylelikle, bu mallar, 1986 yılında geçerli olan hadlerden daha yüksek düzeyde konsolide edilerek indirime tabi tutulacaktır.

Ülkemiz ithalatında hassasiyeti bulunan ve bu nedenle tavan konsolidasyon önerilen mallar dışında, bütün pozisyonlarda Eylül 1986 'da geçerli kanuni veya tavizli tarife oranları indirime esas alınmıştır. İndirimin eşit yıllık dilimler halinde 10 yıl içinde yapılması öngörülmektedir.

İç Destekler: Ülkemizde uygulanan iç desteklerle ilgili olarak indirim taahhüdünde bulunulmamıştır. Ülkemizde destekleme alımları yoluyla yapılan yardım miktarı, üretim değerinin % 10 'unu geçmemekte, dolayısıyla "de minimis" kapsamına girmektedir. Diğer iç desteklerimiz ise, tarım metninde taahhüt kapsamı dışında kabul edilen destekleme türleridir (yatırım sübvansiyonları, girdi sübvansiyonları gibi).

İhracat Destekleri: Tarımda ihracat sübvansiyonlarımıza ilişkin olarak düzenlenen tablolarda, 1986-90 yıllarında DFİF ve vergi iadesi veya 1991-92 tarihlerinde bütçe kaynaklı olarak yapılan sübvansiyonların yıllık ortalama değeri ABD doları olarak gösterilmiş, bu değerler üzerinden 10 yıl içinde, yıllık eşit dilimler halinde kaynak tahsisinde % 24, sübvansiyonlu mal miktarlarında ise % 14 oranında indirim yapılacağı belirtilmiştir (OAİB, 1995, s. 66-67).

BÖLÜM 4

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİNDE UYGULANAN TARIMSAL FİYAT POLİTİKALARININ 2000 'Lİ YILLARDA BEKLENEN GELİŞMELERİ

I. ORTAKLIK ÇERÇEVESİNDE GELİŞEN İLİŞKİLER

Türkiye 'nin AET ile sürdürdüğü ekonomik ve ticari ilişkileri esas itibariyle, nihai hedefi "tam üyelik" olan ve "fesih hükmü" de içermeyen bir ortaklık anlaşmasına - Ankara Antlaşması- dayandırılmıştır. Ankara Antlaşmasınının 10/1 'inci maddesi, Gümrük Birliği 'nin taraflar arasındaki mal alışverişlerinin tümünü, bu arada tarım ürünlerini de kapsayacağını hükme bağlamaktadır(Ek:2). Bu kapsamda düzenlenen geçici protokol ile Türkiye orijinli tütün, kuru üzüm, kuru incir ve fındık ithalatı için Topluluk, Türkiye'ye yıllık tarife kontenjanları tahsis etmiştir.

Geçiş döneminin esaslarını belirleyen Katma Protokol(Ek:3)'ün 32-35. maddeleri ile Türkiye 'nin, tarım ürünlerinin Türkiye ile Topluluk arasında serbest dolaşımı için gerekli OTP tedbirlerini 22 yıllık bir dönem içinde alması; geçiş döneminin sonunda, serbest dolaşımın gerçekleşmesi için gerekli hükümleri Ortaklık Konseyi 'nin tesbit etmesi; öte yandan, bu tesbitin yapılmasına değin, tarafların, tarım ürünleri ticaretinde genişliği ve usulleri Ortaklık Konseyi tarafından belirlenecek bir tercihli rejim tanımları öngörülmüştür.

Geçiş döneminin başlangıcından geçerli olmak üzere, tarımsal ürünlerin ticaretine ilişkin hususlar sözkonusu protokolün 6 Sayılı Ekinde belirtilmiştir.Bu çerçevede Topluluk, Türkiye'den ithal ettiği bazı ürünlere gümrük muafiyeti, bazılarında da muhtelif oranlarda gümrük indirimi uygulamayı taahhüt etmiştir. Buna karşılık Türkiye de Topluluk orijinli ürünlere yaklaşık %30 oranında gümrük indirimi şeklinde taviz sağlamıştır.

Topluluğun Türkiye'ye tanıdığı tercihli rejim, Ortaklık Konseyi'nin 1980 yılındaki 1/80 Sayılı Kararı ile iyileştirilmiş ve Topluluk, Türkiye çıkışlı tarım ürünlerinden alınan gümrük vergilerinin 1987'ye kadar aşamalı bir şekilde kaldırılmasını kabul etmiştir. Türkiye çıkışlı bazı meyve ve sebze için takvime bağlı olarak yılın belli dönemlerinde gümrük muafiyeti tanımıştır. Ortaklık Konseyi Kararında OTP'ye uyum için Topluluk mevzuatının, fiyat ve pazar sisteminin incelenmesi ve Türkiye'nin uyuma gideceği tarım ürünlerinin belirlenmesi ile uyumun aşamalı olarak gerçekleştirilmesi için koşulların belirlenmesi öngörülmüştür. Ayrıca Topluluk OTP'ye uyum için Türkiye'ye teknik yardımda bulunacaktır. Ancak bu konularda günümüze değin önemli bir gelişme olmamıştır.

6 Mart 1995 tarihinde toplanan Ortaklık Konseyi, 1.1.1996 tarihinde Katma Protokol'ün geçiş süresinin sona erdirilerek Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesini kararlaştırmıştır. Bu kararlar tarım ürünlerinin serbest dolaşımı için OTP'ye uyumda ek bir sürenin gerekliliği vurgulanmaktadır (Madde 22). Tercihli rejimin aşamalı olarak ve karşılıklı yarar esasına göre iyileştirilmesi öngörülmektedir (Madde 24).

1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (Ek:4)'nın 17-21. Maddeleri, Roma Antlaşmasının II Sayılı Ekinde yer almayan işlenmiş tarım ürünlerinde yeni bir rejim getirmiştir. Buna göre, işlenmiş tarım ürünlerinin korunmasındaki sanayi ve tarım paylarının Topluluk mevzuatı ile uyumlu bir şekilde belirlenmesi ve toplam korumanın sanayi payına karşılık olan kısmının karşılıklı sıfırlanması öngörülmüştür. Üçüncü Ükelere karşı toplam korumanın hesaplanmasında Topluluğun sanayi koruması ile Türkiye'nin tarım korumasının toplamı alınacaktır. Böylece bu ürünlerde gümrük birliği sanayi payı açısından gerçekleşmiş olacaktır.

Bu bakımdan Ortak Tarım Politikası'nın tesbiti ve gelişmesi ile ilgili kararlardan Türkiye'nin haberdar edilmesi ve Topluluğun teknik alandaki yakın desteği Türkiye için büyük önem taşımaktadır. Nitekim, Topluluk tarafından Gümrük Birliği teknik müzakerelerinde ilk kez, Türkiye'de üretim ve ihracat potansiyeli bulunan, Topluluk piyasalarını tamamlayıcı nitelik taşıyan bazı tarım ürünlerinde ülkemize sürüm kolaylığı sağlanmasına yönelik bir mutabakat dile getirilmiştir. Bu husus son olarak Yönlendirme Komitesi çerçevesinde tesis edilen ve tarım ile ilgili konularda

daha yakın işbirliği sağlanması amacıyla oluşturulan Tarım Teknik Komitesi 'nde de ele alınmış olup, henüz kesin bir sonuca varılmamıştır.

II. GÜMRÜK BİRLİĞİNİN TÜRK TARIMINA ETKİSİ:

6 Mart 1995'te toplanan Ortaklık Konseyi'nce kararlaştırılan ve 1.1.1996'da yürürlüğe giren Gümrük Birliği sadece işlenmiş tarım ürünlerini kapsamaktadır. Ancak işlenmiş tarım ürünleri içerisinde bulunan tereyağı, süttozu gibi hayvansal ürünler ve hububat, şeker gibi önemli tarımsal ürünler nedeniyle dolaylı bir etkilenme beklenmektedir.

İşlenmiş tarım ürünlerinin tanımı Türkiye ile Avrupa Topluluğu ülkeleri arasında farklılık göstermektedir. Domates salçası, konserve domates ezmeleri, konserve meyveler, reçeller, kuru üzüm, kuru incir gibi ürünler Türkiyede gıda sanayii ürünü olarak bilinirken Toplulukta tarım ürünü olarak kabul edilmektedir. İşlenmiş tarım ürünlerinden bazılarını saymak gerekirse bunlar; çikolata, bisküi, çiklet, makarna, tatlı mısır, margarinler, kakao içermeyen şeker mamulleri, malt hülasesı, esasını un , ezme, nişasta veya malt hülasesı teşkil eden gıda müstahzarları, hububat veya hububat ürünlerinin kabartılması veya kavrulması suretiyle elde edilen gıda mamulleri, ekmek, pasta, kek v.s. corn-flakes gibi ön pişirme yapılmış veya başka şekilde hazırlanmış fırıncılık mamulleri, güllaç, konserve patates, çeşitli çay hülasesaları, paraguay çayı hülasesası, esans ve konsantreleri, bira mayası, meyve suları ve alkolsüz içecekler, kazeinler ve esası nişasta olan tutkallar gibi maddelerdir.

İşlenmiş tarım ürünleri içerisinde vergiye esas olan iki unsur bulunmaktadır;

- sabit unsur olarak **sanayi payı**
- değişken unsur olarak **tarım payı**

Gümrük Birliğinde sanayi payları sıfırlanacak, tarım payları üzerinden vergilendirme ve koruma devam edecektir. Gümrük Birliği anlaşmasına konu olan işlenmiş tarım ürünleri 3 liste halinde düzenlenmiştir. Bu listelerde tarım payları vergilendirmeye devam edecek, sanayi payları ise kademeli olarak kaldırılacaktır;

a- Sanayi payları hemen kaldırılacak ürünler listesinde Türkiye'nin rekabet gücü olan makarnalar ve tatlandırılmış yoğurtlar gibi ürünler bulunmaktadır.

b- Sanayi payları 1997 yılına kadar her altı ayda bir olmak üzere üç aşamada kaldırılacak olan ürünler listesi. Bu listede çikolatalar, kakao tozu, kakaolu diğer müstahzarlar ve malt hülasesi gibi ürünler bulunmaktadır.

c- Sanayi payları 1999 yılına kadar yıllık olarak belli oranlarda azaltılacak tarım ürünleri listesi. Bu listeye giren ürünler arasında doldurulmuş ve özel hazırlanmış makarna türleri, bisküiler, çocuk mamaları gibi hassas ürünler bulunmaktadır.

Sanayi ve işlenmiş tarım ürünleri açısından Türkiye, Avrupa Birliğinin Üçüncü Ülkelere karşı uyguladığı gümrük tarifelerini uygulayacaktır. 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı olan son dönem protokolünün 22-25.maddeleri Türk tarım politikalarının Ortak Tarım Politikalarına uyumu ve koşullarından bahsetmektedir. Türkiye bu uyumu yaptıktan sonra tam üyelik talebinde bulunabilecektir.

Bilindiği gibi Gümrük Birliği süreci 1.1.1996'da başlamıştır. Gümrük duvarlarının kaldırılmasıyla tarım sektöründe bazı değişikliklerin olacağı kesindir. Ancak, gerek tarım ürünlerindeki desteklemelerin FEOGA kaynaklı desteklemelerden daha düşük düzeylerde kalması ve gerekse Topluluğun uyguladığı bazı teknik engellemelerle karşı karşıya kalınması, ülkemizdeki bazı tarım ürünleri dış ticaretini zora sokabilecektir. Nitekim, dünya üretiminde söz sahibi olduğumuz fındıkta önceki yıl yaşanan tecrübede olduğu gibi, elverişli koşullar nedeniyle fındık üretiminin artması sonucu düşen fiyatların Topluluk piyasasını olumsuz yönde etkilediği gerekçesiyle AT tarafından Türkiye 'den fındık ithalatına bazı kısıtlayıcı tedbirler getirilmeye çalışılmıştı.

Sağlık normları ve çeşitli standartlar gibi tarife dışı engeller de Türkiye'nin Topluluğa yaptığı tarım ürünleri ihracatını büyük ölçüde sınırlamaktadır. Bu ve benzeri örnekler, Türkiye 'nin Ortak Tarım Politikası 'na bir an önce uymak üzere gerekli önlemleri almasının önemini vurgulamaktadır.

Ancak, konu tarımsal girdiler açısından ele alındığında, durum farklı görünmektedir. Nitekim, konu sanayi ürünlerine girdi teşkil eden tarım ürünleri açısından irdelendiğinde, bu ürünler itibariyle bir üretim artışından söz edilebilir. Örneğin, Gümrük Birliği ile tekstil kotalarının kaldırılması sonucu tekstil üretiminde bir artış olacaktır. Bu ise, pamuğa olan talebi arttıracaktır. Bu çerçevede arz talep dengesi kapsamında pamuk fiyatının bir miktar yükselmesi beklenmektedir.

Öte yandan konu, diğer girdiler olan gübre, tarımsal mücadele ilacı ve tohumluk açısından incelendiğinde ise, mevcut durumdan daha farklı bir sonucun ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Zira sözkonusu girdiler ülkemize, halen gümrük vergisi ve Toplu Konut Fonundan muaf olarak girmektedir. Gümrük birliği sonrasında ise, bu maddeler her ne kadar AB 'den gümrüksüz olarak ithal edilecekse de bunlar üçüncü ülkelerden ortak gümrük tarifesi kapsamında ithal edileceklerdir. Dolayısıyla bu maddelerin fiyatlarında bir miktar artış olabileceği, bunun da tarım ürünleri fiyatını dolaylı olarak etkileyeceği açıktır. Diğer bir girdi olan ve halen gümrük vergisine tabi olan tarımsal alet ve ekipmanlar ise, Gümrük Birliği sonrasında gümrüksüz olarak ithal edilebileceğinden bunların fiyatlarında da bir düşüş kaydedilebileceği düşünülmektedir. Bu hal ve karda sözü edilen gelişmelerin Gümrük Birliği sonrasında tarımsal üretimi ve kaliteli üretimi olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir.

Tarım ürünlerinden ayrı bir kapsamda ele alınan işlenmiş tarım ürünlerinde ise, Topluluk üçüncü ülkeler çıkışlı ithalatta uyguladığı değişken unsurlu gümrük vergilerini Uruguay Round çerçevesinde tarifeye çevirerek 1.7.1995 'ten itibaren indirim yapmaya başlamıştır.

III. POLİTİKALARDA BEKLENEN GELİŞMELER

Türkiye 'nin Ortak Tarım Politikasına uyumu, Topluluğun fiyat ve müdahale mekanizmalarına, Topluluk içi ticarete serbest dolaşım kurallarına, Üçüncü Ülkelerle ticaret mekanizmalarına, rekabet ve finansman politikalarına uyum gibi hususları içermektedir. Ayrıca Ortak Tarım Politikası 'nın Topluluk iç gelişmeleri nedeniyle tabi tutulduğu reformlar ile, Tek Avrupa Pazarı çerçevesinde özellikle bitki ve hayvan sağlığı mevzuatı ile gıda standartları mevzuatı vasıtasıyla uğradığı değişiklikler, Türkiye 'nin uyum mükellefiyetini genişletmektedir. Oldukça karmaşık olan bu mekanizmalara uyumun, ülkemiz tarım kesimini ve tüketicileri en az düzeyde etkileyecek şekilde, ve Topluluğun herhangi bir teknik yardımı olmaksızın kısa sürede gerçekleştirilmesi mümkün görülmemektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar uyumun 7-10 yıl gibi bir sürede tamamlanabileceğini göstermektedir.

Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda, Topluluğun yapısal ve bölgesel politikaları, işgücünün serbest dolaşımının sağlanması ve özellikle tam üyelikle gelmesi beklenen sermayenin katkısıyla tarımdaki istihdam diğer sektörlere kaydırılarak tarımsal nüfusumuzun azaltılması sağlanabilecektir.

Uruguay Round sonuçları çerçevesinde Türkiye pazara girişte 10 yıllık bir süre içinde ortalama % 24 oranında indirim yapmayı ve ayrıca ihracat sübvansiyonları açısından ise 1986-1990 döneminde verdiği sübvansiyonlar itibariyle 10 yıl içinde harcamalarda % 24, miktar üzerinden ise % 14 oranında indirim yapmayı taahhüt etmiştir.

Destekleme alımları yoluyla yapılan yardımların, üretim değerinin % 10 'unu geçmemesi, bu çerçevede Uruguay Round Nihai Senedinde "de minimis" kapsamına girmesi nedeniyle, Türkiye 'yi desteklemeler açısından bağlayıcı herhangi bir husus sözkonusu değildir.

Bu bağlamda, uluslararası tarım ürünleri ticaretindeki liberalizasyon ile üretici ülkelere piyasalara girişte bir takım avantajları sağlaması ve karşılaştırmalı üstünlükler teorisine uygun olarak sözkonusu ülkelerin pazar paylarını arttırmaları beklenmektedir. Dolayısıyla ülkemizin de bu avantajlı ticari ortamdan yarar sağlaması sözkonusu olabilecektir.

Tahhütlerimiz çerçevesinde 1986-90 döneminde verilen ihracat sübvansiyonları üzerinden indirim yapılacak olması, ayrıca bu dönem itibariyle sübvansiyondan yararlanamayan ürünlere tekrar sübvansiyon verilemeyeceği, kaldırılan sübvansiyonların yeniden uygulanmayacağı konusu dikkate alınır, Türkiye 'nin önümüzdeki dönemler itibariyle sübvansiyon ödemek zorunda kalacağı bazı ürünlerde zorluklarla karşılaşması beklenebileceği gibi, bunların Anlaşmadaki bazı maddeler çerçevesinde aşılabileceği de düşünülmektedir.

GATT Anlaşması Türkiye'nin Topluluğa ihracatını frenleyen tarife dışı engelleri kısmen de olsa ortadan kaldırıcı özellikler taşımaktadır. Tarife dışı engeller sabit gümrük vergilerine dönüştükçe, Ortaklık Konseyi'nin 1981 yılı kararına göre aşamalı olarak sıfırlanacağından Türkiye'nin Topluluğa yaptığı ihracatta önemli bir artış beklenebilir. Yine Uruguay Round kararları doğrultusunda, taze meyve-sebze ve domates salça-konserve gibi Akdeniz Ürünlerine Birlikçe sağlanan çok büyük sübvansiyonların azaltılacak olması, Türkiye'nin ilgili ürünlerinin ihracatını yine olumlu yönde etkileyecektir. AB'de üretime sağlanan desteklerin işlenmiş domates ürünlerinde nihai ürün değerinin %60'ına ulaşması bu duruma bir örnektir.

Türkiyenin Avrupa Birliği ve GATT yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için VII. Beş Yıllık Kalkınma Planında bazı yapısal düzenlemeler öngörülmektedir. Bunların başlıcaları Tarımda yeniden yapılanma kurulu oluşturulması ve yapısal düzenlemelerin bu kurul tarafından yönlendirilmesi, FEOGA benzeri bir tarım fonu kurulması, Topluluktaki üretici birlikleri benzeri tamamen demokratik sistemle üreticilerin kendi kendilerini yönettikleri ve devlet güdümünde olmayan, kar/zarar prensibiyle özel bir kuruluş gibi çalışan üretici birliklerinin teşkili gibi hususlardır. Tarımsal destekleme politikaları konusunda da üretimin serbest rekabet şartlarında pazar sinyallerine uygun gelişmesinin esas alınması ve bu amaçla ayrılan kamu kaynaklarının daha rasyonel

kullanılmasının gözetilmesi öngörülmektedir. Bu çerçevede , tarım ürünleri fiyatlarına olan devlet müdahaleleri azaltılarak bunun yerine kayıtlı üreticilere doğrudan gelir desteği verilmesi yoluna gidilmesi, girdi desteklerinin aşamalı olarak kaldırılması, arz fazlası olan ürünlerin üretim, kalite ve tip ile arazi durumu gibi kriterler de göz önüne alınmak suretiyle ekim alanlarının sınırlandırılması veya benzeri tedbirlerle azaltılması ve bunların yerine iç ve dış talebi olan ürünlerin üretimine yönelinmesi hedeflenmektedir . Uyum sürecinde tarım sektöründe araştırma, eğitim ve yayım hizmetleri de yeterli düzeye getirilmelidir..

Plan döneminde ana sektörler itibariyle yıllık ortalama katma değer artış hızının tarım sektöründe %2.9-3.7 olacağı tahmin edilmektedir. Böylece Plan dönemi sonunda tarım sektörünün GSYİH içerisindeki payının %15'ten %13'ler civarına inmesi, üretimdeki payının da 1995'teki %12.4'lük düzeyinden plan dönemi sonunda %11'lere gerilemesi beklenmektedir.

Muhtemel gelişmeleri incelerken dikkate alınması gereken bir diğer husus da Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımının Topluluk ve dünya fiyatları üzerindeki etkileridir. EFTA'nın tarımsal korumasının daha yüksek olması nedeniyle birleşmeden sonra Topluluk fiyatlarının şimdikinden biraz daha yüksek seviyelerde belirlenmesi beklenmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre EFTA'nın tarımsal korumasını Topluluk seviyesine düşürmesi 2000'li yıllarda uluslararası tarım ürünleri fiyatlarının ortalama %1.7 yükselmesine , EFTA'nın net tarım ürünleri ihracatının düşmesine neden olacağı hesaplanmıştır (K.Anderson-R.Tyers,1993,s.15-17).

Yine aynı araştırmada EFTA ve 4 Merkezi Doğu Avrupa Ülkelerinin Avrupa Birliğine katılması durumunda fiyatlar ve kendi kendine yeterlilikte meydana gelecek değişiklikler hesaplanmıştır. Bu araştırmadan çıkan sonuçlar özetle aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.1. Yiyecek fiyatları sapmaları ve kendi kendine yeterlilik, Batı ve Merkezi Avrupa, 1990^a

	1	2	3	4	5	6	7	8
Sapma Katsayıları								
EC-12								
üretici	1.75	2.22	2.78	2.27	4.00	2.33	1.54	2.52
tüketici	1.54	1.89	2.33	1.92	2.50	1.89	1.33	1.88
EFTA								
üretici	8.33	4.00	1.00	3.33	6.67	3.70	2.78	4.97
tüketici	2.22	2.56	1.00	2.38	2.78	2.63	2.33	2.57
MA-4								
üretici	1.20	1.36	1.00	0.84	0.93	1.86	1.20	1.23
tüketici	0.98	1.36	1.00	1.26	0.51	0.89	1.06	0.92
Kendi kendine yeterlilik (%)								
EC-12	126	103	90	94	105	102	102	105
EFTA	118	115	0	94	103	109	99	105
MA-4	101	94	13	97	101	113	104	102

1- Buğday   2-Taneli bitkiler   3- Pirinç   4-Şeker
5-Süt ürünleri   6- Geviş get.hay. eti   7- Diğer hay. eti   8- Toplam

^a Sapmalar üretici ve tüketici destek eşdeğerleri olarak ifade edilmiş olup, hem devlet hem de OTP desteklerini içermektedirler.

MA-4: Macaristan, Polonya, Çek ve Slovak Cumhuriyetleri

Kaynak:Tyers (1993, Tablo4 Ek2)

Topluluğun OTP reformunun, ihraç edilebilir buğday ve taneli bitki fazlalıklarında düşüşe yol açması beklenmektedir. Destekleme fiyatlarındaki düşüş, arazi azaltma programı ve çiftçiler için telafi edici doğrudan yardımla birlikte düşünüldüğünde Topluluğun hububat üretimini limitleyecek gibi görünmektedir. Aynı zamanda iç tüketimde de artış olacak, bu da ihraç edilebilir fazlalıkları azaltacaktır. Mevcut üretim dışı bırakılan oranların fazla bir rahatlama sağlamadığı varsayımıyla Topluluk buğday ihracatının 2000 yılında 1990-1993 ortalamasından % 28 kadar az olması beklenmektedir. Aynı dönemde mısır ihracatında da % 40 düşme beklenmektedir.

Geçmiş tecrübeler göstermiştir ki arz kontrol tedbirlerinin parametrelerini tahmin etmek kolay değildir. Arz kontrolleri hem tarımsal piyasalar, hem de ürün politikalarında bir belirsizlik ihtiva etmektedir. Süt ürünleri kotalarının seviyeleri ve hububat üretimi için “set-aside” oranları orta vadede kısa vade için tahmin edilenden kesinlikle farklı olacaktır. Avusturya, Finlandiya ve İsveç ‘in Topluluğa kabulü de ek bir belirsizlik yaratmıştır, bunun Topluluk politikaları üzerindeki etkisini şimdiden kestirmek zordur.

OECD ülkelerinde son tarımsal politikadaki gelişmeler de bir belirsizlik ögesidir. Genel olarak OECD ülkelerinde daha düşük fiyat desteği ve üreticilerin doğrudan ödemelerle desteklenmesi yönünde bir eğilim vardır. Bu sistemin uygulanmasından itibaren Topluluk OTP reformunun hububat üretimi ve beslenmede kullanımı üzerinde belirgin bir etkisi olmuştur, fakat gelecekteki eğilim hakkındaki belirsizlik devam etmektedir.

IV. AB VE TÜRKİYE'DE 2000'Lİ YILLARDA GERÇEKLEŞMESİ BEKLENEN FİYATLAR

Varsayımlar:

Avrupa Topluluğunda:

- OTP Reformunun 1995/96'da tamamlanacağı
- Mevcut veya ilan edilen tarım politikalarının devam edeceği
- Destek fiyatlarının düşürülerek çiftçiye doğrudan ödeme sistemine geçilmesi sisteminden vazgeçilmeyeceği
- GATT taahhütlerinin yerine getirileceği.

Türkiye'de fiyatlar dışındaki bileşenlerin sabit olduğu varsayılmıştır.

Bu çalışmada Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımının OTP ve fiyatlar üzerindeki etkisi dikkate alınmamıştır.

Tablo 4.2. Türkiye 'de Başlıca Tarımsal Ürün Fiyatları (TL/Kg.)

Ürünler	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Makarnalık Buğday	56	76	93	116	186	340	550	820	1285	2100	5040
Ekmeleklik Buğday	46	62	75	97	174	312	500	770	1200	1900	3600
Arpa	45	55	66	82	139	252	400	640	1020	1650	2700
Mısır	55	60	73	90	170	310	460	740	1140	1750	2880
Şeker Pancarı	7.85	12.50	16	20.50	42	77	125	202	330	500	1000
Ayçiçeği	110	140	168	215	370	726	850	1500	2500	4000	8500
Zeytinyağı	400	675	750	-	1900	-	-	8500	13000	21500	
Koyun Eti (*)	911	1313	1606	2736	4019	6375	11686	21299	36872	64997	117544
Dana Eti (*)	940	1305	1645	2879	4384	6860	12677	22609	39052	66656	128945
Tavuk Eti (*)	537	697	874	1344	2228	3919	6654	10886	18870	31099	58291
Sü (*)	131	237	336	440	748	1226	2179	3589	6100	10234	21432
TEFE (**)	249.1	356.8	462.1	610.4	1027.3	1742.0	2741.1	4260.4	7051.6	11546.0	25212.6

Kaynak : DİE ve Tarım Bakanlığı İstatistikleri

(*) : Ankara Perakende Fiyatı

Diğer fiyatlar ilk ilan edilen destekleme alım fiyatlarıdır

(**) : 1981 =100 olarak hesaplanan endekstir

Türkiye'deki 2000 yılı fiyatlarının tespiti için semi logaritmik regresyon analizi kullanılmıştır. Fiyatlar logaritmik olarak hesaplanmış ve Y eksenine, yıllar X eksenine yerleştirilmiştir. Analiz neticesi bulunan denklemin katsayıları ve aralıkları son derece güvenilir çıkmıştır.. Böylece buradan yola çıkarak bulunan 2000 yılı fiyatının da son derece güvenilir olduğu düşünülmektedir(Ek:5).

İlk tespit mevcut şartların devam edeceği varsayımıyla yapılmıştır. VII.Beş Yıllık Kalkınma Planı hedefleri doğrultusunda enflasyon oranının düşürülmesi beklenmektedir. Ayrıca AB'ye entegre olma sürecindeki Türkiye'nin 2000'li yıllarda enflasyonu AB'deki seviyelere düşürmesi gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için de enflasyonun her yıl %10 oranında düşürülmesi gerekmektedir. İkinci tespit de bu varsayımla yapılmıştır.

Her iki durumda 2000 yılı için fiyatların ulaştığı seviyeler AB'de gerçekleşmesi muhtemel fiyatlarla karşılaştırılmıştır. Ürün bazında yapılan bu karşılaştırma aşağıda yer almaktadır.

Aynı analiz TEFE(Toptan Eşya Fiyatları Endeksi) için de uygulanmış ve enflasyon oranının trendi bulunmuştur. Buradan elde edilen rakamlarla tüketicinin eline geçecek gerçek fiyatı hesaplamak mümkündür.

Topluluğun gelecekteki tarımsal ürün fiyatları kendi ilan ettikleri fiyatlar ve OECD'nin yaptığı bir çalışmadan alınmıştır.OECD 1995 yılında yayınlanan bir çalışmada dünyada tarımsal açıdan önemli bazı Ülkeler için üretim/tüketim durumları ve ticaretteki muhtemel gelişmeleri dikkate alarak belli başlı tarımsal ürünlerde 1995-2000 yıllarını kapsayan projeksiyonlar yapmıştır. Bu çalışmada yer alan Toplulukla ilgili fiyatlar aşağıdadır ;

Tablo:4.3. AB’de Gerçekleşmesi Beklenen Tarımsal Ürün Fiyatları(ECU/t)

Ürünler	1990-93	93	94	95	96	97	98	99	2000
Buğday	160	156	145	130	125	125	125	125	125
Yağlı Tohumlar	183	228	161	177	205	197	193	192	193
Dana-Sığır Eti /kg.	2.41	2.41	2.37	2.27	2.21	2.21	2.21	2.21	2.21
Koyun Eti/kg.	2.76	2.59	2.77	2.69	2.54	2.54	2.55	2.57	2.59
Küm.Hay.Eti/kg.	1.20	1.22	1.07	1.00	1.01	1.03	1.03	1.03	1.03
Süt /litre	0.286	0.285	0.287	0.287	0.288	0.288	0.288	0.288	0.289
ECU/US \$	0.81	0.85	0.83	0.80	0.80	0.80	0.80	0.80	0.80

Kaynak: OECD, *The Agricultural Outlook 1995-2000*, 1995.

Tablo: 4.4. Topluluk Şeker Pancarı Fiyatı (ECU/t)

Şeker Pancarı	93/94	94/95
Temel Fiyat	3.95	3.95
Minimum Fiyat(A Kotası)	3.87	3.87
(B Kotası)	2.68	2.39

Kaynak: *Agra Europe, CAP Monitor*, 1994.

Buğday:

1993/94’ten 1995/96’ya kadar olan 3 ürün yılında OTP reformunun sonucu olarak fiyat destekleri kademeli olarak azaltılmış ve 1996’da tamamen kaldırılarak arazi esasına göre ödeme sistemine geçilmiştir. Bunun da AT Ülkelerindeki taneli bitkiler hasılasını ve piyasa fiyatlarını düşürücü bir etkisi olması beklenmektedir.

Türkiyede geçmiş 10 yıldaki buğday fiyatları trendine bakarak yapılan regresyon analizi neticesi bulunan tahmini 2000 yılı fiyatı 43876 TL/kg.'dır(Ek:5).

Bunu gerçek rakamlara çevirdiğimizde 2000 yılında buğday üreticisinin eline 1984 yılı fiyatlarıyla 39.5 TL/kg. geçeceği görülmektedir. Burada üreticinin gerçek fiyatlarla %84 kaybı olacaktır.

Karşılaştırma: Türk buğday fiyatları her halükarda Topluluk fiyatlarının oldukça altında seyredecektir.

Yağlı Tohumlar

Topluluk hububat üretimiyle ilgili reform çalışmalarını 1996 başında tamamlamış, yağlı tohumları hububat piyasa düzeni içine almıştır. Bundan sonra bütün taneli bitkiler tek piyasa düzenine tabi olacak ve fiyat desteği sisteminin dışında kalacaklardır.

Yağlı tohumlar için 1995/96'dan sonra doğrudan ödemeye tabi arazi miktarı 5128 hektar olarak sınırlandırılmıştır, bunun da yıllık olarak en az %10'u üretim dışı bırakılacaktır.

Yapılan analiz neticesiTürkiye'de 2000 yılı tahmini ayçiçeği fiyatı 27853 TL/kg. olarak bulunmuştur(Ek:5).

1984 yılı fiyatlarıyla 2000 yılı gerçek ayçiçeği fiyatı 74.8 TL/Kg. olacaktır. Bu durumda üreticinin % 68 gelir kaybı olmaktadır.

Karşılaştırma: Türkiye 'deki fiyatların AB fiyatlarının oldukça altında kalacağı görülmüştür.

Dana Eti

Topluluk dana eti ihracatı Uruguay Round Anlaşması ile sınırlandırılmıştır. Buna göre ihracat 1995/96'da 1119 kt. iken 2000/01'de 817 kt.'a düşecektir.

Diğer taraftan OTP reformu tedbirleri besleme maliyetlerini düşürecek ve Topluluğun domuz eti ve kümes hayvanları eti ihracatını ihracat sübvansiyonlarına gerek kalmadan arttıracaktır. Bunun bir sonucu olarak dana eti tüketimi domuz eti ve kümes hayvanları etinin güçlü rekabeti ile karşılaşacaktır. 1994'ten itibaren üretimdeki marjinal düşüşe rağmen stoklarda artış beklenmektedir.

OTP reformu ve Uruguay Round Anlaşmasının etkileri hakkındaki belirsizliklere rağmen beklenen gelişmeleri üç başlıkta toplayabiliriz;

- Tüketimde küçük bir düşüş,
- Üretimde 1995 ve 1996'daki yükselmeden sonra küçük düşmeler,
- Uruguay Round Anlaşmasının uygulanması sonucu destekli ihracatta kısıtlama.

Türkiye 'de 2000 yılı tahmini dana eti fiyatı 2.064.203 TL/Kg. olarak bulunmuştur (Ek:5).

1984 yılı fiyatlarıyla 2000 yılı gerçek dana eti fiyatı 1858 TL/Kg. olacaktır. Bu durumda üreticinin eline geçen gerçek fiyatın 2 misli artacağı görülmektedir (%197).

Karşılaştırma: Dana etinde Türkiye 'deki fiyatlar Topluluğun biraz üzerinde seyredecektir.

Koyun Eti

Topluluk üretiminin marjinal olarak artması beklenmektedir. Tüketicinin ise kişi başına 3-6kg. seviyesinde değişmeden kalacağı tahmin edilmektedir.

Tarife kotası düzenlemeleriyle Topluluk piyasasına giriş Uruguay Round Anlaşmasının bir parçası olarak kısmen arttırılmıştır.

Bu gelişmeler ışığında Topluluk koyun etinde beklenen fiyatlar aşağıda belirtilen seviyelerde seyredecektir;

Analiz sonucu bulunan 2000 yılı tahmini koyun eti fiyatı 1.864.395 TL/Kg. dır (Ek 5).

2000 yılı gerçek koyun eti fiyatı (1984 fiyatlarıyla) 1678.5 TL/Kg. olacaktır. Bu durumda koyun üreticisinin gelirinin % 184 artacağı söylenebilir.

Karşılaştırma: Koyun etinde Türkiye ve AB 'deki fiyatlar birbirine yakın seyredecektir.

Kümes Hayvanları Eti:

Toplulukta OTP reformu neticesi besleme maliyetleri düşecek, diğer etlere göre fiyat rekabeti artacaktır. Fiyat rekabetindeki artış nedeniyle de tüketimde artış olması beklenmektedir. Bu gelişmelere bağlı olarak da üretimin bir miktar artacağı düşünülmektedir.

Besleme maliyetlerinde beklenen düşüşün sağlanması halinde on yılın sonuna doğru ihracat satışlarının büyük kısmı desteklenmemiş olacaktır.

Analiz sonucu bulunan 2000 yılı tahmini tavuk eti fiyatı 873.922 TL/Kg. dır.

2000 yılı gerçek fiyatı (1984 fiyatlarıyla) 786.8 TL/Kg. olacaktır. Bu fiyat 1984 yılı fiyatının 1.5 katı kadar olduğundan üreticilerin geliri artacaktır (% 146).

Karşılaştırma: Türkiye fiyatları AB fiyatlarının yaklaşık 1.5 misli üstünde seyredecektir.

Süt ve Süt Ürünleri:

Topluluktaki süt kotasının değişmemesi durumunda tereyağ stoklarında ani bir düşüş beklenmekte ve buna bağlı olarak da tereyağ ve süttozu ihracatındaki düşüş nedeniyle dünya süt ve süt ürünleri fiyatlarında nominal ifadeyle yükselme olması beklenmektedir.

Analiz neticesi 2000 yılı tahmini süt fiyatı 330.600 TL/Kg. olarak bulunmuştur (Ek 5).

2000 yılı gerçek fiyatı (1984 fiyatlarıyla 297.6 TL/Kg. olacaktır. Bu fiyatın 1984 yılına göre % 227 artış kaydettiği görülmektedir.

Karşılaştırma: 2000 yılında Türkiye 'de süt fiyatları AB 'nin 2 katı olacaktır.

şeker Pancarı:

Türkiye 'de 2000 yılı tahmini fiyatı analiz sonucu 16.209 TL/Kg. olarak bulunmuştur. Bu gerçek fiyatlarla (1984 yılı) 14.6 TL/Kg. 'a tekabül etmektedir. Bu fiyat üreticinin eline 1984 yılında geçen 13 TL/Kg. ile karşılaştırıldığında iyi bir fiyat olduğu görülmektedir. Üreticinin geliri artacaktır.

Karşılaştırma: AB 'deki fiyatların düşme eğiliminde olduğu dikkate alındığında Türkiye 'deki fiyatlarla aynı seviyelerde seyredeceği görülmektedir.

SONUÇ

Yirminci yüzyılın son on yılında dünyamız sosyal, siyasi ve ekonomik bakımdan çok hızlı gelişmelere sahne olmakta, yeni yapılaşma ve dengeler oluşmaktadır. Günümüzün gelişmiş ülkeleri bir taraftan bugünün güç yarışını sürdürürken, diğer taraftan geleceğin güç dengelerini kurmaya yönelik yoğun çaba içine girmişlerdir.

Ekonomik dengelerin belirlenmesinde ülkelerin teknolojik seviyesi en önemli faktör olmaktadır. Teknolojik üstünlüğü ele geçirebilmek için bugün, Atlantik, Pasifik ve Avrupa ülkeleri arasında kıyasıya bir mücadele başlamıştır. Rekabetin her geçen gün biraz daha kızışması ve yeni rakiplerin ortaya çıkmasıyla, kaynakların daha etkin kullanılması gereği ve dünya pazarlarından pay kapma yarışı, Araştırma ve Geliştirmeyi öncelikli ve en önemli bir fonksiyon durumuna getirmiştir.

Araştırma ve Geliştirme faaliyetlerinin ileriye dönük ve uzun bir süreççeren çalışmalar olmasının yanında, büyük finans yükünü de beraberinde getirmesi sebebiyle bu çalışmalar ancak, sanayileşmiş ülkeler tarafından yüklenebilmekte ve böylece uluslararası gelişmişlik farkı sanayileşmiş ülkeler lehine açılmaktadır.

Avrupa Topluluğu Ülkeleri uyguladıkları Ortak Tarım Politikası ve araştırma geliştirmeye verdikleri önem sayesinde tarım ithalatçısı iken ihracatçı durumuna gelmişlerdir. Biyoteknolojideki gelişmelerin de bunda payı büyüktür.

Yirminci yüzyılda atom, uzay ve bilgisayar teknolojilerinden sonra dördüncü büyük bilimsel devrim olarak biyoteknolojiden bahs olunmaktadır (Neville, 1986, s. 37). Başka bir deyişle, gelecek yüzyılda dünyanın çehresini değiştirmeye aday teknolojilerden birinin de biyoteknoloji olacağına muhakkak gözüyle bakılmaktadır. Yirmibirinci yüzyıl teknolojisi olarak da isimlendirilen biyoteknoloji, “insan unsurunu dışarıda bırakmadan, tüm organizmaların doğal yapılarına sun’i yollardan bilinçli olarak müdahale ederek, ihtiyaç ve amaçlara uygun biçimde yönlendirme yöntemleri” olarak tanımlanmaktadır (Şenel, 1989, s. 53). Biyoteknoloji makina yerine,

mikroorganizmaları araç olarak kullanmakta ve işçilerden daha çok bakteriler, virüsler, mayalar ve mantarlardan faydalanmaktadır.

Biyoteknolojinin uygulama alanları son derece geniştir. Araştırmaların daha çok tıp 'ta başlatılıp yürütülmesinin yanında; çevre koruma, kimya sanayii, enerji, tarım ve gıda sanayii gibi çok değişik alanlarda da geniş uygulama imkanı bulunduğu tanık olmaktadır. Ancak biyoteknolojinin gelecekte en fazla tarım sektöründe yoğunlaşacağı ve tarımla ilgili biyoteknolojik ürünlerin 2000 'li yıllardaki pazar payının 10 milyar dolara ulaşacağı ve bunun 7 milyar dolarının tohumculuk sektörüne, 1 milyar dolarının mikrobiyoloji, 2 milyar dolarının veteriner ürünlerine yönelik olacağı ifade edilmektedir. Bu nedenle 2000'li yılların tarımını düşünürken bu konudaki gelişmeleri de dikkate almak gerekecektir. Türkiye yakın gelecekte bu konuda başarı gösteremezse gelişmiş ülkeler karşısında rekabet gücünü kaybedecektir.

2000'li yıllara yaklaşırken Avrupa'nın tarımsal yapısında önemli bir değişme gözlenmektedir. Şu anda tarımsal üretimin %80'ini gerçekleştiren büyük işletmeler giderek daha da büyümektedir. 2000'li yılların ötesinde Avrupa'da tarımsal yapı sanayi tipi tarım işletmeciliğinin hakim olduğu bir yapıya dönüşecektir. Dev tarım işletmelerinin yanında Topluluk doğa koşullarının elverişsiz olduğu geri kalmış dağlık bölgelerde geleneksel aile işletmeciliğinin korunması için tedbirler önerirken bu işletmelerin yaşayabilirliklerini sağlamayı ve sözkonusu bu bölgelerin ıssızlaşmasını önlemeyi, dolayısıyla doğal çevrenin korunmasını amaçlamaktadır.

Avrupa Topluluğu ve diğer pekçok ülkeyle karşılaştırıldığında Ülkemizin zengin bir üretim potansiyeline sahip olmasına rağmen verimlilik ve teknoloji kullanımı bakımından oldukça geri kaldığı görülmektedir. Bu gerçek fiyat analizleriyle de doğrulanmıştır. Uluslararası rekabette mukayeseli üstünlük sağlayabilmek için tarımsal sanayi ürünlerinin üretiminin artırılması gerekmektedir. Tarım ürünlerini katma değeri yüksek işlenmiş ürün halinde ihraç etmek sektörün ekonomiye katkısını arttıracaktır.

Tarımsal üretim ve verimliliği etkileyen en önemli faktörlerden olan destekleme politikaları konusunda Toplulukta ve dünyada önemli değişimler yaşanmaktadır. Desteklemenin yükünü hafifletmek ve üretim fazlaları oluşumunu önlemek için fiyat

desteklerinden vazgeçilerek bunun yerine doğrudan yardım yapılmaktadır. Türkiye'nin de benzer politikalar uygulaması zorunlu hale gelmiştir. Türkiye'de tarım ürünleri destekleme alımları ile ilgili bugüne kadarki uygulamalar ne tarımsal gelir ne de üretim artışı konusunda yarar getirmemektedir. Tarımsal ürünlere uygulanan yüksek fiyat politikası üretimi talebi düşük ürünlere yönelttiği gibi kalitenin ihmaline de yol açmaktadır. Bu konudaki düzenlemeler VII. Beş Yıllık Kalkınma Planında yer almaktadır.

Bu konuda artık birşeyler yapılması zamanı gelmiş, geçmektedir. Aksi takdirde geleneksel olarak tarım ürünleri ihracatçısı olmakla öğünürken net ithalatçı konumuna gelinebilecek ve gelişmiş ülkelerle aramızdaki fark bir daha kapatılmaz şekilde açılacaktır.

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan hususlar bir an önce hayata geçirilerek AB 'ye entegrasyonun gerekleri yerine getirilmeli ve mümkün olan en kısa zamanda tam üye olmanın yolları aranmalıdır. Tam üyelikle tarım politikaları sistematige oturacak ve FEOGA kaynaklarından sağlanacak ek kaynaklar yapısal iyileştirmelere ivme kazandıracaktır.

Temel tarımsal ürünlerde yapılan fiyat analizleri hayvansal ürünlerde fazla rekabet şansımız olmadığını, fiyatlarımızın çok yüksek olduğunu göstermektedir.

Türk buğday fiyatları AB fiyatlarının çok altında olacaktır. Bu nedenle rekabet şansımız yüksek olmasına rağmen yeterli üretimimiz olmadığından bu imkandan yararlanamayacağımız ve yüksek fiyatlı ithalatın aleyhimize olacağı düşünülmektedir. Ayçiçeğinde de hemen hemen aynı durumda olduğumuz görülmektedir.

Şeker pancarında fiyatların birbirine yakın seyredeceği görülmektedir. Son yıllarda ithalatın yüksek olması nedeniyle gerekli önlemler alınmadıkça AB 'nin pazarı durumuna düşülmesi ve yüksek fiyatlı ithalat yüzünden önemli maddi kayba uğranılması kaçınılmaz olacaktır.

Dana etinde Türk fiyatları biraz yüksek olduğundan enflasyonun düşürülmesi şartıyla yakınlaşma sağlanabilecek ve bu durumda sektörün AB 'ye uyumu kolay olacaktır. Üretimdeki ani düşüş nedeniyle rekabet şansımız yoktur. Zaten et ihtiyacı ithalatla karşılanmakta, bu ithalatın çoğu da AB ülkelerinden gelmektedir. Fiyatların yakın olması nedeniyle bu ithalatın fazla bir mali yükü olmayacaktır.

Koyun etinde de fiyatlar birbirine yakın olduğundan uyum kolay olacaktır. Yapısal düzenlemelerle üretim artışı sağlandığı takdirde AB 'ye ihracat şansımız da vardır.

Tavuk etinde Türkiye fiyatları AB 'nin 1.5 katı olduğundan rekabet şansımız bulunmamaktadır. Ancak enflasyonun düşmesi halinde fiyatlar yaklaşacak, bunun neticesi olarak da pazar olmaktan kurtulma şansımız olabilecektir. Sektörde acilen yapısal düzenlemeye gidilerek maliyet düşürülmelidir.

Süt fiyatlarının da AB 'den yüksek olacağı ve neredeyse iki misline çıkacağı görülmektedir. Bu nedenle hiç rekabet şansımız yoktur. Sektörde acil önlemler alınmadığı takdirde vahim durumlarla karşılaşılabilir.

Sonuç olarak, bütün sektörlerimiz ancak yapısal düzenlemeler, rasyonel destekleme ve fiyat politikaları ile düzleşmeye çıkabilecektir. Bundan sonraki aşama en kısa zamanda AB ile entegrasyonun sağlanması olmalıdır.

EK 1

ROMA ANTLAŞMASI

BAŞLIK: II TARIM

Madde:38

1- Ortak Pazar, tarımı ve tarımsal ürünlerin ticaretini kapsar. Tarımsal ürünlerden, toprak, hayvancılık ve balıkçılık ürünleriyle, bu ürünlerle doğrudan doğruya ilişkisi olan ilk kez işlenmiş ürünler anlaşılır.

2- Ortak Pazar kurulması için öngörülen kurallar, 39-46. (dahil) maddelerin karşıt hükümleri saklı kalmak üzere tarımsal ürünlere uygulanır.

3- 39-46. (dahil) maddeler hükümlerinin uygulanacağı ürünler, işbu Antlaşmanın II. ekinde yer alan listede sıralanmıştır. Bununla beraber, işbu Antlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak iki yıllık bir süre içinde Konsey, Komisyonun önerisi üzerine, bu listeye eklenmesi gereken ürünleri nitelikli çoğunlukla kararlaştırır.

4- Tarımsal ürünler için Ortak Pazarın işlemesi ve gelişmesi üye devletlerde bir ortak tarım politikasının yürürlüğe konulmasıyla olur.

Madde:39

1- Ortak tarım politikasının amacı:

- Teknik ilerlemeyi geliştirerek, tarımsal ürünlerin rasyonel gelişmesiyle üretim faktörlerinin, özellikle elemeğinin en iyi şekilde kullanımını sağlayarak tarımın verimliliğini arttırmak,
- Böylelikle, özellikle tarımda çalışanların kişisel gelirinin yükseltilmesiyle, tarımsal nüfusa dengeli bir yaşam düzeyi sağlamak,
- Pazarları stabilize etmek,
- Gereç ihtiyaçlarındaki güvenliği garanti etmek,
- Tüketicilere yapılan satışlarda elverişli fiyatları sağlamaktır.

2- Ortak tarım politikasının ve kapsayabileceği özel yöntemlerin hazırlanmasında;

- Tarımın sosyal yapısından ve farklı tarımsal bölgeler arasındaki yapısal ve doğal aykırılıklardan meydana gelen tarımsal faaliyetin özel niteliği,
- Yararlı düzeltmelerin aşamalı biçimde yapılması gereği,
- Tarımın, üye devletlerde ekonominin bütünlüğüne sıkıca bağlı bir sektör olduğu gerçeği, hesaba katılacaktır.

Madde:40

1- Üye devletler, ortak tarım politikasını geçiş dönemi süresinde aşamalı biçimde geliştirir ve en geç bu dönemin sonunda yürürlüğe koyar.

2- 39. maddede öngörülen amaçlara ulaşmak için bir tarımsal ortak organizasyonu kurulacaktır.

Bu organizasyon ürünlere göre değişmek üzere aşağıdaki şekillerden birini alır:

- Rekabet konusunda ortak kurallar,
- Çeşitli ulusal pazar organizasyonlarının zorunlu olarak düzenlenmesi,
- Bir Avrupa pazarı organizasyonu.

3- 2. paragrafta öngörülen şekillerden biri altında ortak organizasyon; 39. maddede belirtilen amaçlara ulaşmak için gerekli tüm önlemleri, özellikle fiyatları, gerek üretime gerekse çeşitli ürünlerin ticarileşmesine yapılacak parasal yardımları, stoklama sistemlerini ve bunların ileriye bırakılmasını, ithalatın ve ihracatın stabilizasyonu ortak mekanizmalarının kalıcı olmasını kapsayabilir.

Organizasyon, 39. maddede sayılan amaçları izlemekle sınırlı olmak ve Topluluğun üreticileri ya da tüketicileri arasında fark gözetici uygulamalara yer vermemek zorundadır.

Uygulanabilecek ortak fiyat politikası, ortak kriterler ve tek düzen hesap yöntemleri üzerine kurulmak zorundadır.

4- 2. paragrafta belirtilen ortak organizasyonun amaçlarına ulaşmak üzere bir veya bir çok tarımsal garanti ve yönverme fonu kurulabilir.

Madde:41

39. maddede belirtilen amaçlara ulaşmak için ortak tarım politikası çerçevesinde özellikle;
a) Meslek eğitimi, araştırma ve tarımsal bilgilerin halka yayılması alanlarında girişilen çabaları, topluca finanse edilen kurumları ya da projeleri gerekli kılan etkin bir koordinasyon,

b) Bazı ürünlerin tüketiminin geliştirilmesi için toplu girişimler öngörülebilir.

Madde:42

Rekabet kurallarına ilişkin bölümün hükümleri, tarımsal ürünlerin üretimine ve ticaretine, ancak Konseyce 39. maddede gösterilen amaçları gözönüne alarak, 43. madde, 2. ve 3. paragraflarda öngörülen hükümler çerçevesinde ve bu yöntem uygun olarak belirlenecek ölçüler içinde uygulanabilir.

Konsey özellikle;

a) Doğal ya da yapısal koşullarla elverişsiz hale gelen işletmelerin korunması için,

b) Ekonomik kalkınma programları çerçevesinde, yardımlar yapılmasına yetki verebilir.

Madde:43

1- Ortak tarım politikasının ana çizgilerini ortaya koymak amacıyla Komisyon, Antlaşmanın yürürlüğe girmesiyle birlikte üye devletleri, özellikle onların kaynaklarının ve gereksinmelerinin bir bilançosunu yaparak, tarımsal politikalarının karşılaştırılması için bir konferansa çağırır.

2- Komisyon, 1. paragrafta öngörülen konferansın çalışmalarını gözönüne alarak, Ekonomik ve Sosyal Komiteye danıştıktan sonra işbu Antlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak iki yıllık süre içinde, 40. madde, 2. paragrafta öngörülen ortak organizasyon şekillerinden birinin ulusal organizasyonların yerini alışı ile, işbu başlıkta özellikle değinilen önlemlerin yürürlüğe konulması da dahil, ortak tarım politikasının hazırlanması ve yürürlüğe konulmasıyla ilgili öneriler sunar.

Bu öneriler, işbu başlıkta ele alınan tarımsal sorunların birbirleriyle bağımlılıklarını hesaba katmak zorundadır.

Konsey, yapabileceği tavsiyeler saklı kalmak üzere, Komisyonun önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosuna danıştıktan sonra ilk iki devrede oybirliği ile, daha sonra nitelikli çoğunlukla tüzükler ya da yönergeler çıkartır veya kararlar alır.

3- a) Ortak organizasyon, bu uygulamaya karşı olan ve söz konusu ürünler için kendi ulusal organizasyonu bulunan üye devletlere, gerekli uzmanlaşmaların ve yapılabilecek uyarlamaların zaman ve sırasını da hesaba katarak ilgili üreticilerin çalışma ve yaşam düzeyi için eşdeğerde garantiler verir,

b) Bu organizasyon, Topluluk içindeki mal alışverişlerine, ulusal pazarda olanlara benzer koşullar sağlarsa, 40. madde, 2. paragrafta öngörülen ortak organizasyon, önceki paragrafta belirlenen

koşullarla , Konseyce nitelikli çoğunlukla alınacak kararlar ulusal pazar organizasyonlarının yerine geçebilir.

4- İşlenmiş ürünler için bir ortak organizasyon henüz yokken onları karşılayan bazı hammaddeler için bir ortak organizasyon kurulmuşsa, üçüncü ülkelere yapılacak ihracata yönelik işlenmiş ürünlerde kullanılmak için sözkonusu hammaddeler, Topluluk dışından ithal edilebilir.

Madde:44

1- Geçiş dönemi süresince üye devletler arasında gümrük vergilerinin ve miktar kısıtlamalarının giderek kaldırılması, 39. maddede saptanan amaçları tehlikeye koyacak nitelikteki fiyatlara doğru gitme eğiliminde olduğunda her üye devlet, bazı ürünler için ayrıcalık göstermeyecek şekilde ve 45. madde 2. paragrafta öngörülen mal alışverişlerinin hacminin genişletilmesini tehlikeye sokmayacak ölçüde kontenjanları değiştirerek bir minimum fiyat sistemi uygulayabilir, bunun altında ithalat;

- ya geçici olarak durdurabilir veya kısıllabilir,
- ya da söz konusu ürün için saptanan minimum fiyatın üstünde bir fiyattan yapılması koşuluna bağlanabilir.

İkinci durumda minimum fiyatlar, gümrük vergileri dahil olmaksızın saptanır.

2- Minimum fiyatlar, işbu Antlaşmanın yürürlüğe girişinde üye devletler arasındaki alışverişlerde bir azaltıcı etki yapmamak ve bu alışverişlerin giderek genişlemesine engel olmamak zorundadır. Minimum fiyatlar üye devletler arasındaki doğal önceliğin gelişmesine engel olacak biçimde uygulanamaz.

3- İşbu Antlaşmanın yürürlüğe girmesiyle birlikte Konsey, Komisyonun önerisi üzerine Minimum fiyatlar sisteminin konulması ve bu fiyatların saptanması için objektif kriterleri belirler.

Bu kriterler, özellikle minimum fiyatı uygulayan üye devletteki ortalama ulusal maliyet fiyatlarını, bu ortalama fiyatlar bakımından çeşitli işletmelerin durumlarıyla, tarımsal işletmenin giderek iyileştirilmesi gereğini ve Ortak Pazar içindeki zorunlu uzmanlaşmaları ve uyarlamaları gözönünde tutar.

Komisyon, teknik gelişmeyi ve bunun hızlandırılmasıyla, Ortak Pazar içinde fiyatların giderek birbirine yaklaştırılmasını gözönünde tutmak için bu kriterlerin yeniden gözden geçirilmesine ilişkin bir yöntemi de önerir. Bu kriterlerle, yeniden gözden geçirme yöntemi, işbu Antlaşmanın yürürlüğe girişini izleyen ilk üç yıl süresince Konsey tarafından oybirliğiyle belirlenmek zorundadır.

4- Konseyin kararı yürürlüğe girene kadar üye devletler, görüşlerini bildirmeleri amacıyla Komisyona ve öteki üye devletlere önceden haber vermek koşuluyla minimum fiyatları saptayabilir.

Konsey kararının alınmasıyla birlikte minimum fiyatlar, üye devletler tarafından yukarıdaki koşullarla konulan kriterler temeli üzerinden saptanır.

Alınan kararlar böylece belirlenen kriterlere uygun değilse Konsey, Komisyonun önerisi üzerine nitelikli çoğunlukla bunları düzeltebilir.

5- Üçüncü devrenin başlangıcından itibaren ve bazı ürünler için yukarıda belirtilen objektif kriterlerin konulmasının henüz mümkün olmadığı durumlarda Konsey, Komisyonun önerisi üzerine nitelikli çoğunlukla bu ürünlere uygulanan minimum fiyatları değiştirebilir.

6- Geçiş döneminin bitiminde hala varolan minimum fiyatların bir tablosu çıkartılır. Konsey, Komisyonun önerisi üzerine 148. madde, 2. paragraf, 1. satırbaşında öngörülen oy dengesine göre 9 oyluk bir çoğunlukla ortak tarım politikası çerçevesinde uygulanacak sistemi saptar.

Madde:45

1- 40. madde, 2. paragrafta öngörülen ortak organizasyon şekillerinden birinin ulusal organizasyonların yerine geçmesine kadar bazı üye devletlerde,
- Ulusal üreticilerin üretimlerinin satışını sağlamaya yarayan hükümlerin olduğu ve
- İthalat gereksinimleri bulunduğu
ürünler için alışverişlerin gelişmesi, ithalatçı ve ihracatçı üye devletler arasında uzun dönemli anlaşma veya akitler yapılarak yürütülür.

Bu anlaşma ya da akitlerin, Topluluktaki çeşitli üreticiler için bu hükümlerin uygulanışındaki tüm ayrıcalıkları kaldırmaya yönelmesi gerekir.

Bu anlaşma veya akitler birinci devre süresince yapılır; bunda karşılıklılık ilkesi hesaba katılır.

2- Miktarlarla ilgili olarak Bu anlaşma ya da akitler, işbu Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden önce gelen üç yıl süresince söz konusu ürünler için üye devletler arasındaki alışverişlerin ortalama hacmini temel alarak ve geleneksel ticari alışveriş düzeyini hesaba katarak varolan gereksinimlerin sınırları içinde bu hacmin büyümesini öngörür.

Fiyatlar bakımından bu anlaşma ya da akitler, üreticilerin miktarları üzerinde önceden anlaşmaya varılan ürünleri alıcı ülkelerin iç pazarında ulusal üreticiye ödenenlere giderek yaklaşan fiyatlarla saptamaya elverişli olmalıdır.

Bu yaklaştırma olabildiğince düzenli olmalı ve en geç, geçiş döneminin sonunda tümüyle gerçekleşmelidir.

Fiyatlar, Komisyon tarafından önceki iki satırbaşının uygulanması için çıkartılan yönergeler çerçevesinde, ilgili taraflarca görüşülür. Birinci devrenin uzaması halinde anlaşma ya da akitlerin yürütülmesi, işbu Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sayılarak dördüncü yılın sonunda uygulanacak koşullarla devam eder, miktarların artışı fiyatların yaklaştırılması yükümlülükleri ikinci devreye geçişe kadar askıya alınır.

Üye devletler, bu anlaşma ya da akitlerin yapılmasını ve yürütülmesini sağlamak bakımından, özellikle ithalat politikası yoluyla kendi yasal kuralları tarafından tanınan tüm olanaklara başvurur.

3- Üye devletlerin, Topluluk dışında üçüncü ülkelerin ürünleriyle rekabet ederek ihraç edilecek ürünlerin üretilmesi için hammaddeye gereksinme duydukları hallerde, bu anlaşma ya da akitler, üçüncü ülkeler çıkışı, bu amaçla yapılan hammadde ithalatına engel olmaz. Bununla beraber, Konsey, anlaşma ya da akitlere dayanarak bu amaçla yapılan ithalata ödenen fiyatın gene aynı malın dünya pazarında alınışında ödenen fiyata göre fazlalığını karşılamak için gerekli ödemelerin yapılmasını oy birliği ile kararlaştırırsa bu hüküm uygulanmaz.

Madde:46

Bir üye devlette bir ürün, öteki devlette benzer üretimi rekabet yönünden etkileyen ulusal pazar organizasyonu veya eşetkili herhangi bir iç düzenleme konusu olduğunda, organizasyonun ya da düzenlemenin olduğu üye devlet çıkışı bir ürüne, öteki üye devletler tarafından, girişte fark giderici bir vergi uygulanır, öyle ki bu devlet çıkışta bir fark giderici vergi uygulamamış olsun.

Komisyon, dengeyi yeniden kurmak için gerekli olan ölçüde bu vergilerin miktarını saptar; koşullarını ve uygulama yöntemlerini kendisinin belirleyeceği öteki önlemlere başvurmaya da yetki verebilir.

Madde:47

İşbu başlığın uygulanmasında Ekonomik ve Sosyal Komite tarafından yerine getirilecek görevler yönünden, Komitenin tarım bölümü, 197, 198. maddelerin hükümlerine uygun olarak Komitenin kararlarını hazırlamak üzere Komisyonun hizmetinde bulunmakla görevlidir.

EK 2

ANKARA ANDLAŞMASI

BÖLÜM 2

TARIM

MADDE II

1. Ortaklık rejimi, Topluluğun ortak tarım politikasını göz önünde bulunduran özel usullere göre, tarımı ve tarım ürünleri alışverişini de kavrar.

2. Tarım ürününden, Topluluğu kuran Andlaşmanın II inci Ekinin konusu olan ve sözü edilen Andlaşmanın 38 inci maddesinin 3 üncü fıkrası hükümlerinin uygulanması ile halen tamamlanmış bulunan listede sayılı ürünler anlaşılır.

EK 3

KATMA PROTOKOL

BÖLÜM III

ORTAK TARIM POLİTİKASININ UYGULAMA ALANINA KONULMASI SONUCU OLARAK TOPLULUĞA İTHALİ ÖZEL DÜZENE BAĞLI ÜRÜNLER

Madde 31

Tarım ürünleri için IV üncü bölümde belirtilen rejim, Ortak Tarım Politikasının uygulama alanına konulması sonucu olarak Topluluğa ithali özel bir düzene bağlı ürünlere uygulanır.

BÖLÜM IV

TARIM

Madde 32

Bu Protokolün hükümleri, 33 ila 35 inci maddelerde öngörülen aykırı hükümler saklı kalmak üzere, tarım ürünlerine uygulanır.

Madde 33

1. Yirmi iki yıllık bir dönem içinde, Türkiye, tarım ürünlerinin Türkiye ile Topluluk arasında serbest dolaşımı için Türkiye'de uygulanması gerekli Ortak Tarım Politikası tedbirlerini bu dönemin sonunda alabilmek amacıyla, kendi tarım politikasının uyumu yoluna gider.

2. 1 inci fıkrada belirtilen sürede Topluluk, tarım politikasının tesbiti veya ilerideki gelişmesi sırasında, Türk tarımının çıkarlarını göz önünde tutar. Türkiye, bu amaca yararlı bütün unsurları Topluluğa bildirir.

3. Topluluk, Ortak Tarım Politikasının tesbiti veya gelişmesi ile ilgili Komisyon tekliflerini, bu tekliflere ilişkin görüşleri ve alınan kararları Türkiye'ye bildirir.

4. Tarım alanında Türkiye tarafından Topluluğa bildirilmesi gereken hususları Ortaklık Konseyi kararlaştırır.

5. 3 üncü fıkrada belirtilen Komisyon teklifleri ve 1 inci fıkra uyarınca Türkiye'nin tarım alanında almayı öngördüğü tedbirlerle ilgili olarak, Ortaklık Konseyi çerçevesinde danışmalar yapabilir.

Madde 34

1. Yirmi iki yıllık dönemin sonunda Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin 33 üncü maddenin 1 inci fıkrasında belirtilen Ortak Tarım Politikası tedbirlerini aldığı tesbit ettikten sonra, tarım ürünlerinin Türkiye ve Topluluk arasında serbest dolaşımının gerçekleşmesi için gerekli hükümleri tesbit eder.

2. 1 inci fıkrada belirtilen hükümler, bu Protokolde öngörülen kurallardan gerekli her türlü sapmayı kapsayabilir.

3. Ortaklık Konseyi 1 inci fıkrada belirtilen tarihi değiştirebilir.

Madde 35

1. 34 üncü maddede öngörülen hükümlerin tesbit edilmesine kadar ve 7 ila 11, 15 ila 18 inci maddeler, 19 uncu maddenin 1 inci ve 5 inci fıkraları, 21 ila 27 ve 30 uncu maddeler hükümlerinden sapma olarak, Türkiye ve Topluluk, birbirlerine, tarım ürünleri alışverişleri için, genişliği ve usulleri Ortaklık Konseyi tarafından tesbit edilecek olan tercihli bir rejim tanırlar.

2. Bununla beraber, Geçiş Döneminin başından itibaren uygulanacak rejim 6 sayılı Ekte tesbit edilmiştir.

3. Bu Protokolün yürürlüğe girişinden bir yıl sonra da iki yılda bir, Ortaklık Konseyi, iki Taraftan birinin isteği üzerine, tarım ürünlerine uygulanan tercihli rejimin sonuçlarını inceler. Ortaklık Konseyi, Ortaklık Anlaşmasının amaçlarının gitgide gerçekleşmesini sağlamak üzere, gerekli olabilecek iyileştirmeleri kararlaştırabilir.

4. 34 üncü maddenin 2 nci fıkrası hükümleri bu madde için de geçerlidir.

EK 4

GÜMRÜK BİRLİĞİ ANLAŞMASI

BÖLÜM V

Avrupa Topluluğu 'nu kuran Anlaşmanın II sayılı Ekinde yer almayan işlenmiş tarım ürünleri

Madde 17

Bu Bölüm hükümleri ; Ek I 'de yer alan ürünlere uygulanır.

Madde 18

Madde 13 hükümleri saklı kalmak üzere, Türkiye, Ek I 'de yer alan ürünlerin üçüncü ülkelerden ithalinde tarım payı uygulayabilir. Bu tarım payı Madde 18 Mükerrer hükümleri doğrultusunda tesbit edilecektir.

Madde 18 Mükerrer

1. Türkiye 'ye ithal edilen bir ürüne uygulanacak tarım payı; sözkonusu ürünün imalinde kullanıldığı kabul edilen temel tarımsal ürünlerin miktarlarının, 3. paragrafta tanımlanan temel meblağın bu ürünlerden herbirine tekabül eden kısmıyla çarpımlarının toplanması suretiyle belirlenecektir.

2. (a) Dikkate alınacak temel tarımsal ürünler 2 sayılı Ekte sıralanmaktadır.

(b) Dikkate alınacak temel tarımsal ürünlerin kullanım miktarları 3 sayılı Ekte gösterilmektedir.

(c) 3 ve 4 sayılı Eklerde atıfta bulunulan nomenklatür kodlarında sınıflandırılan ürünler için dikkate alınacak tarım payı miktarları 4 sayılı Ekte yer almaktadır.

3. Her temel tarımsal ürüne tekabül eden temel meblağ, tarımsal ürünlere uygulanan referans dönemi boyunca ürünün tercihli rejime tabi olmayan bir üçüncü ülkeden Türkiye 'ye ithalinde uygulanan vergidir. Bu temel miktarlar 5 sayılı Ekte yer almaktadır.

Madde 19

1. Madde 4 hükümleri saklı kalmak üzere, Türkiye ve Topluluk aralarındaki ticarete aşağıdaki hükümlere uygun olarak uygulayacakları tarımsal vergileri tahsil edebilirler.

2. Mümkün olan durumlarda 21. Madde doğrultusunda azalacak olan bu tarımsal vergiler, yalnızca I sayılı Ekte yer alan ürünlere uygulanacaktır.

3. Topluluk, Türkiye 'ye üçüncü ülkelere uyguladığı tarım payına karşılık gelen vergileri uygulayacaktır.

4. Türkiye, Topluluk kaynaklı ithalatına, 18 bis sayılı Madde ile belirlenen tarım payını uygulayacaktır.

Madde 20

İşbu Kararda belirlenen yöntemler saklı kalmak kaydıyla, 6 sayılı Ek Tablo 1 ve 2 'de yer alan ürünler için uygulanacak ithalat vergilerini ilk Tablo için üç aşamada 3 yıllık ve ikinci Tablo için 1 yıllık bir süre içinde indiren bir sapma rejimi öngörülmektedir. Bu ithalat vergilerinin düzeyleri, 6 sayılı

Ek Tablo 1 ve Tablo 2 'de belirtilmektedir. Öngörülen dönemlerin sonunda, bu Kararın hükümleri bütünüyle geçerli olacaktır.

Madde 21

1. Toplulukla Türkiye arasında temel bir tarımsal ürünün ticaretinde uygulanan verginin indirilmesi halinde; Türkiye 'ye yapılan ithalat için 19 (4) sayılı Madde veya 18 bis (3) sayılı Madde çerçevesinde belirlenen tarım payı orantılı olarak indirilecektir.

2. Paragraf 1 'de belirtilen indirimlerin belli bir kota dahilinde gerçekleştirilmesi durumunda, Ortaklık Konseyi indirimli tarım payının uygulanacağı ürünleri ve miktarları gösteren bir liste hazırlayacaktır.

3. Paragraf 1 ve 2 'nin hükümleri, Madde 20 'de atıfta bulunulan ithalat vergisi için da geçerli olacaktır.

Madde 21 Mükerrer

Sapma rejimi kapsamına giren bir veya daha fazla ürünün ithalinin, Türkiye 'de işlenmiş tarım ürünleri itibariyle Gümrük Birliğinin amaçlarını tehlikeye sokabilecek ciddi sorunlar yaratması veya yaratma tehdidi oluşturması halinde, karşılıklı kabul edilebilir bir çözüm bulmak amacıyla Gümrük Birliği Ortak Komitesinde temaslarda bulunulacaktır. Böyle bir çözümün bulunamaması halinde, Komite, Tarafların Madde 61 hükümlerine hanel getirmeksizin, Gümrük Birliğinin düzgün işleyişini sürdürmek için uygun yöntemler tavsiye edebilecektir.

II. KISIM

TARIM ÜRÜNLERİ

Madde 22

1. Ortaklık Konseyi, Tarafların, Katma Protokol 'ün 32-35. Maddelerinde ortaya konduğu üzere aralarında tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlama hedefini teyid etmektedir.

2. Ortaklık Konseyi, bu ürünlerin serbest dolaşımını sağlamak amacıyla gerekli koşulların oluşturulması için ek bir sürenin gerekli olduğunu kaydetmektedir.

Madde 23

1. Türkiye, politikasını, tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlamak için gerekli olan orta ktarım politikası tedbirlerini benimseyecek biçimde uyumlaştıracaktır. Türkiye, bu doğrultuda alınan kararları Topluluğa bildirecektir.

2. Topluluk, tarım politikasını geliştirirken mümkün olduğu ölçüde Türk tarımının çıkarlarını gözönünde bulunduracak ve ilgili Komisyon önerileri ile bu öneriler temel alınarak benimsenen kararlar konusunda Türkiye 'ye bilgi verecektir.

3. Paragraf 2 'de atıfta bulunulan öneriler ve kararlar ile Türkiye 'nin 1. paragraf doğrultusunda almayı amaçladığı tedbirler konusunda Ortaklık Konseyi bünyesinde danışma toplantıları yapılabilecektir.

Madde 24

Topluluk ve Türkiye, tarım ürünleri ticaretinde birbirlerine tanıdıkları tercihli rejimleri, aşamalı olarak ve karşılıklı avantajlar yaratacak biçimde geliştireceklerdir. Ortaklık Konseyi, bu tercihli düzenlemelerde yapılan iyileştirmeleri düzenli olarak inceleyecektir.

Madde 25

Ortaklık Konseyi, Türkiye 'nin 23 (1). Maddede bahsedilen ortak tarım politikası tedbirlerini aldığı tasbit ettikten sonra, Toplulukla Türkiye arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlamak için gerekli hükümleri benimseyecektir.

EK 5

TÜRKİYE'DE BAZI TEMEL ÜRÜNLERİN DESTEKLEME FİYATLARI TREND BAĞINTILARI VE 2000 YILI PROJEKSİYONLARI

Buğday Pb

R-Kare 0.985081

Reg. Eşit. $Pb=21.98 \exp 0.447T$

$ta=24.9$

$tb=34.0$

$F=594.2$ (sd 1,9)

Şeker Pancarı Psp

R-Kare 0.99

Reg. Eşit. $Psp=4.01 \exp 0.4885T$

$ta=14.2$

$F=1155$ (sd 1,9)

Yıllar	Gerçek Pb	Tahmin Pb	Yıllar	Gerçek Ps	In Psp
1984	46,8	35	1984	8	7
1985	62,5	54	1985	13	11
1985	79,1	85	1985	16	17
1987	97	132	1987	21	28
1988	165	207	1988	42	46
1989	328	324	1989	77	75
1990	503	507	1990	125	123
1991	754	793	1991	202	200
1992	1161	1241	1992	330	326
1993	2000	1942	1993	500	531
1994	3880	3037	1994	1000	865
2000		43876	2000 tahmini Psp		16209

Ayçiçeği Pay

R-Kare 0.979102

Reg. Eşit. $Pay=50.2 \exp 0.436T$

$ta=27.2$ $tb=20.5$

$F=421.6$ (sd 1,9)

Koyun Eti Pko

R-Kare 0.99

Reg. Eşit. $Pko= 413 \exp 0.495T$

$ta= 50.6$ $tb= 28.2$

$F= 797.2$ (sd 1,9)

Yıllar	Gerçek Pay	Tahmin Pay	Yıllar	Pko	Tahmin Pko
1984	110	78	1984	911	678
1985	140	120	1985	1313	1113
1985	168	186	1985	1606	1826
1987	215	287	1987	2736	2997
1988	370	444	1988	4019	4917
1989	726	687	1989	6375	8069
1990	850	1063	1990	11686	13241
1991	1500	1644	1991	21299	21728
1992	2500	2543	1992	36872	35655
1993	4000	3933	1993	64997	58508
1994	8500	6082	1994	117544	96010
2000		83117	2000		1864395

Dana Eti Fiyatı Pda

R-Kare 0.99
Reg.Eşit. **Pda= 420 exp 0.5T**
ta=54.3 tb=30.4
F=928.4 (1,9)

Tavuk Eti Fiyatı Pta

R-Kare 0.99
Reg.Eşit. **Pta= 237.4 exp 0.483T**
ta=49.2 tb=29.4
F=866 (sd 1,9)

Yıllar	Gerçek Pda	Tahmin Pda	Yıllar	Gerçek Pt	Tahmin Pta
1984	940	697	1984	537	385
1985	1305	1150	1985	697	624
1986	1645	1896	1985	874	1012
1987	2879	3127	1987	1344	1640
1988	4384	5156	1988	2228	2659
1989	6860	8503	1989	3919	4309
1990	12677	14023	1990	6654	6984
1991	22609	23125	1991	10886	11320
1992	39052	38135	1992	18870	18348
1993	66656	62889	1993	31099	29740
1994	128945	103709	1994	58291	48203
2000		2064203	2000		873922

Süt Fiyatları Psü

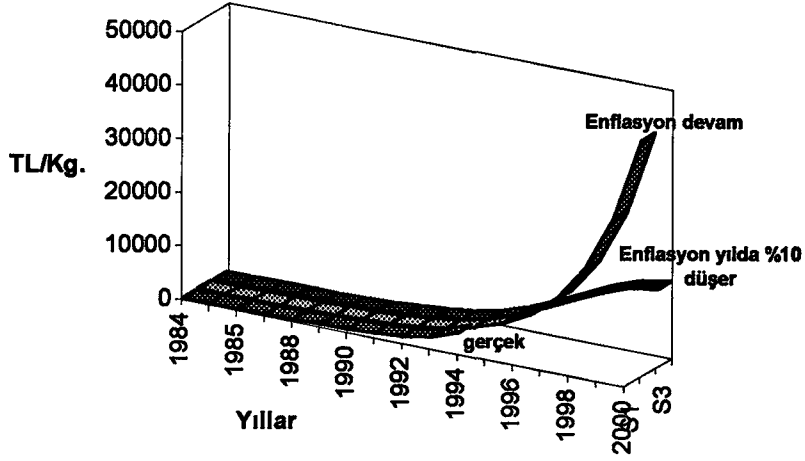
R-Kare 0.99
Reg. Eşit. **Psü= 72 exp 0.496T**
0.45T
ta=45.7 tb=35.9
F= 1292.6

Toptan Eşya Fiyatları Ptf

R-Kare 0.987
Reg. Eşit. **Ptf= 123 exp**
ta=41.9tb=26.8
F= 719.8 (sd 1,9)

Yıllar	Gerçekleşen Fiyatlar	Regresyon Tahminl		Yıllar	Tahm. Pte	Tahmin Ptf
1984	131	118	118	1984	249	194
1985	237	194	194	1985	357	306
1985	336	319	319	1985	462	482
1987	440	524	524	1987	610	759
1988	748	859	859	1988	1027	1197
1989	1226	1411	1411	1989	1742	1886
1990	2179	2316	2316	1990	2741	2973
1991	3589	3801	3801	1991	4260	4685
1992	6100	6239	6239	1992	7052	7383
1993	10234	10241	10241	1993	11546	11636
1994	21432	16810	16810	1994	25213	18339
2000		330600		2000		276560

Türkiye'de Buğday Destek Fiyatları ve Projeksiyonları

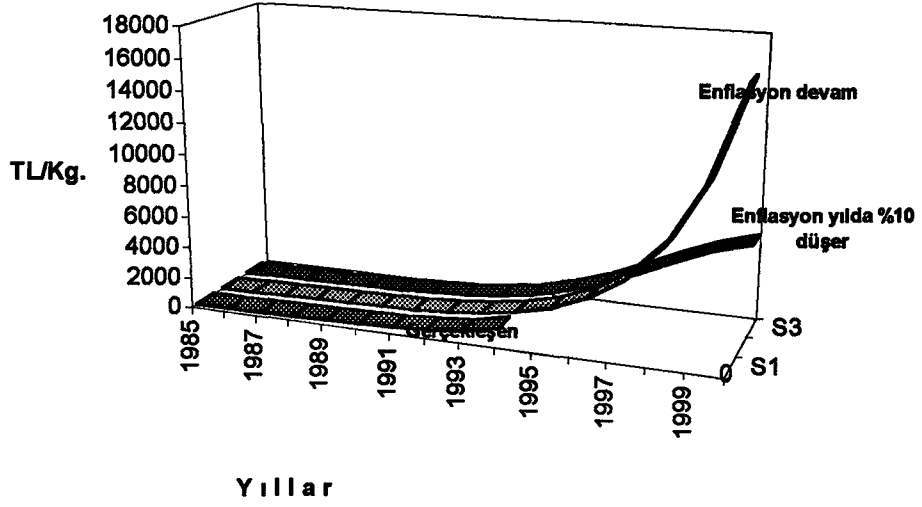
Türkiye'de Buğday Fiyatları Gerçekleşen

Yıllar	Fiyatlar	Regresyon Tahminleri
1984	46,8	35
1985	62,5	54
1985	79,1	85
1987	97	132
1988	165	207
1989	328	324
1990	503	507
1991	754	793
1992	1161	1241
1993	2000	1942
1994	3880	3037
1995		4694
1996		7340
1997		11477
1998		17946
1999		28060
2000		43876

Enflasyon Aynı devam ederse

Enflasyon Yılda %10 Düşerse

Türkiye'de Şeker Pancarı Destek Fiyatları ve Projeksiyonları

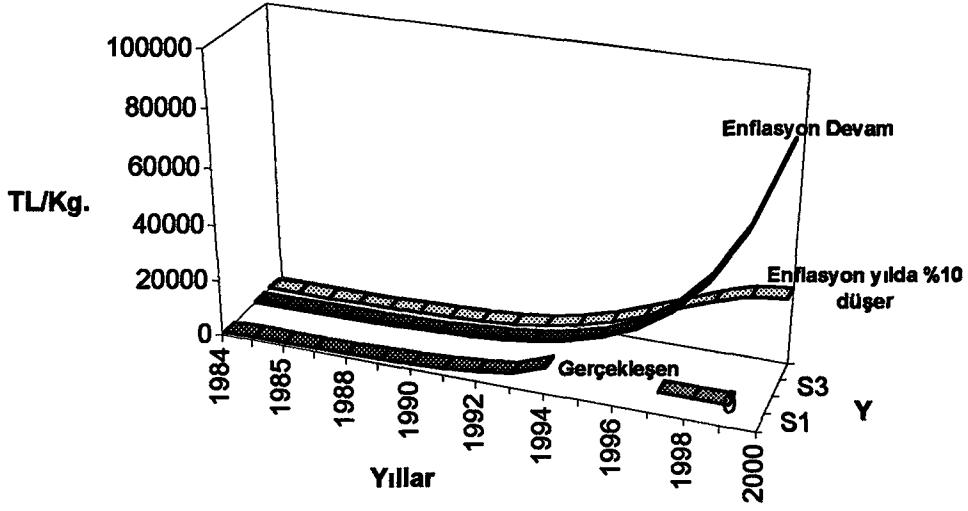
Türkiye'nin Şeker Pancarı Fiyatları

Yılla	Gerçekleşen		
	Fiyatı	Regresyon	Tahminleri
1985	13	11	11
1985	16	17	17
1987	21	28	28
1988	42	46	46
1989	77	75	75
1990	125	123	123
1991	202	200	200
1992	330	326	326
1993	500	531	531
1994	1000	865	865
1995		1409	1410
1996		2296	2157
1997		3742	3085
1998		6100	4103
1999		9942	5047
'2000		16209	5703

Enflasyon Aynı devam ederse

Enflasyon Yılda %10 düşerse

Türkiye'de Ayçiçeği Destek Fiyatları ve Projeksiyonlar

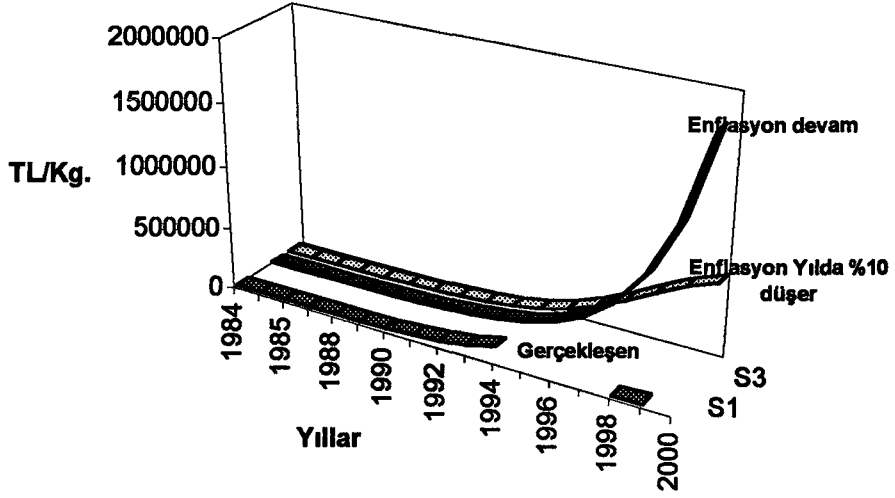
Türkiye'de Ayçiçeği Fiyatları Gerçekleşen

Yıllar	Fiyatlar	Regresyon	Tahminleri
1984	110	78	78
1985	140	120	120
1985	168	186	186
1987	215	287	287
1988	370	444	444
1989	726	687	687
1990	850	1063	1063
1991	1500	1644	1644
1992	2500	2543	2543
1993	4000	3933	3933
1994	8500	6082	6082
1995		9405	9405
1996		14546	13669
1997	Enflasyon	22495	18453
1998	Aynı deva	34789	23067
1999	ederse	53802	26527
2000		83117	27853

Enflasyon yıldı %10 düşerse

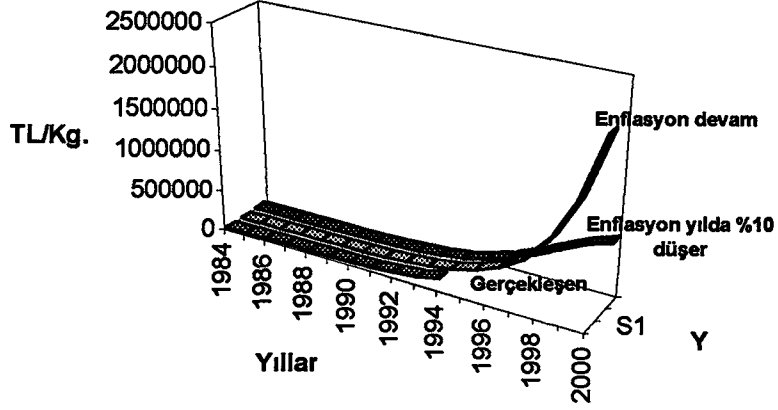
Türkiye'de Koyun Eti Fiyatları ve Projeksiyonları

Türkiye'de Koyun Eti Destek Fiyatları ve Projeksiyonları

Yıllar	Gerçekleşen		Regresyon Tahminleri	
	Fiyatlar			
1984	911		678	678
1985	1313		1113	1113
1985	1606		1826	1826
1987	2736		2997	2997
1988	4019		4917	4917
1989	6375		8069	8069
1990	11686		13241	13241
1991	21299		21728	21728
1992	36872		35655	35655
1993	64997		58508	58508
1994	117544		96010	96010
1995			157504	157504
1996			258307	242486
1997			423623	349175
1998	Enflasyon aynı		694742	467895
1999	devam ederse		1139377	580190
2000			1864395	661416

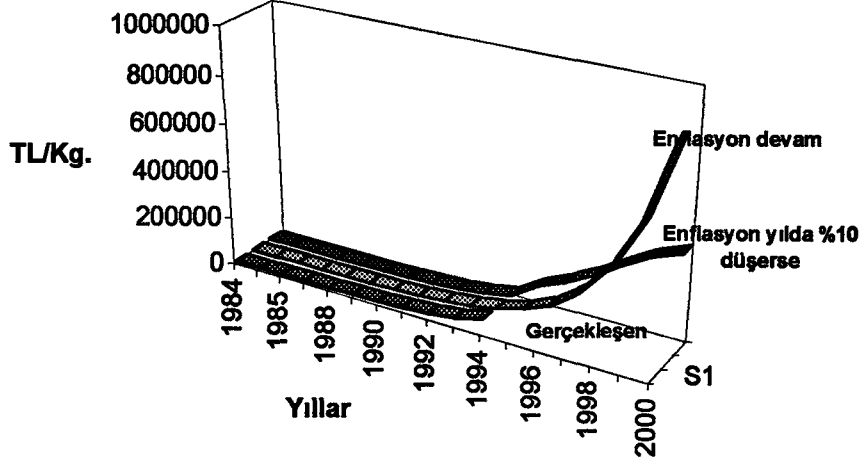
Türkiye'de Dana Eti Destek Fiyatları ve Projeksiyonları

Türkiye'de Dana eti Destek Fiyatları ve Projeksiyonları Gerçekleşen

Yıllar	Fiyatlar	Regresyon Tahminleri	
1984	940	697	697
1985	1305	1150	1150
1986	1645	1896	1896
1987	2879	3127	3127
1988	4384	5156	5156
1989	6860	8503	8503
1990	12677	14023	14023
1991	22609	23125	23125
1992	39052	38135	38135
1993	66656	62889	62889
1994	128945	103709	103709
1995		170987	170987
1996		281958	265030
1997		464948	384293
1998		766700	518796
1999		1264289	648494
2000	Enflasyon Aynı devam ederse	2064203	745768 Enflasyon yılda %10 düşerse

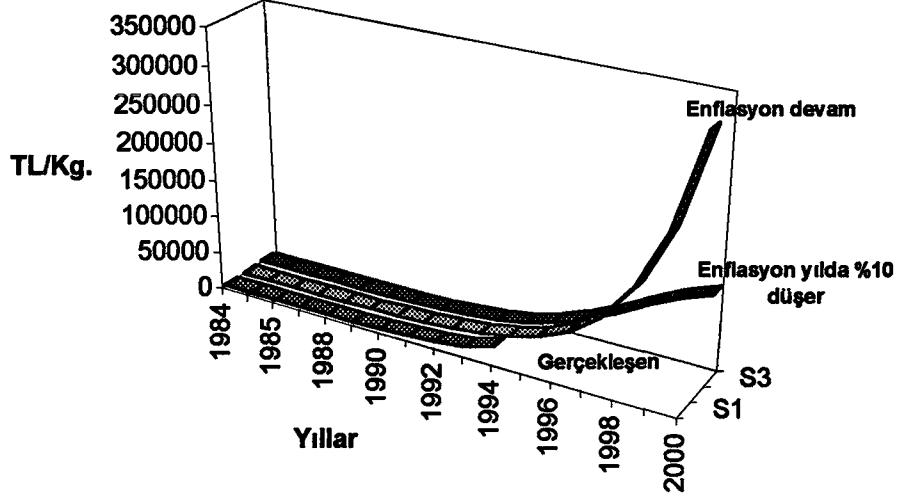
Türkiye'de Tavuk Eti Fiyatları ve Projeksiyonları

Türkiye'de Tavuk Eti Fiyatları ve Projeksiyonları

Yıllar	Gerçekleşen	
	Fiyatlar	Regresyon Tahminleri
1984	537	385
1985	697	624
1985	874	1012
1987	1344	1640
1988	2228	2659
1989	3919	4309
1990	6654	6984
1991	10886	11320
1992	18870	18348
1993	31099	29740
1994	58291	48203
1995		78088
1996		126504
1997		204936
1998		331997
1999		537835
2000	Enflasyon aynı devam ederse	873922
		401275
		Enflasyon yılda %10 düşerse

Türkiye'de Süt Fiyatları ve Projeksiyonları

Türkiye'de Süt Fiyatları ve Projeksiyonları

Yıllar	Gerçekleşen	
	Fiyatlar	Regresyon Tahminleri
1984	131	118
1985	237	194
1985	336	319
1987	440	524
1988	748	859
1989	1226	1411
1990	2179	2316
1991	3589	3801
1992	6100	6239
1993	10234	10241
1994	21432	16810
1995		27604
1996		45326
1997		74426
1998		122207
1999		200664
2000	Enflasyon aynı devam ederse	330600
		115954
		Enflasyon yılda %10 düşerse

Yıllar	\$/TL	\$/TL	ECU/TL	ECU/TL
1994	<u>A</u>	<u>B</u>	<u>A/0.8</u>	<u>B/0.8</u>
1995	61000	61000	76250	76250
1996	91500	91500	114375	114375
1997	137250	128100	171562	160125
1998	205875	166530	257344	208162
1999	308812	199836	386015	249795
<u>2000</u>	<u>463218</u>	<u>219820</u>	<u>579022</u>	<u>274775</u>

Dolar'ın her yıl
enflasyonun
5 puan altında
artması varsayımı ile.

Enflasyonun her yıl
%10 azaldığı ve 2000
yılında kurun
sabitleşeceği varsayımı ile.

AB \$/ECU paritesini
1995-2000 yılları için
0.8 olarak hedeflemiştir.

**Türkiye'de Bazı Temel Tarım Ürünlerinin 2000 Yılı
Fiyat Projeksiyonları**

Ürünler	Projeksiyonlar TL/ Kg.		ECU biriminde Fiyatlar ECU/Kg.	
	A	B	A	B
Buğday	43876	14440	0,076	0,053
Ş.Pancar	16209	5703	0,028	0,021
Ayçiçeği	83117	27853	0,144	0,101
Koyun Eti	1864395	661416	3,221	2,407
Dana Eti	2064203	745768	3,565	2,714
Tavuk Eti	873972	4012751	1,509	1,461
Süt	330600	115954	0,571	0,422

A/ 1984-1994 dönemi ortalama enflasyon hızının devam edeceği ve \$/TL kurunun enflasyon hızından 5 puan daha yavaş artacağı kabul edilmiştir.

B/ 1984-1994 dönemi yıllık ortalama enflasyonun her yıl %10 oranında düşeceği kabul edilmiştir.

Dolar/ECU=0.8 olarak alınmıştır.

KAYNAKÇA:

- AKDER, Halis; AKAY, İlhan; BUCKWELL, Alan; ERTUĞRUL, Cemil; KASNAKOĞLU, Haluk; MEDLAND, John; YOUNG, Nick; Turkish Agriculture and European Community Policies and Institutional Adoption, DPT Yayını, Ankara, 1990.
- AKDER, H. ; "The Impact of EEC's Enlargement On The Exports of Mediterranean Countries", Yapı Kredi Economic Review, Vol.I, No:1, 1986.
- AKDER, H. ; Avrupa Topluluğuna Yaptığımız Tarım Ürünleri İhracatının Artış Seyri, ATAUM Ders Notu, 1988.
- AL-AGRAA, Ali M.; The Economics of the European Community, Philip Allan/ St. Martin 's Press, 1985.
- AL-AGRAA, Ali M.; International Economic Integration, Hong Kong, 1982
- AL-AGRAA, A.M. ; Economics of the EC, 1990.
- AL-AGRAA, A.M. ; International Trade, 1989.
- ALEXANDRATOS, Nikos; World Agriculture, Toward 2000 , London, 1988
- ANDERSON, K. - TYERS, R. ; Implications of EC Expansion for European Agricultural Policies, Trade and Welfare, Discussion Paper Series No. 829, 1993
- ANDERSON, K. ; US-EC Farm Trade Confrontation: An Outsider's View, Discussion Paper Series No. 849, 1993
- ARUOBA, Ç. ; Uluslararası Tarım Ürünleri Ticareti, ATAUM Araştırma Dizisi: 4, 1989.
- BIGMAN, D.- REUTLINGER, S.; "National and International Policies Toward Food Security and Price Stabilization", International Commodity Markets and Agreements, Vol.69, No.2
- CECCHINI, Paola; The European Challenge 1992 The Benefits of a Single Market, Hants, 1988.
- Commision of the European Communities (Brussels-Luxembourg);
- A Common Agricultural Policy for 1990 's, 1989.
  - A Future for European Agriculture, European Documentation, 1985.
  - Agriculture and the Problem of Surpluses, 1980.
  - EUROSTAT, 1995
  - EUROSTAT, Agriculture Statistical Yearbook, 1995

- The Agricultural Situation in the Community 1994 Report.
- The Common Agricultural Policy and Its Reform, 1987.
- Our Farming Future, 1993.
- Agriculture in Europe, 1992.
- European Economy (EC Agricultural Policy for the 21 st Century), 1994.

ÇINAR, Özer; Ortak Tarım Politikasının Genel Çizgileri ile Ortak Tarım Politikasında Reform Eğilimleri ve Ortak Tarım Politikasına Uyum Sorunu, (Yayınlanmamış Ders Notu) 1988.

DAS, D.K.; International Trade Policy, 1990.

DOĞRUEL, F. ; Tarım Destekleme Politikaları ve Sonuçları: ABD, AT ve Türkiye, İTO, 1993-29.

DPT; Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkileri, Ankara 1990.

-1990'larda Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Ortak Tarım Politikası Semineri, 1991

- Kırsal Sanayi Sempozyumu, 6-8 Nisan 1993.

ERAKTAN, G.; AT 'de Tarım Ürünleri Ortak Piyasa Düzenleri, ATAUM Ders Notu, 1988

ERAKTAN, G.; Türkiye 'de Tarım ve Tarım Kesimine Yönelik Politikalar ve AT Karşısındaki Durumu, 1988.

ERAKTAN, G.; Genişleyen Avrupa Topluluğu ve Türk Tarımı, A.Ü. Ziraat Fakültesi Yıllığı, 1983.

ERAKTAN, G.; Türkiye'de Tarım Politikası Uygulamaları, A.Ü. Ziraat Fak. Ders Notu

ERAKTAN, G.- ERAKTAN, S.; Devlet Tarafından Köye Götürülen Hizmetler, 1985.

ERAKTAN, G. ; Türk Tarım Politikasının Ana Hatları, ATAUM Ders Notu, 1988.

ERTUĞRUL, Cemil; "OTP Uygulama Sonuçlarının Topluluk ve Diğer Ülkeler Yönünden Değerlendirilmesi", TMO ve ATAUM Türkiye ve Dünya Tarım Ekonomisindeki Gelişmeler ve Türkiye-AT İlişkileri Semineri Tebliği, TMO Yayını, Ankara, 1988.

- Avrupa Topluluğu Ortak Tarım Politikası Ders Notları, AÜ. Sos. Bil. Ens., 1993.

EVANS, P. - WALSH, J. ; The EIU Guide to the new GATT, 1994.

- FENNEL, Rosemary; The Common Agricultural Policy of European Community, Melbourne, 1987.
- FRANK, E. ; Agricultural Policies In Developing Countries,1992.
- GEORGE, S. ; Politics and Policy in the EC, 1991.
- GÖKDERE, Ahmet; Gümrük Birliği Açısından Avrupa Topluluğu ve Türkiye ile İlişkileri, Ankara, 1989.
- GÖKDERE, Ahmet; "Türkiye AET İlişkileri Ekonomik Açından Yaklaşım", TMO ve ATAUM Türkiye ve Dünya Tarım Ekonomisindeki Gelişmeler ve Türkiye-AT İlişkileri Semineri Tebliği, TMO Yayını, Ankara, 1988.
- GÖKDERE, Ahmet; Türkiye 'nin Avrupa Topluluğu 'na Sosyal Entegrasyonu Sorunu, Ankara, 1990.
- GÜLER, S. ; Türkiye'de 1980 Öncesi ve Sonrası Dönemde Tarımda Uygulanan Destekleme Politikalarının Analizi, Master Tezi,1991.
- GÜNEŞ, Turan; "Türk Tarımının AT Tarımına Uyumu için Alınması Gerekli Tedbirler", TMO ve ATAUM Türkiye ve Dünya Tarım Ekonomisindeki Gelişmeler ve Türkiye-AT İlişkileri Semineri Tebliği, TMO Yayını, Ankara, 1988.
- GÜNEŞ, T. ; Türk Tarımının AT Tarımına Uyumu için Alınması Gerekli Tedbirler,ATAUM Ders Notu,1988.
- HALLETT.G.; The Economics of Agricultural Policy,1981.
- HARROP, J. ; The Political Economy of Integration in the EC,1989.
- HDTM; Topluluğun Tarım Ürünlerindeki Ortak Piyasa Düzenleri, Fiyat Politikaları ve Destekleme Sistemleri, 1993.
- AT Tarım Sektöründe Üretim, Dış Ticaret, Destekleme Harcamaları ve Kendi Kendine Yeterlilik Durumu.
- HOUCK, J.P.; Elements of Agricultural Trade Policies,1986.
- İKV; Avrupa Topluluğu Karşısında Türkiye'nin Durumu, 1992
- İNECİ,S. ; 1990'ların Ortak Tarım Politikası Perspektifinde AT ve Türkiye'de Tarımsal Destekler, Doktora Tezi,1993.
- İzmir Ticaret Borsası; Avrupa Topluluğu ile Bütünleşme Hareketlerinde Türk Tarımı, 1991.
- JACQUEMIN,A. - SAPIR,A. ; The European Internal Market,1991.

- JONES, R.W. - KRUGER, A.O. ; "Does 1992 Come Before or After 1990", The Political Economy of International Trade,1989.
- KARLUK, R. ; Avrupa Birliği ve Türkiye, 1994.
- KASNAKOĞLU, Haluk; Agricultural Price Support Policies in Turkey: An Empirical Investigation, (Makale).
- KAYMAKÇI,F.; Türk Tarımının Avrupa Topluluğu Ortak Tarı Politikası'na Entegrasyonu,Master Tezi,1992.
- KEMAHLI CİVANER, E. Ç.; Türk Tarımı ve Gıda Ürünlerinin AET Karşısındaki Konumu, 1987.
- LEI-DLO; Agricultural Economic Report, 1995
- LEONARD, D. ; Pocket Guide to the European Community,1988.
- Marmara Üniversitesi AT Enstitüsü, Avrupa Araştırmaları Dergisi, 1991
- MARSH, J.S. - SWANNEY.P.J.; Agriculture and the European Community,1980.
- MOLLE,W. ; The Economics of European Integration,1990.
- NIKOS, A. ; World Agriculture: Towards 2010, FAO, 1995.
- OECD;
- Agricultural Policies Markets and Trade, 1990
  - Economic Surveys: Turkey, 1994
  - Agricultural Policy Reform: New Approaches, The Role of Direct Income Payments, 1994
- ÖZÜLKER,U. ; İç Pazar ve İç Pazarın Üye Ülkeler İle Üçüncü Ülkeler Yönünden Yaratacağı Sorunlar Hakkında Düşünceler,ATAUM Ders Notu.1989.
- ROSENBLATT,MAYER,BARTHOLDY,....; The Common Agricultural Policy of the EC,1988.
- SARRIS, A.H.; "price Policies and International Distortions in the Wheat Market", Agricultural Trade Liberalization and the EC,1989.
- SEYİDOĞLU, Halil; Uluslararası İktisat: Teori Politika Uygulama, Ankara, 1991.
- SWANN, Dennis; The Economics of the Common Market, 1988
- ŞAHİNÖZ, Ahmet; ABD-AET-Türkiye Tarım Politikaları ve Dünya Pazarları (Ortadoğu), İstanbul, 1989.
- ŞAHİNÖZ, A. ; Ortak Tarım ve Dış Ticaret Politikası,ATAUM Araştırma Dizisi:12,1993.

- “Gümrük Birliği Sonrası Türk Tarımı”, İşletme ve Finans, Sayı 108, 1995.

- Orta Doğu Gıda Pazarları ve Türkiye, 1984.

TEKELİ, İ. - İLKİN, S. ; Türkiye ve Avrupa Topluluğu II, 1993.

TSOUKALIS, L.; The European Economy,1991.

TUNCER,H.; “2000’li Yıllarda Tarıma Dayalı Sanayiler için Yeni Alternatifler”, DPT Kırsal Sanayi Sempozyumu,1993.

TUNÇ, H. ; AT - Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Avrupa Topluluğunun Ortak Tarım Politikası ve Türk Tarım Politikası, Doktora Tezi, 1990.

TZOB; Zirai ve İktisadi Rapor 1992-1993, 1994.

USHER, J. A. ; Legal Aspects of Agriculture in the EC, 1988.

Vakıfbank; Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri, Araştırma Dizisi No. 1.

WHALLEY, J. ; The Uruguay Round and Beyond, 1989.

WILLIAMS, A. M. ; The European Community, 1991.

YANNOPOULOS,G.N. ; “The Enlargement of the EC”, Customs Unions and Trade Conflicts,1988.

ZIETZ, J. - VALDE’S, A. ; “An Analysis of Alternative Approaches to Reform”, Agriculture in the GATT, 19988

ZMO; Türkiye Tarımı ‘ 1993.

- Tarımsal Destekleme Politikaları, 1993.

- Türkiye Ziraat Mühendisliği IV. Teknik Kongresi, 9-13 Ocak 1995.

SÜRELİ YAYINLAR

Devlet İstatistik Enstitüsü (Ankara);

- Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar 1989.

- 1970 Genel Tarım Sayımı.

- Genel Tarım Sayımı 1980.

- Tarım İstatistikleri Özeti 1989.

- Tarımsal Yapı ve Üretim 1989.

- Türkiye İstatistik Cep Yıllığı 1990.

- Türkiye İstatistik Yıllığı 1989.

- Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, 1995.

Devlet Planlama Teşkilatı;

- Beş Yıllık Kalkınma Planları.
- Yıllık Programlar.
- Temel Ekonomik Göstergeler.
- Özel İhtisas Komisyonu Raporları.

FAO;

- Production Yearbook.
- Trade Yearbook.
- Agricultural Price Policies: Issues and Proposals, 1987

EKLER:

-
1. Roma Antlaşması.
  2. Ankara Anlaşması,
  3. Katma Protokol,
  4. Gümrük Birliği Anlaşması'nın tarımla ilgili bölümleri.
  5. Regresyon Analizleri.

SUMMARY OF THESIS

THE AGRICULTURE OF EU AND TURKEY TOWARDS 2000

(COMPARISON OF PRICES)

The agriculture of EU and Turkey has been examined by means of prices and price policies in the framework of improvements and expected prices at the year of 2000 have been guessed and compared.

In the first chapter the agriculture of EU and Turkey has been compared by using the characteristics of productivity, production and employment, consumption, self-sufficiency and trade.

In the second chapter, agricultural policies, especially price policies and protection mechanisms in the Turkey and the EU have been studied and compared.

Third chapter is that, the principles, developments, reforms and the status in front of the new developments on the world of the Common Agricultural Policy has examined and studied to guess its trend. Also main features of GATT Uruguay Round Final Act and The Agreement of Agriculture have been told and the impact of commitments of EU and Turkey on prices has been argued.

In the last chapter, firstly improving relations of EU and Turkey has been told, after then the impact of Customs Union and expected changes has been discussed. In this chapter expected prices in the year of 2000 in Turkey has been analysed by regression and compared with EU expected prices at 2000.